

ISSUE №28

Part №2

International periodic scientific journal

—*ONLINE*

www.moderntechno.de

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 87.25)

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Issue №28

Part 2

August 2023

Published by:
Sergeieva&Co
Karlsruhe, Germany

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*

Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in technical sciences*

Editorial board: More than 250 doctors of science. Full list on page:

<https://www.moderntechno.de/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert Board of the journal: Full list on page:

<https://www.moderntechno.de/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "**Modern engineering and innovative technologies**" has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Periodicity of publication: Quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in IndexCopernicus, GoogleScholar.

UDC 08

LBC 94

DOI: 10.30890/2567-5273.2023-28-02

Published by:

Sergeieva&Co

Lußstr. 13

76227 Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@moderntechno.de

site: www.moderntechno.de

УДК [373.2.017:796]:398-042.3(045)

THE INFLUENCE OF A FOLK CREATION ON A PHYSICAL EDUCATION A CHILD'S

ВПЛИВ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ НА ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ

Zaliznyak A. N. / Залізняк А. М.

с. р.с., ас. prof / к. п. н., доц.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5255-385X>Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, Умань, 2, 20300

Анотація. У статті предметом розгляду є важливий чинник фізичного виховання – малі фольклорні жанри. Розкрито значення фізичного виховання для дітей дошкільного віку. Фізичне виховання сприяє гармонійному розвитку особистості дитини-дошкільника. Виокремлено прозовий та поетичний фольклор. Відзначена позитивна фізична активність та її вплив на стан організму дітей дошкільного віку. Підкреслено, що для виховання інтересу у дітей дошкільного віку до рухової діяльності доцільно використовувати під час фізичного виховання малі фольклорні жанри, які характеризуються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування.

Ключові слова: діти дошкільного віку, малі фольклорні жанри, рухова діяльність, фізичне виховання, всебічне виховання, рухова активність, здоров'я.

Вступ.

Виховання фізично здорової людини – основна проблема сучасності. Саме в дошкільному віці закладаються засади всебічного розвитку особистості, її фізичної досконалості. Фізичне виховання в закладі дошкільної освіти спрямоване на гармонійний розвиток особистості дитини, зміцнення її здоров'я, формування життєво необхідних рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння, рівноваги), розвиток фізичних якостей (швидкість, спритність, гнучкість, витривалість, сила), виховання моральних (чуйність, справедливість, організованість, гуманність, чесність, правдивість) та вольових (рішучість, наполегливість, цілеспрямованість, ініціативність, самовладання, самостійність) якостей, виховання інтересу до рухової діяльності.

Зазначимо, що рухова активність дошкільників є необхідною умовою фізичного розвитку дітей дошкільного віку, що включає різноманітні рухові дії, які виконуються ними протягом дня.

Питання фізичного виховання дітей дошкільного віку розкрито у працях сучасних дослідників О. Богиніч, Г. Беленької, О. Кононко, О. Кириченко, О. Курок, Е. Вільчковського та інших.

Окремі аспекти проблеми фізичного виховання дошкільників висвітлено у працях В. Бальсевича, Л. Волкова, Н. Денисенко, О. Дубогай, М. Єфименка, Т. Круцевич, Л. Лохвицької, Л. Матвеева, М. Рунової та інших.

Досліджували малі фольклорні жанри В. Скульський, Г. Довженко, О. Правдюк, Г. Барташевич, Л. Дунаєвська, Г. Виноградов, Є. Сявако, Т. Мацейків, Н. Лисенко, М. Стельмахович та інші.

Метою статті є висвітлення можливостей застосування малих жанрів фольклору у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Основний текст.

Фізичне виховання є важливим важелем в дошкільному дитинстві для подальшого розвитку людини. Підкреслимо, що фізичне виховання має дві сторони:

- 1) виховання, фізичний розвиток, зміцнення здоров'я, вдосконалення фізичних якостей;
- 2) навчання – озброєння дошкільників необхідними навичками, уміннями, знаннями.

Фізичне виховання сприяє гармонійному розвитку особистості дитини-дошкільника: досягнення оптимального рівня розумового, фізичного, морального, трудового та естетичного розвитку в їх тісному взаємозв'язку.

В процесі фізичного виховання діти дошкільного віку набувають рухового досвіду, навчаються рухам, які впливають на розвиток стану здоров'я та працездатності дітей дошкільного віку. Під час фізичного виховання в організмі дітей дошкільного віку підвищується опір до простудних та інфекційних захворювань.

Рухова діяльність має важливе значення для дитячого організму, що росте і розвивається. Зауважимо, що фізичні навантаження впливають на швидкість реакцій мислення та сприяють кращому засвоєнню інформації.

Недооцінення фізичного виховання може призвести до відставання у розвитку дитячого організму, а також негативно впливатиме на розумові здібності дитини дошкільного віку. Наслідки фізичного виховання в дошкільному віці відображаються на стані здоров'я людини в майбутньому.

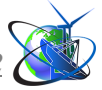
Тому для виховання інтересу у дітей дошкільного віку до рухової діяльності доцільно використовувати в процесі фізичного виховання саме малі фольклорні жанри, що характеризуються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування. Малим фольклорним жанрам властиві певні особливості: усна народна форма творення, побутування, варіантність, традиційність, колективність, індивідуальність, імпровізаційність, невеличкий об'єм тексту, доступність змісту, захоплюючий ігровий сюжет, використання художньо-зображувальних засобів мови [1].

Серед малих фольклорних жанрів розрізняють прозовий та поетичний фольклор [1, с. 63]. До прозового фольклору відносять художню (казки) та документальну (легенди, перекази, оповідки, народні оповідання) прозу. До поетичної народної творчості належать короткі влучні вислови: приказки, примовки, прислів'я, загадки, прикмети, скороговки, пісні, заклички, мирилки, дражнилки тощо. З усіх вищезгаданих скарбів усної народної творчості важливе місце у фізичному розвитку дітей належить лічилкам, загадкам, забавлянкам, потішкам, пестушкам, прислів'ям та приказкам тощо.

Так, для виклику інтересу у дітей дошкільного віку до рухливої гри можна використати загадки, лілички, заклички, короткі легенди, казочки.

Легенди та казки зачаровують дітей образністю рідного слова, красою співучої української мови. Мова казки, легенди чітка, проста й лаконічна.

Для обрання ведучого в рухливій грі доцільно використати лічилки, яким властиві загадковість, яскравість, привабливий сюжет:

Ми веселі дошкільнята,
Любим бігати й гуляти,
Ану, спробуй нас догнати,
Раз, два, три – ловити будеш ти! [2, с. 74]

Діти дошкільного віку полюбляють самі використовувати лічилки під час проведення рухливої гри й тим самим удосконалюють власне мовлення. З допомогою лічилки визначається участь та роль дітей в грі.

Доцільно згадати загадки, з допомогою яких можна викликати у дошкільників зацікавленість не лише до рухливих ігор, а й до виконання певних рухів: ходьба на носках (як «мишка»), на зовнішній і внутрішній сторонах стопи (як «ведмедик»), ходьба з високим підніманням колін (як «конячка») тощо. Разом з тим загадки збагачують словник дітей за рахунок чисельності слів, допомагають побачити вторинне значення слів, вчать мислити образами, формують уявлення про переносне значення слова та допомагають засвоїти вимову звуків та граматичну правильність мовлення. Розгадування загадок розвиває здатність до аналізу, узагальнення, формує вміння самостійно робити висновки, умовиводи, вміння чітко виділяти характерні ознаки предмета чи явища, вміння яскраво і лаконічно передавати образи предметів. Також загадки розвивають у дітей дошкільного віку увагу, кмітливість, винахідливість та логіку мислення.

Народні забавлянки, потішки, пестушки також є прекрасним матеріалом для фізичного розвитку дітей. Забавлянки, потішки, пестушки – словесно-рухові ігри дітей з пальчиками, ручками, ніжками, іграшками, різними предметами. Означені твори усної народної творчості спрямовані не лише на створення емоційного, гарного настрою у дітей, ознайомлення їх з трудовими процесами, побутом народу, розвиток дитячого мовлення, збагачення словника образними виразами та поетичними рядками, а й покликані зміцнити дітей фізично, розвинути у них дрібні м'язи. Вищезазначені малі фольклорні твори супроводжуються відповідними рухами та сприяють активізації єдності слова та рухів дітей. Дані твори розвивають не лише моторику, а й фонематичний слух. Вони характеризуються своєю простотою, формують почуття фізичного комфорту, стимулюють загальний розвиток дітей, викликають у них позитивні емоції, сприяють спілкуванню з довкіллям. Зазначені твори доцільно використовувати у фізичному вихованні з дітьми всіх вікових груп.

Використання прислів'їв та приказок у фізичному вихованні дітей дошкільного віку мають великий психологічний та педагогічний ефект. Прислів'я та приказки – народні педагогічні мініатюри, що містять своєрідну програму навчання, в якій закодована різноманітна інформація. Так, з прислів'їв та приказок діти дошкільного віку отримують знання про спорт і здоровий спосіб життя; дізнаються про те, що здоров'я, то є найбільший скарб, який потрібно берегти. Промовляючи прислів'я та приказки, діти дошкільного віку також навчаються ясно, лаконічно, виразно висловлювати свої думки і почуття, інтонаційно забарвлюючи своє мовлення. Завдяки даному жанру фольклору діти дошкільного віку прагнуть займатися фізичною вправами,

навчатися правильно виконувати рухи. Дошкільники починають розуміти як важливо робити зарядку, загартовуватися й займатися будь-яким видом спорту. Вони починають усвідомлювати, що рух – це супутник здоров'я.

Висновки.

Таким чином, малі фольклорні жанри мають важливе значення у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. З огляду на це фізичне виховання має бути своєчасним, методично правильно організованим, що сприятиме оздоровленню та повноцінному всебічному розвитку дитини. Систематичне використання малих фольклорних жанрів у фізичному вихованні дітей дошкільного віку сприяє пробудженню у них інтересу до рухливих ігор, виконання фізичних вправ та до рухової діяльності взагалі.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення народної творчості у процесі різних форм фізичного виховання.

Література:

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2002. 407 с.
2. Вільчковський Е. С. Рухливі ігри в дитячому садку. Київ, 1989. 176 с.

Abstract. The subject of the article is an important factor of physical education are folk creation. There is a positive physical activity on the functional state of the human body. Prosaic and poetic folklore is selected. An actual problem of physical education in educftional of preschool is revealed. Modern scientific sources of the research work are investigated. Features outlined are certain, that inherent only to verbal folk creation. Pedagogical soures are analized, that contain information concerning of physical education of preschool.

Keywords: preschool children, folk creation, motor activity, physical education, comprehensive education, physical activity and health.

Стаття відправлена: 28.06.2023г.

© Залізняк А. М.

УДК 159.9-026.564:355.48(470+571):(477)

PSYCHOLOGICAL STABILITY (RESILIENCE) IN THE CONDITIONS OF WAR**ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ (РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ) В УМОВАХ ВІЙНИ****Mishchenko M.S./ Міщенко М.С.***s.p.s., associate prof. / к.пед.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-0739-0497

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, Sadova, 28, 20308**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**м. Умань, вул. Садова, 28, 20308*

Анотація. У статті розглядається проблема психологічної резильєнтності особистості в умовах війни. Розкрито сутність поняття «резильєнтність» як складного, багатовимірного і динамічного за своєю суттю комплексу особливостей людини. Визначено переваги дії резильєнтності: висока адаптивність, психологічне благополуччя та успішність у діяльності викладачів закладів вищої освіти та основні риси стійких людей (соціальні особливості; емоційні особливості; когнітивні/академічні особливості). Охарактеризовано особливості та рекомендації щодо використання правил стійкості в умовах війни.

Ключові слова: стійкість, резильєнтність, психолог, війна, стрес, здоров'я.

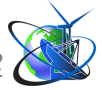
Вступ.

Проблема стійкості людини перед обличчям складних життєвих ситуацій завжди була цікава і привертала увагу дослідників, що вивчали різні аспекти людського життя – психологів, соціальних працівників, педагогів та медиків. Сьогодні резильєнтність як особливість людської психіки набуває великого значення через необхідність опору стресам, пов'язаним із актуальними соціально-економічними проблемами – життям в умовах пандемії, соціально-політичних конфліктів, загостренням економічних проблем у державі, війни, військового стану тощо.

З початком повномасштабної війни в Україні дуже гостро постала проблема збереження психологічного здоров'я всього суспільства нашої держави. Війна призвела до потужного психологічного навантаження. Постійні стрес-фактори призводять до виникнення у людей інтенсивних емоційних реакцій, зокрема деструктивних. Зазвичай реакція людини на стресові ситуації проявляється індивідуально, але спільними для всіх є: страх, пригнічення та внутрішня напруга. Всі ці фактори мають негативний вплив на психологічне благополуччя людини і призводять до поступового погіршення її психічного здоров'я та самопочуття. Внаслідок цього значна кількість людей виявляє ознаки тривожності, депресії, розладів сну, панічних розладів, екзистенційної кризи (втрата сенсу життя, втрата бачення майбутнього, нерозуміння, як жити далі).

Основний текст.

G. Bonanno вважає, що резильєнтність – це складний, багатовимірний і динамічний за своєю суттю комплекс особливостей людини. Резильєнтність є здатністю дорослої людини, яка зазнала впливу окремої потенційно руйнівної події (як-от смерть близької людини або ситуація, що загрожує життю),

утримувати відносно стабільні, здорові рівні психологічного та фізичного функціонування, а також здатність відчувати позитивні емоції та навчатись на власному досвіді [1, с. 22].

Дещо іншої думки дотримуються G.Wagnild & H.Young, вважаючи, що резильєнтність – це персональна характеристика особистості, яка модерує або пом'якшує негативні наслідки стресу і сприяє адаптації [3].

D. Hellerstein розглядаючи цей феномен, виокремив дві його основні складові – фізичну резильєнтність як показник стресостійкості й толерантності та психологічну резильєнтність, що містить у собі розвиток та підтримку соціальних контактів, використання соціальної підтримки, віднайдення смислів у важких подіях або ситуаціях, підвищення освітнього рівня та опанування різних психотехнологій, що допомагають розвитку та долаючі негативних наслідків після стресу [4].

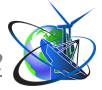
Naupes виділяє три основні риси стійких людей: соціальні особливості; емоційні особливості; когнітивні/академічні особливості. В свою чергу, соціальні особливості трактуються як обдарованість у розвитку дружніх стосунків, здатність встановлювати позитивні стосунки з іншими, володіння ефективними комунікативними навичками, що вимагають належного використання мови та знаходження допомоги, коли це необхідно; емоційні особливості – вказують на сильне почуття власної ефективності, впевненість у собі на високому рівні, високу самооцінку та прийняття себе, контроль емоцій та навик усвідомлення, швидко здатність пристосовуватися до нових ситуацій, здатність протистояти проти тривоги та перешкод; когнітивні/академічні особливості – як висока мотивація досягнень, здатність розглядати та планувати майбутнє, раціонально боротися зі стресовими та травматичними подіями, створювати набагато більше внутрішніх атрибутів, ніж зовнішні атрибуції (щастя, здібності тощо), формування та активізація його/ її оточення знову на благо оточуючих [2].

Загалом феномен резильєнтності у психології розуміється у трьох площинах – як риса чи здатність особистості, як процес та як адаптаційнозахисний механізм особистості.

Почуття невизначеності, одне з найбільш руйнівних для психіки, під час війни загострюється. Все, що ми зараз одночасно переживаємо, з одного боку, підриває нашу резильєнтність, а з іншого – розвиває її.

Люди, які безпосередньо стикаються з небезпекою, переживають набагато більший тиск цих факторів. Але разом з тим, і накопичують досвід, як з цим справлятися. Часто навіть кажуть, що й не здогадувалися, якої сили навантаження можуть переживати. Якщо ж досвіду зустрічі з небезпекою вічна-віч у людини немає, але в епіцентрі перебувають, наприклад, її рідні та близькі, людина може багато чого дофантазувати, домальовувати до цієї картини, і їй буває важко впоратися.

В умовах війни, варто розвивати резильєнтність – як здатність відновлюватися навіть в умовах найскладніших життєвих обставин. Це надважлива якість для українців. Резильєнтність складається з кількох елементів:

- *надія* – пов’язана із впевненістю в тому, що ми можемо пройти через складнощі та «вийти до світла»;
- *оптимізм* – у контексті війни це не про веселощі, а про віру в те, що перемога буде;
- *адаптивність* – здатність пристосуватися до змін, у військовий час – дуже швидко;
- *стійкість* – здатність не опускати руки навіть попри трагічні обставини.

Найяскравішим прикладом прояву резильєнтності зараз є збереження здатності кожного з нас нормально жити, дбати про близьких, ефективно працювати, розвивати нові ринки, а також займатися улюбленим хобі попри всі зовнішні обставини – життя не стоїть на місці, тож, рухаємося вперед.

Формувати та підтримувати резильєнтність в собі перш за все необхідно з турботи про своє фізичне здоров’я – харчування, спорт, сон – це база резильєнтності й підґрунтя психічного здоров’я; соціальна підтримка від людей, які мають схожий досвід, є одним з найбільш значущих факторів при переживанні травми; залучення до суспільно корисної праці, робити та пробувати щось нове; дотримання відносно чіткого розкладу дня; свобода та гнучкість; інформаційна гігієна.

Психологічними факторами розвитку резильєнтності є добрі стосунки в колективі, наявність партнерів та друзів, самоконтроль та саморегуляція емоцій, спрямованість життя на певну мету, здатність планувати діяльність, мотивація успіху, почуття узгодженості життя і професійної діяльності, перевага позитивних емоцій, життєстійкість, висока адекватна самооцінка, активні копінги, самоефективність, оптимізм, наявність соціальної підтримки та спроможність звертатись за підтримкою до інших, когнітивна гнучкість, висока духовність особистості.

Одним з головних завдань сучасної світової спільноти й українського суспільства, зокрема, є допомога людям у різноманітних стресових ситуаціях, у подоланні або пом’якшенні небезпечних наслідків зіткнення з непередбачуваними кризовими подіями і проживання важких і небезпечних життєвих ситуацій.

Особливої уваги і цілеспрямованої допомоги потребують українські практичні психологи, які з перших днів повномасштабної війни масово зіштовхнулися з величезною кількістю абсолютно нових особистісних й професійних викликів. Тому важливим є розвиток резильєнтності психологів як особистісної компетенції ефективної саморегуляції в умовах складних життєвих обставин і соціальних криз.

Висновки.

У наш час резильєнтність як здатність людської психіки до відновлення набуває особливо великого значення у зв’язку з необхідністю опору стресам сьогодення. Отже, резильєнтність – це здатність людини впоратися зі складними життєвими подіями та відновлюватися після труднощів чи стресу. Це те, що дає психологічну силу втриматися проти викликів, які неминуче трапляються з нами. Це здатність долати серйозні життєві труднощі, досягати успіху і не продовжувати розвиватися попри складні умови. Тобто,

резильєнтність – це здатність людини або соціальної системи вибудовувати нормальне, повноцінне життя в складних умовах. Задача резильєнтності – управляти і змінювати те, що можливо змінити, приймати те, що змінити неможливо і не переставати розвиватися.

Вивчення розвитку резильєнтності психологів як особистісної компетенції ефективної саморегуляції в умовах складних життєвих обставин і соціальних криз набуває особливої актуальності й потребує посиленої уваги до надання кваліфікованої й довготривалої психологічної допомоги населенню України, яке різною мірою постраждало від військової агресії рф.

Література.

1. Bonanno, G.A. (2004). Loss, Trauma, and Human Resilience. Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist*, 59.1. 20–28.
2. Haynes, N. M. (2005). Personalized leadership for effective schooling. URL : www.atdp.berkeley.edu/haynes_keynote_04.ppt
3. Wagnild G. M., Young H. M. (1993). Development and psychometric evaluation of the Resilience Scale. *Journal of Nursing Measurement*, 1, p. 165.
4. Hellerstein D. (2011). How I can become resilient. Heal Your Brain. URL : <http://www.psychologyto-day.com/blog/heal-your-brain>

Abstract. The article deals with the problem of psychological resilience of the individual in the conditions of war. The essence of the concept of «resilience» is revealed as a complex, multidimensional and inherently dynamic complex of human characteristics. The advantages of the action of resilience are determined: high adaptability, psychological well-being and success in the activities of teachers of higher education institutions and the main features of resilient people (social features; emotional features; cognitive/academic features). Features and recommendations regarding the use of stability rules in war conditions are described.

Key words: stability, resilience, psychologist, war, stress, health.

УДК 37.091.12:159.9-051]-027.561-026.12]:004(045)

**INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES
OF A PSYCHOLOGIST****ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА****Polishchuk O.R./ Поліщук О.Р.***doctor of philosophy, lecturer / доктор філософії, викладач**ORCID: 0000-0003-4617-8245**Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, Sadova, 28, 20308**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**м. Умань, вул. Садова, 28, 20308*

Анотація. В статті проаналізовано поняття «інформаційні технології» та використання інформаційних технологій у професійній діяльності психолога. Визначені основні аспекти використання інформаційних технологій у професійній діяльності психолога. Розглянуто основні напрямки застосування інформаційних технологій в психології. В роботі зацентовано увагу, що психолог повинен володіти цифровою компетентністю, оскільки інформаційні технології застосовуються в психології на кожному етапі дослідження. Сучасні комп'ютерні програми психодіагностичних методик полегшують збір емпіричних даних і здійснюють їх первинну обробку.

Ключові слова: інформаційні технології, професійна діяльність, психолог, компетентність, фахівець.

Вступ.

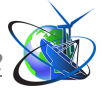
Сьогодні інформаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного світу, вони значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства. У цих умовах революційних змін вимагає й психологічна служба в системі освіти.

Осучаснення демократизації та гуманізації в системі освіти стимулює постійне удосконалення процесу становлення майбутнього фахівця. Підготовка психологів набула особливого значення у зв'язку із великим соціальним замовленням на дану спеціальність та різними формами їх підготовки. Професійна діяльність психолога потребує гнучких форм реагування самого фахівця на професійні ситуації, здатність бути актуальною особистістю, що діє й живе у контексті вимог ХХІ ст. Однією з таких тенденцій є інформатизація суспільних, соціальних та професійних відносин. Сучасний психолог – професіонал має володіти інформаційними засобами як інструментами у роботі.

Основний текст.

Згідно з визначенням ЮНЕСКО інформаційні технології – це комплекс взаємопов'язаних наукових, технологічних, інженерних дисциплін, що вивчають методи ефективної організації праці людей, зайнятих обробкою та зберіганням інформації, обчислювальну техніку, методи організації взаємодії з людьми та виробничим обладнанням, їх практичне застосування, а також пов'язані з цим обробленням соціальні, економічні і культурні проблеми [].

На сучасному етапі діяльність психолога вже не мислиться без використання комп'ютерних технологій. Впровадження сучасних комп'ютерних технологій у психологічну практику й використання

інформаційних технологій у науковій психології дозволяє зробити роботу психолога більш продуктивною й ефективною.

Професійна діяльність психолога за своєю суттю відповідає групі професій «людина-людина». Головним у його роботі є ті особистісні та професійні якості, які дають можливість допомагати вирішувати ті проблеми, з якими звертаються до нього. У роботі психолога-практика, інформаційні та комп'ютерні технології допомагають обслуговувати діяльність та налагоджувати зв'язки з клієнтами, шукати інформацію в мережі, використовувати ПК для роботи з текстовою інформацією тощо [с. 25].

Психолог повинен володіти цифровою компетентністю – здатність використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології під час професійної діяльності, технічного фільтрування, оцінки, створення, програмування та обміну цифровим досвідом, в тому числі для організації дистанційної роботи, захищати інформацію, зміст, особисті дані [].

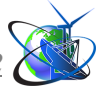
Об'єм психологічної інформації постійно росте, викликаючи необхідність автоматизації багатьох складових роботи психолога. Це стосується не лише етапу тестування, а і організації науково-дослідної і практичної роботи. Як і у багатьох інших сферах життя, комп'ютерні технології перестають бути допоміжними, а стають обов'язковими засобами. У психології сучасні інформаційні технології значно розширили можливості статистичної обробки наявних даних в усіх дослідженнях. Тепер психологи можуть використати нові доступні засоби, які ще нещодавно вимагали серйозних математичних обчислень.

Основними напрямками застосування інформаційних технологій в психології є: формування довідкових систем і баз даних, комп'ютерна діагностика, моделювання психічних процесів і явищ ще на етапі дослідження, статистичний аналіз результатів, організація експерименту, а також автоматизація обробки первинних даних. Крім того, до явних переваг автоматизованої обробки і внесення результатів психологічного дослідження, можна віднести зменшення вірогідності допущення помилок і значне заощадження часу, відведеного для первинної обробки даних. Найактуальнішим напрямом роботи по автоматизованому зберігання, обміну, отриманню і обробці психологічних даних являється об'єднання усіх перелічених вище напрямів в єдину систему.

Важливим інструментом в роботі психолога є різні програми. Вони можуть бути як спеціальними, розробленими для психологічних досліджень, так і загальнодоступними або багатофункціональними, які знаходяться у вільному доступі для тих, що усіх, що бажають.

Сучасні програми здійснюють обробку статистичних даних і надають результати наочно у вигляді таблиць, графіків, схем і діаграм. Спеціально розроблені макроси роблять можливим проведення структурного моделювання і метааналізу на основі пакетів статистичних даних.

Сучасні комп'ютерні програми психодіагностичних методик полегшують збір емпіричних даних і здійснюють їх первинну обробку, на основі чого формують індивідуальні висновки психодіагностичного стану і аналізують

середні показники тенденцій в певній групі.

Інформаційні технології застосовуються в психології на кожному етапі дослідження, тому у сучасного фахівця є величезна кількість інструментів, які здатні вирішувати самі різні завдання. Усі програми можна умовно класифікувати по двох підставах: тип програми, який може бути багатофункціональним або спеціально розробленим, і етап дослідження, на якому цю програму можна застосувати. Уміння користуватися цими програмами дає можливість психологові структурувати і інтерпретувати результати психологічних експериментів; створювати і використати різні види тестування; математично моделювати психологічні процеси; розробляти нові психодіагностичні методики. За допомогою комп'ютерних технологій підвищується ефективність роботи, оскільки з'являється можливість проводити тестування одночасно групи людей; істотно зменшити рутинну паперову роботу і підвищити точність результатів, практично виключивши людський чинник.

Висновки.

Інтенсивний розвиток інформаційних і комп'ютерних технологій та простий доступ до глобальної мережі Інтернет відкриває багато нових можливостей перед психологом, наприклад створення спеціалізованих сайтів для батьків та їхніх дітей. Їх застосування надає нові можливості для працівників психологічних служб, у різних закладах, надає змогу реалізувати недоступні раніше методики, що розширює спектр послуг, які надаються і покращує рівень задоволення потреб клієнтів. Застосування сучасних комп'ютерних технологій надає можливість практичному психологу піднятися на новий, вищий рівень професійної майстерності, практично у всіх видах діяльності.

Література.

1. Булах І. Є., Хаїмзон І. І. Інформаційні технології у психології та медицині : підручник. К : Медицина, 2011. 216 с.
2. Кириченко В. В. Основи інформатики та застосування ЕОМ у психології : курс лекцій. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 59 с.
3. Наказ № 560 МОН України «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації практичних психологів закладів освіти «Психолого-педагогічні методи та інструменти роботи з психологічною травмою, обумовленою воєнним станом» від 15.05.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0560729-23#Text>
4. Плєскач В. Л., Затонацька Т. Г. Інформаційні системи та технології на підприємствах: підручник. Київ: Знання, 2011. 718 с. URL : https://pidru4niki.com/1059110247701/informatika/informatsiyni_sistemi_i_tehnologiyi_na_pidpriyemstvah

References.

1. Bulakh, I. Ye., & Khaimzon, I. I. (2011). *Informatsiini tekhnolohii u psykholohii ta medytsyni [Information technologies in psychology and medicine]*. Kyiv : Medytsyna [in Ukrainian].

2. Kyrychenko, V. V. (2016). *Osnovy informatyky ta zastosuvannia EOM u psykholohii* [Fundamentals of informatics and the use of computers in psychology]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

3. Nakaz № 560 MON Ukrainy «Pro zatverdzhennia Typovoi prohramy pidvyshchennia kvalifikatsii praktychnykh psykholohiv zakladiv osvity «Psykhologo-pedahohichni metody ta instrumenty roboty z psykholohichnoiu travmoiu, obumovlenoiu voiennym stanom» [Order № 560 of the Ministry of Education and Culture of Ukraine «On the approval of the Standard program for the improvement of the qualifications of practical psychologists of educational institutions «Psychological and pedagogical methods and tools for working with psychological trauma caused by martial law»]. (2023) [in Ukrainian].

4. Pleskach, V. L., & Zatonatska, T. H. (2011). *Informatsiini systemy ta tekhnolohii na pidpriemstvakh* [Information systems and technologies at enterprises]. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].

Abstract. The article analyzes the concept of "information technologies" and the use of information technologies in the professional activity of a psychologist. The main aspects of the use of information technologies in the professional activity of a psychologist are determined. The main areas of application of information technologies in psychology are considered. The work focuses on the fact that a psychologist must have digital competence, since information technologies are used in psychology at every stage of research. Modern computer programs of psychodiagnostic techniques facilitate the collection of empirical data and carry out their initial processing.

Key words: information technology, professional activity, psychologist, competence, specialist.

УДК 378.018.8:373.3.011.3-051]-021.321.376.091.2]:378.018.43(045)

**TEACHER TRAINING FOR WORKING WITH CHILDREN WITH
SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS****ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ****Dudnyk N.V./ Дудник Н. В.***c. ped.s., as.prof. / к.пед.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-4823-3463

Bezliudna N.V./ Безлюдна Н.В.*c. ped.s., as.prof. / к.пед.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-1308-4448

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, 2 Sadova st., 20300**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини**Умань, Садова, 2, 20300*

Анотація. Інтегративна освіта в умовах воєнного стану є викликом для освітньої спільноти. У статті висвітлено особливості підготовки педагогів до ефективного впровадження інтегративної освіти. Авторами проаналізовано нормативно-правового забезпечення інтегративного процесу в закладах освіти України та здійснено аналіз сучасних наукових джерел, публікацій учених з теми дослідження. Розглянуто форми та методи роботи з майбутніми учителями з метою удосконалення їхньої підготовки до впровадження інтегративної освіти. Доведено, що створення ефективного інтегративного освітнього середовища в сучасній школі детерміноване рівнем професійної готовності педагогів до реалізації відповідних завдань у практичній діяльності.

Ключові слова: інтеграція, інтегративна освіта, підготовка вчителя початкової школи, діти з особливими освітніми потребами.

Вступ.

В умовах дії правового режиму воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженням Законом України 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ (із змінами) освітній процес у закладах загальної середньої освіти, в яких навчаються діти з особливими освітніми потребами (ООП), в т. ч. спеціальних, організовується відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» інших актів законодавства з урахуванням безпекової ситуації в кожній окремій адміністративно-територіальній одиниці. В умовах воєнного стану діти з особливими освітніми потребами є найбільш вразливою категорією серед здобувачів освіти та потребують особливої підтримки та уваги. Тому важливо забезпечити продовження здобуття освіти такими дітьми із створенням безпечного освітнього середовища, з наданням психолого-педагогічного супроводу та корекційно-розвиткових послуг незалежно від місця перебування таких учнів.

Основний текст.

Інтегративна освіта – це система освітніх послуг, заснована на принципі забезпечення фундаментального права дітей на освіту та права на освіту за місцем проживання, і включає навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах.

За словами О. Коробкіної, «інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, заснована на принципі забезпечення фундаментального права дітей на освіту та права на навчання за місцем проживання, у тому числі навчання дітей з особливими освітніми потребами, особливо дітей з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього навчального закладу» [1].

Нам імпонує визначення поняття «інклюзивна освіта», яке подає З. Шевців: «інклюзивна освіта» - це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в спеціально створених умовах загальноосвітнього закладу [3].

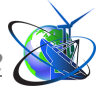
Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до фахової діяльності в умовах інклюзивної освіти розглядається Т. Садовою як цілісна система взаємодіючих структурних і функціональних компонентів, спроможних забезпечити достатній рівень готовності здобувачів вищої педагогічної освіти до майбутньої професійної активності. Узагальнюючи результати сучасних досліджень, можемо стверджувати, що основоположними ознаками професійно-педагогічної підготовки стає системність, цілісність, процесуальність. З урахуванням принципу системного підходу підготовка до педагогічної діяльності є інтегративним утворенням з певними характерними особливостями: єдність і взаємозв'язок різних структурних елементів, об'єднаних єдиною метою; єдина внутрішня організація, яка характеризується зв'язками і залежностями між окремими компонентами системи [2].

Заклади освіти в умовах воєнного стану здійснюють навчання в дистанційній формі використовуючи такі засоби комунікації: використання електронних платформ (ZOOM, MEET, Google Classroom тощо); розміщення завдань та рекомендацій на сайті ЗЗСО; створення груп із учнями та батьками в соціальних мережах (Viber, Telegram, WhatsApp тощо); проведення онлайн-конференцій; листування через електронну пошту; спілкування в телефонному режимі тощо.

Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг здобувачам освіти, застосовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Вона базується на принципі самостійного навчання і орієнтується на індивідуальну освітню траєкторію, особливо коли мова йде про навчання школярів з особливими освітніми потребами.

Дистанційна форма навчання передбачає готовність вчителів до організації такого навчання, яка має формуватися ще у ЗВО. Тобто, майбутні учителі початкових класів мають бути обізнані з такими веб-ресурсами, як платформи Moodle Google, Classroom, програми Zoom, Class Dojo, Google-форма та ін.; синхронним і асинхронним режимами дистанційного навчання; електронною поштою, форумом, чатом, блогом як формами спілкування з учнями та батьками тощо. Здобувачі вищої педагогічної освіти мають оволодіти методикою ефективної комунікації з учнями та батьками.

З метою удосконалення підготовки майбутніх учителів до впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання, на нашу думку, варто

було б щоб заклади педагогічної освіти включали в освітні програми спеціальні курси та модулі, які стосуються інклюзивної освіти та дистанційного навчання. Це допоможе здобувачам освіти оволодіти знаннями про основні принципи та методики роботи з учнями з ООП в умовах дистанційної освіти, про види освітніх потреб і стратегії підтримки таких учнів. Ефективним методом у підготовці майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі є кейс-метод та аналіз практичних ситуацій, за допомогою яких здобувачі освіти можуть набувати навичок прийняття рішень у контексті роботи з учнями з ООП у дистанційній освіті. Такі форми навчання майбутніх учителів мають охоплювати теоретичні питання інклюзії, стратегії навчання, використання технологій та методів оцінювання.

Окрім таких курсів майбутнім учителям під час навчання в закладі вищої педагогічної освіти потрібно набути і практичного досвіду роботи з учнями з ООП. Це може відбуватися під час навчальних практик у тісній співпраці з вчителями-інклюзивістами або включенням до команди, яка працює над інклюзивними проектами. Такі практики сприятимуть отриманню практичного досвіду під наглядом досвідчених фахівців. Майбутні учителі також повинні отримати досвід співпраці із батьками учнів з ООП та громадськими організаціями.

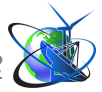
Обов'язковим компонентом у підготовці майбутніх учителів до впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання є використання спеціального програмного забезпечення, екранних читачів, диктофонів та інших технологій, які можуть підтримати учнів з особливими потребами під час дистанційного навчання та полегшують доступ до навчального матеріалу.

Висновки.

Формування у майбутніх учителів готовності до впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання є цілеспрямованим процесом, який здійснюється поступово. На нашу думку запропоновані форми та методи допоможуть майбутнім учителям отримати необхідні знання, навички та практичний досвід ефективної роботи з учнями які мають особливі освітні потреби в умовах дистанційної освіти. Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні зарубіжного досвіду використання вчителями цифрових платформ та відкритих ресурсів для організації дистанційного навчання школярів.

Література:

1. Коробкіна О. Інклюзивна освіта в Україні: шляхи від теорії до практики. Харків. 2017. 57 с.
2. Садова Т. А. Професійно-педагогічна підготовка: дефінітивний аналіз проблеми. URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_51/77.pdf.
3. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: методичні рекомендації. Рівне: РДГУ, 2014. 74 с.

References:

1. Korobkina, O. (2017). Inklyuzyvna osvita v Ukrayini: shlyakhy vid teorii do praktyky. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Sadova T. A. Profesiyno-pedahohichna pidhotovka: definityvnyy analiz problemy. URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_51/77.pdf [in Ukrainian].
3. Shevtsiv Z. M. (2014). Osnovy inklyuzyvnoyi pedahohiky: metodychni rekomendatsiyi. Rivne: RDHU [in Ukrainian].

Annotation. *Inclusive education under martial law is a challenge for the educational community. The article highlights the peculiarities of teacher training for the effective implementation of inclusive education. The authors analyzed the regulatory and legal provision of the inclusive process in educational institutions of Ukraine and performed an analysis of modern scientific sources, publications of scientists on the topic of research. Forms and methods of working with future teachers in order to improve their preparation for the implementation of inclusive education were considered. It has been proven that the creation of an effective inclusive educational environment in a modern school is determined by the level of professional readiness of teachers to implement relevant tasks in practical activities.*

Keywords: *inclusion, inclusive education, primary school teacher training, children with special educational needs.*

Стаття відправлена: 11.07.2023 р.

УДК 378.07-047.22:[378.09.12.011.3-051+37.091.113]:303.72(045)

**MANAGERIAL COMPETENCE OF FUTURE HIGH SCHOOL TEACHERS
AND HEADS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS: CONCEPTUAL-
CATEGORICAL ANALYSIS****УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ
ШКОЛИ ТА КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ: ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНИЙ
АНАЛІЗ****Kirdan O.L. / Кірдан О.Л.***d.p.s., prof. / д.пед.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-7295-4722

*Uman State Pedagogical University, 20308, Uman, Str. Sadova 28, 20300**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

Анотація. У статті запропоновано наукове осмислення управлінської компетентності як комплексного, багатогранного та динамічного феномену. На основі теоретичного аналізу інтерпретаційних робіт проаналізовано сутність поняття «управлінська компетентність», запропоновано авторську експлікацію поняття «формування управлінської компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти та керівників закладів освіти».

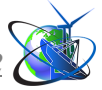
Ключові слова: управлінська компетентність, майбутні викладачі вищої школи, майбутні керівники закладів освіти, менеджер освіти, формування, управління, професійна підготовка, неформальна освіта, саморозвиток.

Вступ.

Формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи та керівників закладів освіти є одним із пріоритетних завдань закладів вищої освіти, які реалізують освітні програми зі спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки та 073 Менеджмент. Так, відповідно до стандарту вищої освіти освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 073 Менеджмент результати навчання передбачають набуття навичок «прийняття, обґрунтування та забезпечення реалізації управлінських рішень в непередбачуваних умовах, враховуючи вимоги чинного законодавства, етичні міркування та соціальну відповідальність» [10]. Відповідно до стандарту вищої освіти ОС «магістр» зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки результати навчання майбутніх викладачів вищої школи передбачають набуття здатності приймати ефективні, відповідальні рішення з питань управління в сфері освіти / педагогіки, зокрема у нових або незнайомих середовищах, за наявності багатьох критеріїв та неповної або обмеженої інформації. Таким чином, необхідність формування управлінської як ключової компетентності майбутніх викладачів вищої школи та керівників закладів освіти передбачено чинними стандартами вищої освіти.

Основний текст. Стаття продовжує дослідження автора, присвячені формуванню управлінської компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти та керівників закладів освіти [7; 8].

Для аналізу сутності поняття «управлінська компетентність» та експлікації поняття «формування управлінської компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти та керівників закладів освіти» проаналізуємо сучасні інтерпретаційні джерела.

Досліджуючи професійну компетентність, науковці вказують, що вона є полікомпонентним поняттям, у структурі якого виокремлюють складники, що перебувають у складних взаємозв'язках. З погляду І. Зязюна, головною метою вищої освіти повинно бути становлення цілісної і цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістично орієнтованого вибору, що набула багатофункціональних компетентностей [6, с. 10–18].

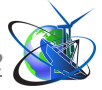
У дисертаційній роботі Л. Тархан досліджено зміст, особливості, значення та критерії оцінювання дидактичної компетентності, складниками якої є «психолого-педагогічна, дидактична, спеціальна, методична, інформаційна, управлінська, загальнокультурна, комунікативна, науково-дослідницька та рефлексивна компетентність» [11].

Підтримуємо думку Р. Зуб'як щодо характеристики поняття «управлінська компетентність керівника школи», яка охоплює такі блоки: «професійний управлінський досвід; професійно значущі знання, уміння й особистісні якості; самостійність у прийнятті управлінських рішень; бачення стратегії та розвитку; керівництво та моніторинг освітнього процесу; мотивація та управління персоналом; управління розвитком та фінансами; внутрішня та зовнішня комунікація; творча активність і здатність до нововведень; культурний кругозір; професійні й соціальні цінності»; «управлінцям-менеджерам навчальних закладів слід оволодіти такими загальними компетентностями, які інтегруються у професійну/управлінську компетентність. До них належать: стратегічна, соціальна, функціональна та кваліфікаційна компетентності» [5, с. 8–9].

Імпонує, що дослідниця Т. Волотовська у дисертаційній роботі запропонувала власне тлумачення поняття «управлінська компетентність керівника закладу загальної середньої освіти» як «інтегрована професійно-особистісна характеристика, яка підвищує готовність і дієздатність керівника закладу професійно виконувати управлінські функції відповідно до прийнятих норм і стандартів» [2].

У публікації І. Дарманської схарактеризовано процес формування управлінської компетентності майбутнього керівника навчального закладу [3]. Вагомо, що дослідниця детально проаналізувала загальнонаукову та професійно-педагогічну компетентність, які, на її переконання, складають підсистему управлінської. До переваг публікації зараховуємо і те, що «кожна компетенція, зазначена у статті, підкріплена наявною навчальною дисципліною, що передбачена навчальним планом підготовки магістрів зі спеціальності «Управління навчальним закладом». Обговорено необхідність включення зазначених дисциплін у план підготовки майбутніх управлінців, що надасть змогу сформувати управлінську компетентність як невід'ємну складову професіоналізму керівника навчального закладу» [3].

Вагомим вважаємо і те, що у статті «Аналіз змістового компонента формування управлінської компетентності» І. Дарманська на основі Галузевого стандарту підготовки керівників навчальних закладів зі спеціальності «Управління навчальним закладом» та навчальних планів проаналізувала змістовий компонент формування управлінської компетентності майбутнього

керівника дошкільного, позашкільного, загальноосвітнього навчального закладу [4]. Водночас констатуємо, що у 2015 р. було прийнято Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Відповідно до вказаного вище документу з 2016 р. до галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зараховано спеціальність 073 «Менеджмент» у межах якої нині здійснюється підготовка керівників закладів освіти та введено спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки» – забезпечує підготовку майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

Науково цінною вважаємо публікацію О. Шапран та Р. Довгій «Шляхи формування управлінської компетентності майбутніх керівників у системі післядипломної педагогічної освіти» [12], у якій авторами розглянуто сутність поняття «управлінська компетентність»; висвітлено досвід роботи її формування на факультеті післядипломної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г.Сковороди» в процесі підготовки магістрів за спеціальністю «Управління навчальним закладом».

До питання генези наукових поглядів на проблему управлінської компетентності зверталась В. Берека [1], у дослідженні якої визначено сутність поняття «управлінська компетентність» і вимоги до управлінської діяльності.

У дослідженні Т. Grebenyuk, О. Sosnenk управлінську компетентність керівника закладу освіти визначено як «органічний комплекс загальних і спеціальних знань, умінь, навичок, здібностей, які забезпечують ефективність управління закладом освіти в сучасних умовах; вона складається з низки компонентів, що формуються в процесі професійної підготовки» [13].

Сутність управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи стала предметом наукового осмислення Д. Козлова, В. Саюк, О. Шестопаюк та ін. Зокрема, Д. Козлов схаактеризував зарубіжний досвід формування управлінської компетентності майбутнього викладача вищої школи; навів показники рівня зазначеної компетентності викладача ЗВО і показники ролі та функцій американських освітніх лідерів (за Р. Елмором); провів порівняння складових такої компетентності менеджера та викладача ЗВО (за С. Шеєром). Увагу приділено висвітленню розвитку управлінської компетентності майбутнього викладача вищої школи, що передбачає передусім розвиток лідерських якостей, потрібних для виконання формальних і неформальних лідерських ролей [9].

Незважаючи на вагомі досягнення у дослідженні проблеми управлінської компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти та керівників закладів освіти констатуємо, що практичне застосування схаактеризованих вище напрацювань науковців потребує переосмислення у контексті формальної, неформальної та інформальної освіти і нових реалій функціонування закладів освіти України в умовах воєнного стану.

Висновки.

На основі теоретичного аналізу інтерпретаційних робіт констатуємо, що поняття «управлінська компетентність» майбутніх викладачів закладів вищої освіти та керівників закладів освіти схаактеризовано як комплексний, багатогранний та динамічний феномен.

Поняття «формування управлінської компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти та керівників закладів освіти» визначаємо як сукупність трьох складників: формальної освіти – передбачає спеціально організований у закладах вищої освіти багаторівневий, системний освітній процес з реалізації освітніх програм підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти та керівників закладів освіти; неформальної – передбачає участь у тренінгах, майстер-класах, семінарах, дистанційних курсах, вебінарах; та інформальної освіти, що передбачає неперервне самовдосконалення і саморозвиток, майбутніх викладачів закладів вищої освіти та керівників закладів освіти.

Подальшого дослідження потребує процес професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти та викладачів в умовах змішаного навчання.

Література:

1. Берека В. Є. Генеза наукових поглядів на проблему управлінської компетентності. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2011. Вип. 55. С. 54-57.
2. Волотовська Т.П. Розвиток управлінської компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти. Б.м., 2021.
3. Дарманська І. Формування управлінської компетентності майбутнього керівника навчального закладу як невід’ємної складової його професіоналізму. *Педагогічний дискурс: зб. наук. пр.* 2014. Вип. 16. С. 40-44
4. Дарманська І. Аналіз змістового компонента формування управлінської компетентності. *Педагогічний дискурс: зб. наук. пр.* 2014. Вип. 17. С. 58-62.
5. Зуб’як Р.М. Управління якістю підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.06, Ун-т менедж. освіти НАПН України. К., 2010. 20 с.
6. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи* : моногр. Київ ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.
7. Кірдан О.Л. Організаційні та практичні засади підготовки здобувачів вищої освіти до викладацької діяльності у закладах вищої освіти. *Інновації в сучасній освіті: методологія, технологія, дидактичні та виховні аспекти* : моногр. за заг. ред. В. В. Іванишин. Кам’янець-Подільський. Заклад вищої освіти «Подільський державний університет». Рига, Латвія : «Baltija Publishing», 2023. Р. 1., підр. 4. 2023. С. 38–49. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-300-2-5>
8. Кірдан О.Л., Кудла М.В., Прищепа С.М. Модернізація змісту професійної підготовки керівника закладу освіти. *Наука і техніка сьогодні: журнал*. 2022. № 5(5) 2022. С. 293-305 [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-293-305](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-293-305)
9. Козлов Д. Формування управлінської компетентності майбутнього викладача вищої школи: зарубіжний досвід. *Вища освіта України*. 2014. № 4. С. 50-58.

10. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : затв. наказом МОН України від 10.07.2019 № 959. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/07/12/073-menedzhment-magistr.pdf>

11. Тархан Л.З. Теоретичні і методичні основи формування дидактичної компетентності майбутніх інженерів-педагогів: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.0, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. АПН України. К., 2008. 40 с.

12. Шапран О., Довгій Р. Шляхи формування управлінської компетентності майбутніх керівників у системі післядипломної педагогічної освіти. *Гуманітарний вісник: науково-теоретичний збірник*. 2013. Вип. 28. С. 373-377.

13. Grebenyuk T., Sosnenko O. Формування управлінської компетентності майбутніх керівників закладів фахової передвищої освіти як складова їх професійної підготовки. *Фізико-математична освіта*. 2021. № 1. С. 7-12.

References:

1. Bereka, V. Ye. (2011). Heneza naukovykh pohliadiv na problemu upravlinskoï kompetentnosti [The genesis of scientific views on the problem of managerial competence]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka*. Vyp. 55. P. 54-57. [in Ukrainian].

2. Volotovska, T.P. (2021) Rozvytok upravlinskoï kompetentnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u systemi pisliadyplomnoi osvity [Development of managerial competence of heads of general educational institutions in the postgraduate education system]. *Extended abstract of candidate's thesis* [in Ukrainian].

3. Darmanska, I. (2014). Formuvannia upravlinskoï kompetentnosti maibutnoho kerivnyka navchalnoho zakladu yak nevidiemnoi skladovoi yoho profesionalizmu [Formation of managerial competence of the future head of the educational institution as an integral component of his professionalism]. *Pedahohichnyi dyskurs: zb. nauk. pr.* Vyp. 16. P. 40-44 [in Ukrainian].

4. Darmanska, I. (2014). Analiz zmistovoho komponenta formuvannia upravlinskoï kompetentnosti [Analysis of the content component of the formation of managerial competence]. *Pedahohichnyi dyskurs: zb. nauk. pr.* Vyp. 17. P. 58-62 [in Ukrainian].

5. Zubiak, R.M. (2010). Upravlinnia yakistiu pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv silskoi mistsevoli [Management of the quality of professional development of managers of general educational institutions in rural areas]. *Extended abstract of candidate's thesis*. K. Un-t menedzh. osvity NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

6. Ziazun, I. A. (2005). Filosofiia postupu i prohnozu osvitnoi systemy [Philosophy of the progress and forecast of the educational system]. *Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy : monohr.* Kyiv ; Hlukhiv : RVV HDPU. P.10–18 [in Ukrainian].

7. Kirdan, O.L.(2023). Orhanizatsiini ta praktychni zasady pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity do vykladatskoi diialnosti u zakladakh vyshchoi osvity [Organizational and practical principles of training students of higher education for teaching activities in institutions of higher education]. *Innovatsii v suchasnii osviti: metodolohiia, tekhnolohiia, dydaktychni ta vykhovni aspekty : monohr.* Ryha, Latviia : «Baltija Publishing», Rozd. 1., pidr. 4. P. 38–49. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-300-2-5> [in Ukrainian].

8. Kirdan, O.L., Kudla. M.V., Pryshchepa, S.M. (2022). Modernizatsiia zmistu profesiinoi pidhotovky kerivnyka zakladu osvity [Modernization of the content of the professional training of the head of the educational institution]. *Nauka i tekhnika sohodni: zhurnal*. № 5(5). P. 293-305 [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-293-305](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-293-305) [in Ukrainian].

9. Kozlov, D. (2014). Formuvannia upravlinskoï kompetentnosti maibutnoho vykladacha vyshchoi shkoly: zarubizhnyi dosvid [Formation of managerial competence of the future teacher of a higher school: foreign experience.]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. № 4. P. 50-58 [in Ukrainian].

10. Standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 073 «Menedzhment» dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity [Standard of higher education in specialty 073 «Management» for the second (master's) level of higher education]. URL <https://mon.gov.ua/storage/app/20standarty/2019/07/12/073-menedzhment-magistr.pdf> [in Ukrainian].

11. Tarkhan, L.Z. (2008). Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia dydaktychnoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv-pedahohiv [Theoretical and methodological foundations of the formation of didactic competence of future engineers-pedagogues]. *Extended abstract of doctor's thesis*. K.: In-t ped. osvity i osvity doroslykh. APN Ukrainy [in Ukrainian].

12. Shapran, O., Dovhii, R. (2013). Shliakhy formuvannia upravlinskoi kompetentnosti maibutnikh kerivnykiv u systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Ways of forming managerial competence of future managers in the system of postgraduate pedagogical education]. *Humanit. visnyk: nauk.-teor. zb. Vyp. 28*. P. 373-377 [in Ukrainian].

13. Grebenyk, T., Sosnenko, O. (2021). Formuvannia upravlinskoi kompetentnosti maibutnikh kerivnykiv zakladiv fakhovoi peredvyshchoi osvity yak skladova yikh profesiinoi pidhotovky [Formation of future managers' management competence of professional pre-higher education institutions as their professional training component]. *Fizyko-matematychna osvita*. № 1. P. 7-12 [in Ukrainian].

Abstract. *The article offers a scientific understanding of managerial competence as a complex, multifaceted and dynamic phenomenon. Based on the theoretical analysis of interpretative works, the genesis and essence of the concept of «managerial competence» was analyzed, the author's explanation the concept «formation of managerial competence of future high school teachers and heads of educational institutions» was proposed.*

Key words: *managerial competence, readiness for managerial activities, future teachers of a higher school, managerial competence of future teachers of a higher school, future heads of educational institutions, education manager, formation, management, professional training, non-formal education; self-development.*

Статтю надіслано: 10.07.2023 р.

© Кірдан О.Л.

WESTERN POMERANIAN CULTURE IN NAMES:**DARIUSZ ADAM LEJON****КУЛЬТУРА ЗАХІДНО-ПОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ В ІМЕНАХ:****ДАРИУШ АДАМ ЛЕДЖЙОН****Barvinok I./Барвінок І.В.***Phd, assoc.prof. /к. п. н.,доц. /**завідувач науково-методичним відділом**head of the scientific and methodical department**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9831-1434>**House of creativity of children and youth,**м. Mykolaiv, Kosmonavtiv 128 а, 54028**Будинок творчості дітей та юнацтва,**м. Миколаїв, Космонавтів 128 а, 54028***Cherusheva G. B./ Черушева Г. Б.***Phd, assoc.prof. /к. п. н.,доц. /**Head of the career guidance department**Завідувач відділом профорієнтаційної роботи**ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9652-0913>**National Academy of Statistics, Accounting and Auditing,**м. Kyiv, Pidhirna 1, 04107**Національна академія статистики, обліку та аудиту,**м. Київ, Підгірна 1, 04107*

Abstract: the article reviews and analyzes the pedagogical, managerial, creative achievements in the field of culture and education of Dariusz Adam Ledjon, his professional contribution to the promotion of brass performance and orchestral wind music in the cultural expanses of the West Pomeranian region. The pedagogical experience of shaping the interest of the younger generation and youth in musical creativity, especially in orchestral wind music, stimulating the creative growth of young talents is studied. The richness of Dariusz Adam Ledjon's creative nature as a conductor and art manager of the Youth Wind Orchestra of the Lobez House of Culture, a scientific researcher of the history of orchestral wind performance of the West Pomeranian region of Poland, a founder of festival movements of local and international importance, an initiator of the development of Lobez as an important regional center of culture and art with international status, an author and coordinator of a number of projects of cultural-artistic, musical and socio-cultural orientation, a director of the Lobez House of Culture.

Key words: professional mastery, manager of cultural sphere, cultural and artistic projects, musician-teacher, conductor, orchestral and brass performanc

Introduction.

The society of the XXIst century puts forward new social, ethical and cultural requirements to the professional activity of specialists in the sphere of culture and art. Modern norms of world outlook, innovative nature of various spheres of social life, appeal to professionals of a new class, possessing not only the necessary specifically significant qualities and having the potential for creative self-realization, but also people who can easily enter a new environment and master other types of activity, switch to their different levels, function in their different planes. Today, this has become one of the factors in the formation of a new type of world cultural and artistic practice.

Each specific profession implies a basic set of professional knowledge, skills,

abilities, and skills that allow it to be carried out as a social kind of activity. But culture and art are such a multidimensional phenomenon that professionalism in these spheres cannot be limited to historically established standards of activity and behavior, but requires striving for mastery. The definition of the concept of "mastery" includes not only a set of knowledge, skills and abilities in various directions of cultural and artistic activity, but also flexible and mobile application of them, establishment of new links between them; a certain organization of mental capabilities of a personality; ability to improvise, to develop one's own value priorities; generation of new ideas, creative processing of already known works, aspiration to transform the existing experience and many other things.

Main text.

In modern scientific literature it is noted that the formation of mastery is influenced by many objective and subjective factors (e.g., prestige of the profession, quality of services, professional motivation, etc.), but many scientists agree that professional mastery is the result of professional and life experience, an indicator of maturity. At the same time, researchers of these problems conclude that mastery is never complete, but always strives for continuous improvement. Therefore, this concept is considered by many scientists, teachers, musicians as the art of creating and embodying the results of acquired experience. In this case, an important component is the creative individuality of the specialist, the ability to use all the means and opportunities of this type of activity to create qualitatively new cultural and artistic products of creativity. At the same time, at the output they acquire the character of "cultural goods" associated with the satisfaction of the need for cognition, creative self-realization and communication.

In this context, culture and art are considered to be special spheres where many people dream of working, but only talented, efficient, erudite and specialists with universal creative resources are able to succeed. The bearers of such skills constitute the cultural core of the "production process" in creativity and ensure the successful functioning of various institutions and organizations in the culture-art system. As a rule, professionals of this kind realize themselves both as performers and simultaneously as a participant of this process. Not every representative of the creative sphere manages to reveal and develop his creative potential in such a multifaceted way. Dariusz Adam Ledgion, as a cultural and artistic figure and educator of the West Pomeranian region, known not only in Poland, but also abroad, can be counted among such personalities. The cultural community highly appreciates Dariusz Legion's contribution as a cultural animator, musician, teacher, project manager, manager. His professional path can serve as a model of devotion to the world of music, humanistic ideas of education, striving for rethinking, innovations and enrichment of contemporary cultural and artistic practices of the West Pomeranian region of Poland.

Dariusz Adam Legion - director, instructor, artistic director and conductor of the children's and youth brass band of the House of Culture in Lobeż, West Pomeranian Voivodeship - has reached a high level of pedagogical activity. The 35th anniversary of her professional path allows her to meet today with great creative achievements, creative maturity, and mastery. One of the merits of Dariusz Ledjon's professional

activity is a systematic approach to solving priority cultural, artistic, educational and managerial tasks. The practical solution of all problems is always based on the author's conceptual provisions and theoretical developments.

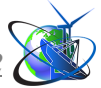
The first steps on the long road to art were the years of study: first at the Lobe Community Music Center (1974 - 1977) Community Music Center in accordion class (teacher - Lesław Buczek). Social Music Center is one of the forms of musical education in Poland, which provides instruction in playing an instrument, singing and elementary music grammar without additional and autonomous subjects in the field of music theory. This type of education is not complete, but it allows you to acquire a basic amount of musical knowledge, performing skills and abilities. Later (1982 - 1984) - Stargardsko Szczecin State School of Music I degree.

Along with his studies, he started his performance practice in orchestral and brass bands, first as a member and since 1988 as a professional musician - Lobe Brass Band under the direction of Lesław Buczek (1976). Lesław Bucek (1976), the school brass band of Stargarde Sceczynski Agricultural College under the direction of Andrzej Szipula (1980-1985), the brass band of the Rolling Stock Repair Plant in Stargarde Sceczynski under the direction of Benedikt Grzeszak (1981-1983), the brass band of the shipyard in Ustka (1988-1990).

In 1985. Dariusz Legion became a student of the Higher Pedagogical School in Slupsk, specializing in music education. A year before graduation he started his pedagogical activity at the Special School and Educational Center in Zajeź (1990 - 1997) as a music teacher and brass instrument instructor at the Lobe House of Culture (hereinafter referred to as LDK). In 1991 he became a graduate of the Department of Music Education and received a master's degree in pedagogy. Dariusz Adam Ledjon's master's thesis was written on the topic "Brass Band and its influence on musical activity in Lobieza" and defended in 1991 at the Higher Pedagogical School in Slupsk, specializing in music education. He continues to work as a music teacher in various educational institutions: elementary school No. 1 (Shvidwin), elementary school No. 2 (Lobe), Tadeusz Kosciuszko school complex (Lobe), elementary school No. 1 (Resko).

Since 1991, Dariusz Ledjon's has been leading a number of creative groups, which became a new important direction in his professional activity. Among them are the folklore ensemble "The rascals", street orchestras "Smoki" and "Paprykarze" operating at the Lobe House of Culture, folklore ensemble "Diabaz" from Dravsko Pomorskie.

The next important stage of Dariusz Ledjon's activity is connected with his election on a competitive basis to the position of the director of the Lobe House of Culture (1995). The new status opens up opportunities for his personal professional growth and development of Lobe culture. The strategy of Dariusz Ledjon's as the new director of the LBC was to use all the means (creative, organizational, scientific, etc.) of this cultural institution to help the urban community to solve urgent cultural and educational problems and to improve the local socio-cultural situation. For this purpose, it was necessary to reveal the creative potential of the employees and artistic groups of the House of Culture and to raise it to such a qualitative level, when their reputation would become significant and would ensure a stable position of LDK in

the cultural environment not only of the city, but also of the whole West Pomeranian region. Realization of the need to create an open "cultural field" and enter into active interaction with the local community on the platform of LDK's creative activities led Dariusz Ledjon to a new vector of activity - cultural management.

The practice of functioning of such cultural institutions as the House of Culture shows that the main production units of such an organization are creative teams. Their productive activity depends, on the one hand, on the artistic director, who acts as an art manager, and on the other hand, on the director, who solves other organizational and production issues and manages personnel, creative and material resources. This situation very often gives rise to conflicts, which require unspoken subordination of one to the other. Dariusz Ledzjon managed to combine these two positions in his person and to create not only an atmosphere of unity of command, but also to overcome many crisis situations, which unfortunately are not rare in the work of creative teams. Starting his work in LDK, he worked for several years as the second conductor of the Lobez Wind Orchestra, as a musician in folklore ensembles, which helped him to understand the mechanism of the creative team from the inside.

Already in the first year of his leadership, Dariusz Ledjon was immersed in the thick of cultural events - the celebration of the 700th anniversary of the city of Lobez. Due to the importance of this event, a rich cultural and artistic program was planned. Despite some difficulties (modest financial resources, lack of time for preparation), he decided to decorate the program with brass bands, which were to emphasize the special pomp of the celebration. Thus, on May 21, 1995, the first festival of brass bands "May Meetings of Brass Bands" took place, which later became the International Festival of Brass Bands and Big Bands. During this period, Dariusz Ledjon's extraordinary managerial skills became apparent. The experience of the first organization and holding of this event laid the foundation of his managerial activity. For 28 years this festival has not only been successfully functioning, but has also given rise to many other interesting competitions and projects. Thus, within the framework of the International Festival of Brass Bands and Big Bands were born and are still held: International Competition of Instrumentalists; World Parade of Conductors; International Competition of Majorette Dance Groups; International Football Tournament of Brass Bands; international projects - "Through Music and Dance to a Common Europe", "Polish-German Meetings of Brass Bands", "Music and Sport - What Unites Us", "Poland-Germany - Music Together", "Music and Sport - Integration Workshops", "Polish-German-Belarusian Workshops", etc.

The organization of such a cultural event as a show of folklore ensembles "Easter Meetings with Folklore", where Dariusz Ledjon also acted as an art manager, deserves great attention. This show has been held annually since 2006 during the handicraft and Easter fair "Lobez Easter Baba" ("Lobez Easter Baba")., and is the biggest folklore event in the West Pomeranian Voivodeship. According to Dariusz Ledzjon's idea, it was very important to complement such a cultural event with folk dance and music. Hence came the idea of the show, the main purpose of which was to cultivate folk traditions and customs, to get acquainted with the cultures of different regions of Poland and other countries, to preserve the national spirit and cultural identity of Polish society. Realizing his next brainchild, the director of LDK, strived

to create an atmosphere of creative integration of dance and vocal-instrumental folklore groups, cultural communication, exchange of artistic experience and new cultural ties.

Dariusz Adam Ledjon's managerial activity is associated with the creation and presentation of such an important artistic product as the Festival of Street Bands organized by the Lobe House of Culture.

Street orchestras (Backyard Bands) are a phenomenon of Polish urban musical folklore, very popular in the landscapes of many Polish cities, especially in pre-war Lviv, where almost every street had its own backyard group of musicians. Their musicians were most often recruited from the ranks of unemployed people who supported themselves and their families from donations "out of the hat" thrown to them by local listeners. They were dressed in colorful, often short pants and jackets. And their essential attribute was a cap with a visor. Traditionally, street orchestras used: accordion, banjo, gitara, skrzypce, klarnet, kontrabas, and percussion instruments. The music of street orchestras was represented by songs about heroes from the streets and suburbs, characteristic characters of the urban street and courtyard environment, hits of variety, cabaret and operetta. Their work experienced a decline in the post-war period and has been revived in recent decades. The modern repertoire of street bands is diverse and consists of both ancient texts and melodies of urban folklore and modern ones created by people living the life of their cities, everyday problems, hits of banquet music and sentimental songs.

Thanks to his creativity and ability to understand the audience, Dariusz Ledjon defined the concept of the future event and became its organizer, controlling the whole process, from the initial planning stages to the implementation of the event and analysis of its results. The main goal of the festival was to popularize urban folklore, represented in traditional street and courtyard music. The festival represented the artistic achievements of the groups, gave an opportunity to exchange experience and new ideas, to feel the attractive atmosphere and spectacle of street, courtyard and fairground performances.

During the entire period of the festival's operation (2002-2013), Dariusz Ledjon worked on various ideas for the festival, solved problems arising during the event, and realized the wishes of participants, guests, festival-goers and the local public. According to his vision, the festival was to become a showcase for street bands, where a unique example of urban folklore in the modern conditions of commercialization of art could be separated from pop culture. Therefore, along with the performances of musical groups, various master classes and entertainment venues could function. Thus, this festival became a kind of symbiosis of modernity with the traditions of urban folklore. Every year the number of participants and spectators of the festival increased. The possibility of joint music-making enriched the practice of such a variety of musical ensembles as street orchestras, influenced the general musical culture and interest in urban folklore. The festival of street bands became a cultural celebration in the life of the city and a significant artistic event on the cultural map of the West Pomeranian region. The managerial talent of the LDK director once again helped to achieve the goal of the planned event and ensured its success. This was also facilitated by the fact that some of the festivals were organized within the

framework of such projects as: "Polish-German Festival" financed by the INTERREG IV A Small Projects Fund in 2011 and "Festival of Street Bands" supported by the European Union and the Rural Initiatives Development Program 2007-2013, which was organized by Dariusz Adam Ledjon.

A special place belongs to cultural-artistic and socio-cultural projects, which were initiated and realized by Dariusz Ledgion in the framework of cooperation with the community "Euroregion Pomerania", whose activities cover economy, youth cooperation culture, education, tourism and infrastructure. Thus, in order to implement and coordinate the direction related to the culture of youth cooperation on the platform of PNWM (Polish-German Youth Cooperation), a number of youth festivals were held, where various thematic workshops, artistic presentations, sports competitions, discussions and meetings took place. Under the leadership of Dariusz Ledjon, 32 such projects were implemented through the LDC.

An important area of this type of managerial activity of the director of LDK was the organization of tripartite meetings of young people, where young people from Poland and Germany could be joined by groups from a third (both European and non-European) country. The total number of such tripartite meetings held is 11 projects.

Another type of cooperation embodied by Dariusz Ledgion as a manager was the projects with the Bavarian Youth Circle. Its main content was cultural meetings, exchange of pupils, meetings of musical, folklore groups and sports teams, various social actions. 15 projects were implemented on the basis of such cultural partnership. Along with large and serious projects, Dariusz Ledgion has developed a large number of small projects financed from the INTERREG III A, INTERREG IV A, INTERREG V A and "4x3 - a simple matter" small projects fund.

Thanks to the organization and implementation of these projects, about 4,250 people from Poland, Germany, Ukraine, Belarus, Estonia, Croatia, Lithuania and Kyrgyzstan were able to participate in various cultural events. In 2010, the Youth Brass Band of the Lobež House of Culture, which is the hallmark of this cultural institution and a constant participant of many cultural events, received an award of the Euroregion of Pomerania. And Dariusz Ledjon, as the director, manager and leader of the Youth Wind Orchestra of the Łąbiecki House of Culture, was awarded the title "Personality of the Euroregion of Pomerania" in 2022, on the occasion of the 25th anniversary of the Euroregion of Pomerania, for his active project activities, for coordination and partnership in many projects of the Łąbiecki House of Culture, for his contribution to the development of youth cooperation culture, for the creation and development of cultural relations. In addition to the above mentioned, in the period from 1996 to 2022. Dariusz Legion designed and implemented a number of development programs, cultural, artistic and festival projects on the platform of cooperation with the Ministry of Culture and National Heritage, Ministry of National Education and Sports, Ministry of Foreign Affairs and other state institutions and educational institutions (Youth Bureau, Adam Mickiewicz Institute, Lobež Rural Initiatives Center, Marshal's Office of the West Pomeranian Voivodeship, etc.). Among them:

- Tour of the LDK Youth Wind Orchestra to the VI and International Festival of Youth Orchestras in Thessaloniki (Greece-2001) with the support of the

Ministry of Culture and National Heritage and the Economic Department in Warsaw;

- Tour of the LDK Youth Brass Band to Slovakia, Austria, Croatia, Italy, Vatican, Germany (2001) with the support of the Marshal's Office of the West Pomeranian Voivodeship;
- Presentation of creative achievements of the LDK Youth Brass Band in Europe (2001) with the support of the Ministry of Foreign Affairs and the Marshal's Office of the West Pomeranian Voivodeship;
- International Festival of Brass Bands in Croatia (2001) with the support of the Department of Culture and Science;
- Youth in Action Project;
- Tour of the LDK Youth Wind Orchestra to the VIII and International Festival of Youth Orchestras in Thessaloniki (Greece - 2003) with the support of the Ministry of Culture and National Heritage and the Economic Department in Warsaw;
- Foundation for Polish-German Cooperation "May Meetings of Brass Bands in Lobez" (2002);
- "IX May Meetings of Brass Bands and Big Bands" (2003) with the support of the Ministry of National Education and Sports;
- "Music Without Borders" (2004) with the support of the Ministry of Culture and National Heritage, the Ministry of National Education and Sports and the Youth Bureau;
- "Promotion of Polish culture abroad" (2005);
- Polish-Lithuanian Youth Exchange Foundation (2008);
- Project "Development of the infrastructure of Houses of Culture" (2012);
- Grant program entitled "Promotion in Poland and abroad of artistic and cultural achievements of young musicians of Lobieza district" (2016) supported by the Local Action Group in Lobze "Center for Rural Initiatives" within the framework of "Promotion and Awareness" funded from the Rural Development Program 2014-2020;
- "Infrastructure of Culture Houses" (2018) with the support of the Ministry of Culture and National Heritage;
- "Cultural Platforms" project (2019);
- "With Polish Music to the East - Independent" (2019);
- 50th International Mimosas Festival (2019) in Herceg Novi (Montenegro).

Thanks to these projects, many technical, organizational, cultural and artistic tasks were solved: development of LDK infrastructure (modernization of equipment and devices to increase the educational and animation resource of the House of Culture; increase of instruments for the brass band, sewing of concert costumes and shoes); preparation and publication of information and advertising literature about the creative achievements of the children's and youth brass band and other creative teams of LDK; creation of conditions for the realization of cultural and educational tasks for a large group of participants (about 6,000 people); increasing the level and expansion of the artistic activities of the Music Center at LDK; increasing the range of educational and animation services (for classes held for kindergartens, primary,

gymnasium and secondary schools, for pensioners); increasing the level of the Artistic Amatory Movement in Lobež and its presentation at the national and foreign levels.

Today, on Dariusz Ledjon's total account, he has authored, organized and produced 128 international European musical, cultural-artistic, educational and socio-cultural projects.

Since one of the most important tasks of LDK is cultural education, aesthetic education of the younger generation and youth, cooperation with various educational institutions, another aspect of Dariusz Ledjon's professional activity is pedagogical work.

It is a well-known fact that in the process of creating the cultural foundations of personality, the school age is of special importance, during which the personality and creative uniqueness are laid down. Aesthetic education is an integral part of this process, where art, particularly music, is the strongest means of enriching the spiritual culture of the individual. Acquaintance to the beautiful world of music, development of the ability to understand and create artistic images by its means, formation of skills of artistic and practical activity, on which the communication with musical art is based, is mediated by various forms of education. At the same time, the most important factor in the formation of the image of spirituality of the younger generation is the personality of the teacher and mentor. He acts as the main conductor between music and the child's personality. On the high level of his intelligence and culture, professional skill and ability to balance pedagogically, depends the effectiveness of educational influence by means of music. All these qualities are embodied in the practice of musical and aesthetic education by the excellent teacher Dariusz Adam Ledjon.

Dariusz Adam Ledjon started his musical and pedagogical activity even before his work in LDK, so after being appointed director, he decided not only not to abandon this strain of his profession, but also to further improve in it. On the basis of the Lobež House of Culture was founded long ago Music Center - Ognisko Muzyczne (mentioned earlier), successfully and fruitfully functioning to this day. Within the framework of this form of musical education, Dariusz Ledjon, as an instructor, began to simultaneously teach brass and hunting horn classes, and as a conductor he led a youth brass band. During this period, his pedagogical talent begins to fully manifest itself. It is no secret that playing wind instruments is a complex performing process. Therefore, Dariusz Ledjon formed his pedagogical activity according to the principle: "Methodology, based on science, creates the theory of teaching, and from it, in turn, practical recommendations are derived". Hence, the pedagogical pillars of Dariusz Ledjon's methodology were, on the one hand, the awareness of the subtle muscular and complex mental activity necessary for the formation of a novice performer, and on the other hand, the approach to performance not just as a technological, but as an active, creative process. For the first, an understanding and study of scientific evidence, learning theory, and pedagogical practice is essential. The second is rooted in the idea that music education is not the education of a narrow specialist in the field of music, but first of all - the education of the individual.

Every day Dariusz Ledjon, as a teacher, poses and solves a number of questions related to music teaching and music education: "How to instill a love for brass performance and develop a taste for good music?"; "How to develop the skills of collective music-making?"; "Why do beginners of brass instruments have difficulties in mastering performing breathing, sound production, stable intonation, etc.?"; "How to build lessons with a particular child and in each individual case?"; "How much time to spend on practicing certain positions?"; "How to diversify and make modern teaching repertoire", "How to teach free musical reproduction?"; "What exercises will help to form various technical skills?". "How to teach a child to regulate his/her emotional-volitional state during concert performances?" and many others. The methodological positions that Dariusz Ledjon is constantly working on are relevant and purposeful: development of the performing apparatus, assistance in mastering the skills of individual daily recovery, precise determination of the degree of playing load depending on the specific state of the performer, his individual characteristics, establishing the sequence of performance of various musical tasks, expansion of musical and artistic experience, combining different types of musical activities in the learning process, modeling of the musicianship of the performer, and the development of a variety of musical activities. The same work is done in rehearsal sessions with the orchestra. Here one can always count on an expressive conductor's demonstration; simple, but at the same time understandable verbal explanations; auditory visualization; work on the interpretation of a piece; detailed explanation of breathing techniques and methods of sound production and Dariusz Lejeune tries to differentiate the tasks for orchestra students taking into account their individual abilities, and at the same time, invites them to independently "examine" the instruments, sets them simple creative tasks and encourages them to search independently. Such "free floating" during training, combined with traditional methods, always bring pedagogical success. According to Dariusz Ledjon, continuity is of great value both in collective (rehearsal work with the orchestra) and independent music-making (in individual lessons), at festive and concert performances. Work in the orchestra and in individual lessons is built in a logical sequence, provides for the preparation and adaptation of musical material in accordance with the age and performance capabilities of students, activation of the emotional and sensory sphere for the assimilation of the artistic and figurative content of the musical work.

Another important pedagogical task Dariusz Ledjon considers the creation of a cohesive musical ensemble. In his opinion, an orchestra is not just a group of musicians playing together, but a form of collective performance where everyone, while retaining their individuality, is subordinated to the common tasks of realizing the author's idea. In order for each participant to feel a part of the whole, it is important, on the one hand, not to suppress individuality, and on the other hand, to give it a new impetus for development and improvement. In his work, the maestro always strives to reveal the individual capabilities of each person, and then, to create a unified vision and perception of music. In this approach, Dariusz Lejeune sees the way to unite the whole ensemble and create its individuality and creative handwriting.

This is probably why the children's and youth brass band, which children and young people attend with genuine joy, has become not only a trademark of LDK, but also of the whole town of Lobiez. Years of hard work allowed Dariusz Ledjon to expand the repertoire and develop the concert practice of the band, which made it popular and in demand. The LDK Youth Wind Orchestra took an active part in city, district and regional events. In order to make the life of the group interesting and creative Dariusz Ledzjon made a lot of efforts to equip the orchestra with the necessary musical instruments, stage costumes, participation in various cultural and artistic and socio-cultural projects for young people, organization of excursions to various cities in Poland and Europe and much more. All this increases the motivation of the young participants to engage in music and constantly provides an influx of new young generation and youth. Dariusz Ledjon's teaching methods are realized not only in the special instrument lessons and orchestra rehearsals, but also in close communication with children during various concert tours and trips, excursions and recreational activities, in which he is not only an example as a conductor and teacher, but also an older friend and mentor. Under the leadership of Dariusz Ledzjon as a conductor and teacher, the children's and youth orchestra of the Lobez House of Culture produced a large number of pupils, many of whom have connected their lives with music, today receive education in musical institutions in Poland, and continue their amateur performing activities in other orchestral and brass ensembles: Dawid Glogowski - soloist of the Air Force demonstration orchestra in Poznan, chamber orchestra "Concerto", musician-instrumentalist of the F. Nowowiejski Warmian-Masurian Philharmonic in Olsztyn, Koszalin Philharmonic, vocal-instrumental group "Camerata Nova", Polish Theater in Szczecin, musician and instructor of the brass band "Red Swing Low"; ensemble Arkadiusz Glogowski - performing musician of the Szczecin Opera; Piotr Zarecki - concert performer, jazz musician, graduate of the jazz department of the Music Academy in Wrocław; Wojtek Roszak - concert performer, jazz musician, graduate of the jazz department of the Music Academy in Poznań; Mateusz Pospieszynski - contemporary performer, author of music for hip-hop compositions; Tomasz Nawrocki - musician-performer, graduate of the Academy of Art in Szczecin in the field of artistic education in the field of music; Alicia Gerszewska, an employee of the Cultural Center in Shvidwin, music instructor and brass band leader in Shvidwin; Natalia Mikulko, a music teacher at an elementary school; and Anna Gritsai, a music and fine arts teacher at the Nicolaus Copernicus Elementary School No. 2 in Lobez; Jakub Juźwiak - concert performer, graduate of the Music Academy in Bydgoszcz in the trombone class, winner of international competitions of instrumentalists; Nikolai Gracewicz - musician of the Youth Wind Orchestra of the Lobez House of Culture, winner of international competitions and festivals of instrumentalists; Katarzyna Wujtowicz - musician of the Youth Wind Orchestra of the Lobez House of Culture and others.

In his pedagogical work, Dariusz Ledjon always attaches great importance to increasing the number of students, instructors, the choice of instruments and artistic activities. Thus, over the years the number of students has increased from 20 to 50 and the number of instructors from 2 to 7. On the platform of the Music Center (Ognisko Muzyczne) there are several classes, including: brass, woodwind,

percussion, keyboard, guitar and vocal classes. Along with them, a children's and youth brass band, a children's folklore ensemble, a children's percussion group, a children's and pop song studio successfully function.

Dariusz Ledjon's pedagogical achievements and many years of experience in creative activity were reflected in his scientific work, which formed an integral part of his professional activity. Being a finely sensitive and constantly striving for professional improvement as a musician, pedagogue, cultural animator, Dariusz Lejeune saw that the development of cultural, artistic and educational environment in the region had reached a level where empiricism had already exhausted its possibilities and required serious scientific support. Having a Master's degree helped him to organically engage in active scientific activity and supplement his pedagogical, cultural-educational, project-management and concert-touring practice with theoretical scientific research. Today, scientific work has become a parity in Dariusz Ledjon's creative work along with conducting, performing, pedagogy, organizing and producing international European musical, cultural-artistic, educational and socio-cultural projects. Dariusz Ledzjon has carried out enormous research work on the issues of wind orchestral performance in Poland in the context of European wind art, the history of the formation and development of wind performance in the Lobe area of the West Pomeranian region of Poland; peculiarities of youth wind orchestra training; educational possibilities of orchestral and wind performance; problems of organization and functioning of children's and youth wind orchestras and many others. He has written and published a number of scientific works, including: scientific articles, theses, conference materials, etc. Dariusz Ledzjon's musical and pedagogical activity is closely connected on the one hand with scientific research and on the other hand with conducting, which is the soul, inspiration and leitmotif of his professional life, thanks to which the maestro can be called *"the orchestra man"*. Conducting is known as one of the most complex types of music-performing art. It is an obvious fact that a modern conductor cannot be just an orchestra leader, but a versatile musician, interpreter, tutor and teacher. These are the qualities that Dariusz Legion possesses - a broad outlook, a wide range of musical culture, musical-theoretical training, good musical memory, knowledge of instrument technology and musical literature, active "conducting" thinking, excellent command of auditory attention, conducting apparatus, pronounced sociability, friendliness and tactfulness. As a conductor, he attaches great importance to the interpretation of a work. He always studies the musical text of the work very carefully, and tries to reproduce the text of the author's score as accurately and carefully as possible. In order to convey to the ensemble of performers his artistic intentions, his understanding of the content and stylistic features of a given work, he strives to direct the diversity of performing personalities, temperaments and creative efforts of the ensemble in a unified direction. And this requires effective mastery of the expressive means of conducting, the face, gaze, mimicry, the ability to "ignite" people and lead them, an active, purposeful will. In this, Dariusz Legion perfectly illustrates the words of the great French composer and conductor Hector Berlioz, who wrote that: "A conductor must ... possess a special talent and other, almost indefinable gifts, without which an invisible bond cannot be established between him

and all whom he directs ..." [1] Another specific feature of Dariusz Ledjon's conducting is also the feeling of lightness that arises during the performance of even the most complex and difficult pieces of music. He is always able to create the impression of extreme simplicity and accessibility of conducting for everyone. However, this is not the case: the success of his performing, pedagogical and organizational activities as a conductor is due not only to his musical talent, special training and creative enthusiasm, but also to all his previous musical activities, general culture, intelligence and versatile erudition. He approaches conducting as a set of interpretive ideas, collective performing labor and creative partnership between conductor and orchestra players. Therefore, acting as a kind of teacher, a creative guide for musicians, Dariusz Lejeune tries to make the inner world of the conductor not only "visible" but also "audible". The maestro's conducting experience includes 663 concert performances, among which he has conducted 169 times in such countries as Austria, Belarus, Vatican City, Estonia, Germany, Italy, Israel, Lithuania, Russia, Montenegro, Serbia, Slovakia, Montenegro, Sweden, Ukraine and Vatican City. Between 1997 and 2022 he has participated in International Conductors' Parades: Daugavpils - Latvia (2017), Stolpci - Belarus (2018), Telpraspol - Transnistria (2019), Lobež, Zambrow - Poland (2019, 2021, 2022), Istra - Russia (2020), Tartu - Estonia (2022), Alma-Ata - Kazakhstan (2022).

Inspired by his work as a conductor, Dariusz Adam Ledjon tried his hand at composing, writing 6 numbers ("Greeting", "Dravski Polonaise", "Dravski Kujavek", "Dravski Polka with a Chorus", "Mazurek iz pod Dravsk", "Farewell") of the Dravska Suite in 2018. The music of the suite also includes "Polka Jolka" written by Jolanta Parol and "They Talk About Us in Warsaw" by Jan Iwaszczyszyn. In creative union with the author of the words - Andrzej Prentky, choreographer-director and designer of Drava costumes and embroidery - Jolanta Parol, the first musical and choreographic presentation of traditional Dravsko-Western Pomeranian culture was prepared. This work was timed and performed on the occasion of the Polish Independence Celebration by the folk song and dance ensemble "Diabaz" from Dravsko Pomorskie, which was the only ensemble to present it in Western Pomerania. The production of this suite is the first artistic product based on the cultural and thematic material of this region and written and performed in all the territories returned to Poland after World War II.

Being a patriot of his small homeland, Dariusz Lejohn wrote a number of vocal and instrumental compositions about his native land to words by Kazimierz Malicki and Edward Hryniewiecki ("Lobezskaya kapella"): "Ballad of My Neighborhood", "At the Fountain", "My Town", "Lobeztsy", "Lobezskaya kapella", which were later included in the repertoire of the Lobež street orchestra "Dragons" ("Smoki"), of which he himself was a member for a long time, performing on the tuba. In addition to his conducting and composition practice, Dariusz Ledjon as an expert in the field of instrumental performance has repeatedly been a jury member at international festivals, competitions for instrumentalists and wind orchestras in Istra - Russia (2013, 2016, 2017), St. Petersburg - Russia (2012, 2014, 2016, 2017), Daugavpils - Latvia (2017, 2018), Stolpci - Belarus (2011, 2013, 2015, 2016, 2017), Baranovichi - Belarus (2011, 2013, 2015, 2016, 2017).), Daugavpils - Latvia (2017, 2018),

Stolptsy - Belarus (2011, 2013, 2015, 2016, 2017), Baranovichy - Belarus (2013), Yalta - Ukraine (27-29.05.2012, 11-13.10.2012), Malgard - Spain (11-13.10.2012).), Malgard - Spain (2015), Chadan - Republic of Tuva (2016), Nazareth, Haifa - Israel (2018), Lobze, Polczyn Zdrój, Szczecin - Poland (1997- 2018, 2019, 2022).

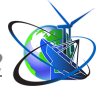
As a musician Dariusz Ledjon was recognized with numerous foreign awards - special diplomas of the Belarusian Union of Musicians of the Belarusian Association of Brass Bands and Ensembles with the support of the Ministry of Culture of the Republic of Belarus (Minsk), the Ministry of Culture of the Moscow Region (Istra), the St. Petersburg Foundation for the Development of Culture and Art (St. Petersburg), State Service for Culture and Historical Heritage of TMR (Tiraspol), Ministry of Culture of the Republic of Tyva (Chadan), International Center of Music Orchestras in Spain (Barcelona), Latvian National Cultural Center (Riga), Daugavpils Region Culture Department (Daugavpils) and many others.

Dariusz Adam Ledzjon's multiform professionalism has not neglected his managerial activity. Almost 30 years of performing the duties of the director of Lobez House of Culture gave him an opportunity not only for career advancement, but also contributed to the professional growth of the cultural institution he manages, promotion of its employees, development of amateur artistic movement, preservation of local national traditions and folklore, enrichment of the concert life of the city, creation of an interactive cultural format of city and municipal holidays and leisure activities. Such a contribution brought cultural and emotional satisfaction not only to the city residents, authorities and stakeholders, but also raised the prestige of LDK as a district cultural and artistic-educational environment and strengthened the position of Lobez as an important regional center of culture and arts with international status. In modern society, the field of management is a complex area because it includes a range of specialized knowledge, practical experience, business skills, development of personal qualities (business activity, energy, type of thinking, leadership, etc.).

Many of us are familiar with the traditional image of a manager in the sphere of culture and art. Often they are specialists with poor self-regulation and self-presentation skills, prone to demonstrating their dominance, quick to make not always expedient and effective decisions, leaders who do not have clearly defined goals. The personality of the director of the Lobez House of Culture refutes the stereotypes.

Dariusz Ledjon is a manager who knows and competently applies the necessary information; who is able to set and realize goals; to use modern means of communication; to motivate pupils and staff not just to perform their duties, but to be creative and imaginative. Not less important in the structure of his professional skills are skills of psychological nature.

This is the maintenance of a favorable psychological climate in the team, the ability to present himself as a competent leader, to find compromises in solving complex issues, to respect all employees regardless of their position in the institution. The key to such a successful long-term management activity is the high level of education, values and business culture, the bearer of which is Dariusz Lejeune. Dariusz Ledjon's high professionalism, creative initiative, and significant personal contribution to the development of the sphere of culture, art and education have been

recognized with multiple awards, diplomas, certificates, and diplomas. For conscientious performance of his duties, high professionalism and significant personal contribution to the development of the sphere of culture and education, Dariusz Ledjon was awarded by the Ministry of Culture and National Heritage of Poland - the title "Cultural Animator of the Year". Dariusz Ledjon is a two-time nominee of the special award of the Lobez Municipality Starosta in the category "Culture" - "Smok", holder of the gold and diamond badge of the Main Board of the Polish Association of Choirs and Orchestras in Warsaw, silver badge of honor of the West Pomeranian Voivodeship, badge of honor "For Contribution to the Development of Brass Art" of the Ministry of Culture of the Republic of Belarus, badge of honor of the Hunting Community of Poland for services in popularizing the game of hunting horns.

Dariusz Lejohn has authored, organized and produced international European musical, cultural-artistic, educational and socio-cultural projects; international music festivals, competitions and parades. Dariusz Ledjon is a permanent member and chairman of the jury of various international festivals, competitions of brass bands and instrumentalists. Dariusz Legion is the author of a number of published scientific works, including: scientific articles, theses, conference proceedings, etc. Under his guidance as a conductor and teacher, a number of professional musicians and amateurs of orchestral and brass performance were educated. Dariusz Ledzion has given a large number of concert performances as a conductor of orchestral wind ensembles.

Conclusion

The study and systematization of professional and creative achievements of the musician, teacher, cultural animator and manager Dariusz Adam Ledjon allowed to reveal the main components of his professional skills and to outline his importance in the complex process of development of modern culture of the West Pomeranian region.

Dariusz Adam Ledjon's professional skills are characterized by multidirectional activity, high creative productivity, professional individuality, and high personal culture.

The sphere of Dariusz Ledjon's professional activity includes not only music and instrumental performance, conducting, theory and methodology of teaching brass instruments, but also concert and touring activities, cultural and educational work, management of educational and cultural and leisure environment, research work.

Important qualities of Dariusz Ledjon's professional culture as a director include: passion for his work, critical and responsible attitude to his professional duties, creative understanding of what is happening, use of values and realities of modern life in the management activity, great efficiency in work and humanity in relations with people.

This paper can be considered as a study of personal and professional aspects of the creative, managerial and educational activity of Dariusz Adam Ledjon, who is a significant representative of contemporary culture of the West Pomeranian region of Poland.

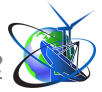
Relevant for further scientific discourse are the issues of cultural-artistic and

managerial activity of Dariusz Adam Ledzion, aimed at the innovative development of the Łobez House of Culture as a territorial center of culture and amateur creativity, as well as a constituent part of the system of culture and art of the West Pomeranian region of Poland.

Referens:

1. Berlioz, G. (1972). Big treatise on modern instrumentation and orchestration in 2 vols. M., Musica, 1972.
2. Klimov, E.A. (1996). Psychology of a professional. Moscow: Institute of Practical Psychology; Voronezh: MODEK, 1996. 400 c.
3. Lymar, A.N. (2006). Professional culture in the system of culture // Bulletin of SUSU, 2006. №17(72) - C.251-252.
4. Onufriieva, L. (2019). Theoretical and psychological analysis of the image "I am a professional" as a component of the "self-concept" of the personality of future specialists in socio-economic professions. Collection of scientific works "Problems of modern psychology", (25). <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2014>
5. Yagupov, V.V. (2016). Professional development of a specialist's personality [electronic resource] / V.V. Yagupov // Personality in the conditions of crisis challenges of our time: Materials of the Methodological Seminar of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (March 24, 2016) / Edited by Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine S.D. Maksymenko - K., 2016. 629 p. - P. 229-237.
6. Dariusz, Ledzion (2020). - 25 years in the service of culture// Tygodnik Łobeski 2020. 12 May №19 (784) Year XVI. S. 12.
7. Zarecki, J., Ledzion, D. (2010). Festival of backyard bands. Łobez : PHU "REGA PRESS", 2010. 16 p.
8. Ledzion, D. (2015). Edukacyjna rola orkiestry dętej (na przykładzie orkiestry dętej w Łobzie: dyrygenci, muzycy, instruktorzy, kapelmistrzowie w latach 1995-2015) // Culture: open format - 2015 (librarianship, bibliography and book studies, art history, cultural studies, sociocultural activity) : a collection of scientific articles / Ministry of Culture of the Republic of Belarus. State University of Culture and Arts. Minsk : BSUKI, 2015. C.135-141
9. Ledzion, D. (2015). Problematics of the conductor's work with a youth brass band (on the example of the youth orchestra of the House of Culture in Łobez) // Asoba v kanteksce sotsial'nykh kulturnykh prakcesovowanykh prakces: materials of the I International. scientific conference in memory of Yadviga Daminikauna Grygarovich (November 12, 2014, Minsk) / Ministry of Culture of the Republic of Belarus. Belarus. Belarusian State University of Culture and Arts. Minsk : BDUKM, 2015. C.280-291.
10. Matłowski, B. (2020). Muzyka ludowa i jej przemiany na Pomorzu Zachodnim po 1945 roku w ramach Amatorskiego Ruchu Artystycznego. Muzykanci, kapele, zespoły śpiewacze, zespoły pieśni i tańca. Wybrane przykłady // Korowód pokoleń: 75 lat polskiego Pomorza Zachodniego : materiały przygotowane z okazji obchodów Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa 2020. Szczecin: Biuro Dokumentacji Zabytków, 2020. pp.9-30.

11. Wójtowicz, K. (2020). Polish-German cooperation of the Lobez House of Culture on the example of project activities of the Euroregion Pomerania, master's thesis. Poznan 2020. 125 p.

Анотація: у статті розглянуто та проаналізовано педагогічні, менеджерські, творчі здобутки у сфері культури й освіти Даріуша Адама Леджсона, його професійний внесок у пропаганду духового виконавства та оркестрово-духової музики на культурних теренах Західно-Поморського регіону. Вивчено його досвід у формуванні інтересу в підростаючого покоління та молоді до оркестрово-духової музики, музичної творчості, стимулювання творчого зростання молодих обдарувань. Окреслено його роль, як диригента й арт-менеджера Молодіжного духового оркестру Лобезького Будинку культури, наукового дослідника історії оркестрово-духового виконавства Західнопоморського регіону Польщі, фундатора фестивальних рухів місцевого й міжнародного значення, ініціатора розбудови м. Лобез як важливого регіонального центру культури та мистецтва з міжнародним статусом, автора й координатора низки проєктів культурно-мистецького, музичного й соціокультурного спрямування, директора Лобезького Будинку Культури.

Ключові слова: професійна майстерність, менеджер сфери культури, культурно-мистецькі проєкти, музикант-педагог, оркестрове та духове виконавство.

Стаття відправлена: 10.08.2023 р.

© Черушева Г.Б., Барвінок І.В.

FORMATION OF A POSITIVE ATTITUDE OF STUDENTS TOWARDS PHYSICAL EXERCISES BY MEANS OF MOTIVATION ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ ЗАСОБАМИ МОТИВАЦІЇ

Svitlana Kozlovskaya

teacher

<https://orcid.org/0000-0001-8696-9354>

Pavlo Tuchyna Uman State Pedagogical University

Street Sadova, 28, Uman, Cherkasy region, 20300

Анотація. Охорона та зміцнення здоров'я молодого покоління була і залишається однією з найважливіших проблем сучасного українського суспільства. Сьогодні використовується лише гасло здоров'я, проте соціальне середовище та реальна практика довели, що погіршення стану здоров'я молоді, загострення хронічних захворювань та інфекційних захворювань, таких як серцево-судинні захворювання, а також рівень сучасної урбанізації, технічний прогрес і комфорт є причиною хронічного джерела «рухового дефіциту». Для розуміння сутності фізичного виховання важливо зрозуміти, що спонукає людину до рухової активності, оскільки цей вид діяльності пов'язаний безпосередньо з матеріальними здобутками, які необхідні для життя. У даному явищі важливим є й визначення співвідношень особистісного, біологічного та соціального складника.

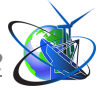
Важливим є те, що провідну роль залучення індивіда до занять фізичними вправами та спортом грає саме мотивація. Формування мотивації та зацікавленості до систематичних занять фізичною культурою – актуальна проблема сучасності. Науковці сходяться на думці, що сучасна система фізичного виховання повністю не вирішує завдання формування цінності фізичної культури і відповідно не забезпечує мотивами здоров'язберігаючої поведінки.

Ключові слова: фізична культура, фізичні вправи, мотивація, фізичне виховання, учні, викладач, мотив.

Вступ.

Сучасний спорт та фізична культура – це спосіб життя, розрахований на тривалу систематичну роботу над тілом, а також психічну підготовку прийняти цю роботу і навчитися отримувати від неї задоволення. Питання полягає в тому, як фізичні вправи стали такою невід'ємною частиною сучасного життя. З різних причин традиційні форми спортивно-оздоровчої та спортивно-масової роботи недостатньо досягли реальних результатів і втрачають популярність. Це пов'язано з недосконалістю викладання фізичного виховання, насамперед, навчання спеціальним спортивним умінням і прийомам. На наш погляд, цього недостатньо для того, щоб розкрити і розвинути в школярів ті здібності, які дозволили б у разі потреби відновити психофізіологічні можливості, удосконалити саморегуляцію, підвищити творчу самореалізацію, емоційно-вольову стійкість. Крім того, фізична культура і рухова активність у школярів не цікавлять їх саме як простий прояв якоїсь навіть біологічно вірогідної норми рухової активності.

Одним із вирішень цих питань є впровадження в навчальному процесі різних аеробних програм, основу яких складають: базова аеробіка, танцювальна та силова. Такі заняття оздоровчою фізичною культурою дуже захоплюючі та корисні та здатні покращити емоційний стан, щільність та ефективність

процесу навчання.

Завдання викладача – забезпечити мотивацію до занять, провести психолого-педагогічну роботу з використанням засобів оздоровчої аеробіки, спрямованих на формування мотиваційної поведінки у галузі фізичної культури. Звичайна людина на відміну від спортсмена (у якого кінцева мета – досягнення високих результатів) погано розуміє, що саме вона хоче отримати від занять фізичною культурою. В першу чергу, це здоров'я, настрій, бажання вдосконалюватися, бути сильним і витривалим, це можливість дихати на повні груди і радіти життю. Це є важливою складовою будь-яких занять фізичними вправами.

Виклад основного матеріалу.

Фізичне виховання має сприяти формуванню фізичної культури особистості, як її загальної якості, умови та передумови ефективної навчально-професійної діяльності, так і універсального показника культури, завдання саморозвитку та самовдосконалення.

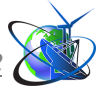
Якби був розроблений алгоритм залучення студентів до регулярних занять фізичною культурою та фізичною активністю з реальної соціально-економічної точки зору, значно зросла б ефективність фізичного виховання. Важливо визначити, що потрібно забезпечувати потреби у фізичній активності та русі протягом усього життя на різних етапах розвитку людини.

Основну роль відіграє мотивація людини до занять фізичною культурою та спортом. Орієнтація учнів на освоєння спортивних програм потребує планомірного впливу на їх інтелект, емоції, волю та світоглядне середовище, оскільки сучасна концепція індивідуальних видів спорту пов'язана не лише з розвитком спортивних якостей, здоров'я, а й із шириною та глибиною світогляду у сфері фізкультурно-спортивної діяльності.

Цю проблему досліджували такі науковці як Бобровник С., Захаріна Є.А. Ячнюк І., Ячнюк Ю., Ячнюк М., Косинський Е., Щелкунов А., Лебедева А., Майборода С. та інші) [1, 4, 8, 11, 12]. Під час проведених досліджень, одержано результати, що дозволили визначити причини низької ефективності фізичного виховання у школах та визначити шляхи підвищення мотивації школярів до занять фізичною культурою та спортом. До цих причин можна віднести:

- *Недостатньо часу відводиться на заняття фізкультурою.* Для різних вікових категорій є норми фізичної активності. Нормативна тижнева тривалість навчання для учнів початкових класів становить від 14 до 21 години. Якщо врахувати, що в школі два-три уроки фізкультури на тиждень, то час, що залишився (12 – 19 год) необхідно компенсувати іншими формами фізкультури. Наприклад, можна ввести в школах перед першим уроком невелику зарядку; на уроках використовувати різноманітні фізкультхвилинки для зняття втоми, виконуючи лише 3–4 вправи; щодня організовувати руханки на великій перерві, щотижня проводити години здоров'я, «Веселі старти» та різноманітні змагання.

- *програма з фізичної культури для шкіл не повною мірою відповідає вимогам сьогодення.* Шкільна програма передбачає, що учні повинні освоїти такі важливі навички, як ходьба, біг, метання, стрибки, плавання, а також

елементи волейболу, баскетболу та гімнастики. Освоєння учнями шкільної програми фізичної культури в цілому неоднакове та має сприяти підвищенню рівня фізичної підготовленості, але це безпосередньо пов'язані з зміцненням здоров'я.

- *низька мотивація до занять (зниження інтересу)*. Внаслідок цього особливої уваги заслуговує факт зниження інтересу учнів до уроків фізичної культури та занять іншими видами фізкультурно-спортивної діяльності.

Для виконання шкільної програми, школам необхідно мати мінімальний набір сучасного спортивного інвентарю та обладнання – це підвищить активність учнів. Нині відсутність необхідного спортивного інвентарю у багатьох школах призводить до того, що уроки стають нудними і нецікавими. Незважаючи на ці проблеми, частина вчителів фізичної культури творчо підходять до проведення уроків, застосовуючи нестандартне обладнання, підбираючи незвичайні цікаві вправи, привчаючи школярів до самостійних занять. Учитель не просто підбирає ту чи іншу вправу, а пояснює, як вона впливає на організм учнів. Це призводить до зміни мотивації, розуміння учнем сутності занять фізкультурою та їхньої важливості для здоров'я.

Науковці пояснюють, що загальноприйняте уявлення про те, що фізична культура в основному має бути спрямована на розвиток фізичних якостей учнів (сили, швидкості, витривалості, стрибучості та ін.) та досягнення оздоровчого ефекту значною мірою збіднюють сам зміст цього поняття [9, 11]. На другий план відходить ряд компонентів, без яких немає справжньої культури фізичного виховання. До них відносяться: виховання естетичного ставлення до занять фізичною культурою, знання та дотримання гігієнічних правил, уміння контролювати свій фізіологічний стан, володіння прийомами та методами відновлення сил, потреба у зміцненні свого здоров'я, а отже, наявність інтересу та прагнення до самостійних занять.

Внаслідок цього погіршується здоров'я дітей та підлітків, і відбувається зниження кількості здорових дітей. На думку О.В. Губенко, погіршення фізичного та психічного здоров'я дітей та учнівської молоді – це не лише результат найскладніших соціально-економічних процесів, що відбуваються в нашій країні, а й наслідок прогалин у існуючій системі шкільного фізичного виховання [2].

Якщо ж зв'язок "мотив - потреба" продовжити до "мотив - потреба - мета", і вивчити її, тоді можна говорити про цілком чіткий напрям, у якому необхідно організовувати діяльність у сфері фізичного виховання.

Багато науковців сходяться на думці, що для цього необхідно враховувати інтереси учнів. Виявляти найбільш притаманні їм види рухової активності, та за допомогою засобів і методів фізичного виховання виробити інтерес до занять. При цьому необхідно використовувати індивідуальний та диференційований підхід до фізичних можливостей та підготовленості учнів, а також застосовувати на заняттях змагальну діяльність.

Підтримка інтересу та цілеспрямованості у школярів багато в чому залежить від того, чи відчувають вони задоволення на уроці фізичної культури, і чи формується в них задоволеність від фізичних вправ [6]. Крім задоволеності

уроком, у школярів є ще й відношення до фізичної культури, як до навчального предмета, яке характеризується, з одного боку, розумінням значущості цього предмета, а з іншого – очікуванням того, що на уроках даного предмета можна задовольнити свої інтереси, потреби рухової активності. Коли учень відчуває стан задоволеності, відбувається формування позитивно-активного ставлення до фізичної культури в цілому [10].

Головними причинами зниження задоволеності уроками фізичної культури вчені називають відсутністю емоційності уроку, нецікавість виконуваних вправ, мале чи надмірне фізичне навантаження та погану організацію уроку. Мотиви відвідування школярами уроків фізичної культури впливають на навчальну активність учнів, своєю чергою і вона великою мірою залежить від задоволеності школярів уроками.

С. Д. Максименко зазначає, що, незважаючи на те, що це поняття широко використовується в соціологічних роботах, його визначення не дано, і воно часто підміняється поняттям "задоволення". У багатьох роботах радість сприймається як мотив, а ряді робіт - як оцінка діяльності. У разі задоволеність сприймається як із аспектів вивчення проблеми відносини [8].

В цілому, огляд літературних даних показує, що напрями, засоби, способи та методи формування фізкультурної мотивації, що наводяться авторами, не можуть бути використані без їх переробки стосовно особливостей процесу занять фізичними вправами.

Мотивація до фізичної активності – особливий стан особистості, спрямований на досягнення оптимального рівня фізичної підготовленості та працездатності. Процес формування інтересу до занять фізичною культурою та спортом – це не швидкий, а багатоступінчастий процес: від перших елементарних гігієнічних знань та навичок до глибоких психофізіологічних знань теорії та методики фізичного виховання та професійних занять спортом [1].

Поведінка людини спрямовується очікуванням, оцінкою передбачуваних результатів своїх дій та їх віддалених наслідків. Значимість, яку суб'єкт у своїй діяльності пояснює послідовностями, визначається властивими йому ціннісними диспозиціями, які найчастіше позначають словом «мотиви».

Поняття «мотив» у цьому випадку включає такі поняття, як потреба, спонукання, потяг, схильність, прагнення тощо. Будова їх специфіки завжди містять у собі ціннісний момент, який суб'єкт прагне досягти, які б різноманітні засоби та шляхи до цього не вели. За такого розуміння можна припустити, що мотив задається таким цільовим станом відносин «індивід-середовище», яке саме по собі (хоча б в даний момент часу) бажаніше.

Поведінка людини в певний момент часу мотивується не будь-якими чи всіма можливими її мотивами, а найвищими мотивами в ієрархії (тобто з найсильніших), які за цих умов найближче пов'язані з перспективою досягнення відповідного цільового стану або, навпаки, досягнення якого поставлено під сумнів. Такий мотив активується та стає дієвим [3].

Мотивація – це процес спонукання людини до діяльності задля досягнення цілей. Також мотивацію можна визначити як структуру, систему мотивів

діяльності та поведінки суб'єкта. Ціль – це бажаний продукт діяльності. Вплив мотивації на поведінку людини залежить від безлічі факторів, вона дуже індивідуальна і може змінюватися під впливом мотивів та зворотного зв'язку з діяльністю людини (рисунок 1).

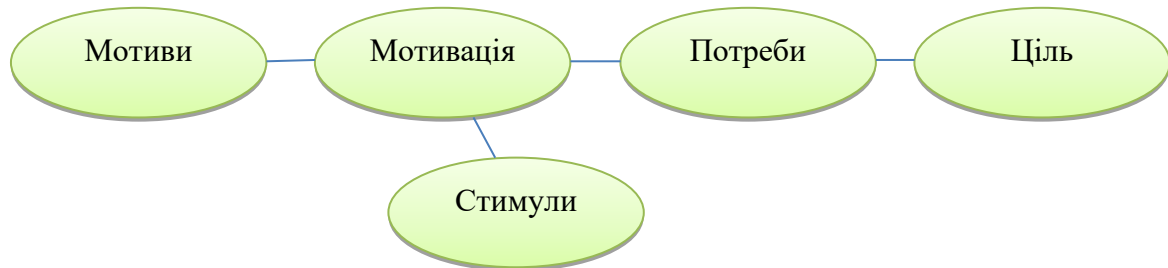

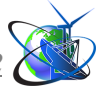
Рисунок 1. Взаємозв'язок понять мотивації

Фізична культура належить до навчальних предметів і передбачає навчання школярів основ фізичного виховання з урахуванням загальноосвітньої шкільної програми. Проте вмотивованість до занять фізичною культурою відрізняється від просто вмотивованості до навчання. Причинами цього є і предмет вивчення та цілі, що ставляться на кожному навчальному предметі. Через війну проблема корінитися у відсутності мети занять фізичної культурою.

Інтерес до фізичної культури – один із проявів складних процесів мотиваційної сфери. Стосовно школяра мотивацію слід розрізняти, як внутрішню, так і зовнішню. Зовнішня та внутрішня мотивація занять фізичними вправами існують у єдності, і особливого значення набувають при організації самостійного фізичного тренування. Якою б не була сильна зовнішня мотивація, інтерес формується лише внаслідок внутрішньої мотивації. Вона виникає лише тоді, коли зовнішні мотиви та цілі відповідають можливостям школяра, коли вони є для нього оптимальними (не надто важкими та не дуже легкими) і коли школяр розуміє суб'єктивну відповідальність за їх реалізацію [5].

Мотиви занять фізичною культурою умовно поділяють на загальні та конкретні, що втім не виключає їх співіснування. До перших можна віднести бажання школяра займатися фізичною культурою взагалі, чим займатися конкретно – йому байдуже. До других можна зарахувати бажання займатися улюбленим видом спорту, певними вправами. У початкових класах майже всі учні віддають перевагу іграм: хлопчики – спортивним, дівчатка – рухливим. Потім інтереси стають більш диференційованими: одним подобається гімнастика, іншим легка атлетика чи, до прикладу, вільна боротьба.

У роботі з дітьми вчителів в жодному разі не можна забувати, що мотивація, впливаючи на формування рухових навичок та розвиток фізичних якостей учнів, істотно залежить від сили їх нервової системи (особливо з боку збудження). Практика показує, що звичайна навчальна мотивація підвищує навчання і розвиток рухових якостей у дітей зі слабкою нервовою системою, а ігрова та змагальна діяльність – у дітей з сильною нервовою системою [2].

Мотивація учнів носить диференційований характер й у різних класах й у різних школах. Вона залежить від багатьох факторів: матеріально-технічної бази школи, особистості вчителя фізичної культури, від його педагогічної майстерності, кліматичних та географічних умов, особливостей виховної роботи у класі, у сім'ї, від соціального оточення, від фізичної та технічної підготовленості самих учнів тощо [7].

Різні автори сходяться на думці, що велике значення на формування позитивного ставлення до занять фізичними вправами має робота вчителя фізичної культури або викладача. Вказується також, що у роботі з формування школярів потреби у фізичному вдосконаленні має бути підпорядкована вся система навчально-виховної роботи школи.

Висновок.

Орієнтація учнів на освоєння програми з фізичної культури вимагає впорядкованого впливу на їх інтелектуальне, емоційно-вольове та світоглядне середовище, оскільки сучасне уявлення про фізичну культуру особистості пов'язується не тільки з розвитком рухових якостей та здоров'ям, а й широтою мотивації та світоглядом у сфері фізкультурно-спортивної діяльності.

Виховання мотивації та інтересу до систематичних занять фізичною культурою – актуальна проблема сучасності.

У ході проведених досліджень отримано результати, що дозволили позначити причини низької ефективності фізичного виховання у школах та визначити шляхи підвищення мотивації школярів до занять фізичною культурою та спортом. Сюди можна віднести: недостатність часу, відведеного під час уроків фізичної культури у процесі занять; програма з фізичної культури для шкіл не повною мірою відповідає вимогам сьогодення; низька мотивація до занять (зниження інтересу).

Таким чином, позначено ключові причини зниження ролі фізичної культури у житті учнів. Внаслідок цього особливої уваги заслуговує факт зниження інтересу учнів до уроків фізичної культури та занять іншими видами фізкультурно-спортивної діяльності.

Уроки фізичної культури проводяться, переважно, у напрямі «механічного» засвоєння рухових умінь і навичок, які не створюють передумови до безперервного фізичного вдосконалення, не формують гуманістичного спрямування, досвіду співробітництва та спілкування.

Підтримка інтересу та цілеспрямованості у школярів багато в чому залежить від того, чи відчують вони задоволення на уроці фізичної культури.

Література

1. Бобровник С. І. Формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою та спортом. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 2 (43). 2014. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). С. 4-9.

2. Губенко О.В. Психологічні особливості популяризації здорового способу життя у вищих навчальних закладах. Практична психологія і соціальна робота. 2009. № 11. С. 35.

3. Гуменюк Г.В. Психогігієнічне виховання молоді у медичних закладах: методичні рекомендації. Практична психологія і соціальна робота. 2010. № 12. С. 77 – 80.

4. Захаріна Є.А. Формування мотивації до рухової активності у процесі фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 . Київ, 2008. 18 с.

5. Ковтун А. Врахування психофізіологічних особливостей студентів в процесі формування мотивації до занять фізичною культурою і спортом. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 1. С. 176–181.

6. Кокун О.М. Заняття фізичною культурою та спортом як ключова складова здорового способу життя молоді. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*: зб. наук. праць Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Т.3. Вип. 8. Вінниця. 2009. С. 7 – 13.

7. Косинський Е. Самооцінка стану здоров'я студентів і їх мотивація до занять фізичним вихованням. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. Львів, 2011. Вип. 15, т. 2. С. 106–109.

8. Максименко С.Д. Психологічні засади пропагування психогігієнічного виховання і здорового способу життя молоді. Практична психологія та соціальна робота. 2008. № 6. С. 72 - 74.

9. Ніколайчук І.Ю. Роль фізичної культури в вихованні духовно-фізичних якостей молоді. Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. 2005. № 10. С. 104-106.

10. Сірко Р.І. Психічне здоров'я у старшому юнацькому віці як предмет психологічного аналізу: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01. Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ, 2002. 15 с.

11. Щелкунов А., Лебедева А., Майборода С. Форми підвищення потрібної мотивації рухової активності учнів до занять на основі різнорівневих варіантів фізичного виховання. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології* № 2. 2019. С. 26-31.

12. Ячнюк І., Ячнюк Ю., Ячнюк М. Мотиви до занять фізичною культурою та спортом учнів старших класів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. праць. Т.2. С. 303-305

References:

1. Bobrovnyk S. I. Formuvannia motyvatsii starshoklasnykiv do zaniat fizychnoiu kulturoiu ta sportom. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Vyp. 2 (43). 2014. Seriia 15. *Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*. S. 4-9.

2. Hubenko O.V. Psykholohichni osoblyvosti populiaryzatsii zdorovoho sposobu zhyttia u vyshchikh navchalnykh zakladakh. *Praktychna psykholohiia i sotsialna robota*. 2009. № 11. S. 35.

3. Humeniuk H.V. Psykhohihienichne vykhovannia molodi u medychnykh zakladakh: metodychni rekomendatsii. *Praktychna psykholohiia i sotsialna robota*. 2010. № 12. S. 77 – 80.

4. Zakharina Ye.A. Formuvannia motyvatsii do rukhovoï aktyvnosti u protsesi fizychnoho vykhovannia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv : avtoref. dys. ... kand. nauk z fiz. vykh. i sportu : 24.00.02 . Kyiv, 2008. 18 s.

5. Kovtun A. Vrakhuvannia psykhofiziolohichnykh osoblyvostei studentiv v protsesi formuvannia motyvatsii do zaniat fizychnoiu kulturoiu i sportom. *Sportyvnyi visnyk Prydniprov'ia*.

2016. № 1. S. 176–181.

6. Kokun O.M. Zaniattia fizychnoiu kulturoiu ta sportom yak kliuchova skladova zdorovoho sposobu zhyttia molodi. Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii: zb. nauk. prats Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. M. Kotsiubynskoho. T.3. Vyp. 8. Vinnytsia. 2009. S. 7 – 13.

7. Kosynskyi E. Samootsinka stanu zdorovia studentiv i yikh motyvatsiia do zaniat fizychnym vykhovanniam. Moloda sportyvna nauka Ukrainy : zb. nauk. pr. z haluzi fiz. vykhovannia, sportu i zdorovia liudyny. Lviv, 2011. Vyp. 15, t. 2. S. 106–109.

8. Maksymenko S.D. Psykholohichni zasady propahuvannia psykholohichnoho vykhovannia i zdorovoho sposobu zhyttia molodi. Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. 2008. № 6. S. 72 - 74.

9. Nikolaichuk I.Iu. Rol fizychnoi kultury v vykhovanni dukhovno-fizychnykh yakosti molodi. Pedahohika, psykholohiia ta med.-biol. probl. fiz. vykhovannia i sportu. 2005. № 10. S. 104-106.

10. Sirko R.I. Psykhichne zdorovia u starshomu yunatskomu vitsi yak predmet psykholohichnoho analizu: avtoref. dys... kand. psykol. nauk: 19.00.01. In-t psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy. Kyiv, 2002. 15 s.

11. Shchelkunov A., Lebedieva A., Maiboroda S. Formy pidvyshchennia potribnisnoi motyvatsii rukhovoi aktyvnosti uchniv do zaniat na osnovi riznorivnykh variantiv fizychnoho vykhovannia. Fizychna rehabilitatsiia ta rekreatsiino-ozdorovchi tekhnolohii № 2. 2019. S. 26-31.

12. Iachniuk I., Yachniuk Yu., Yachniuk M. Motyvy do zaniat fizychnoiu kulturoiu ta sportom uchniv starshykh klasiv. Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi: zb. nauk. prats. T.2. S. 303-305

Abstract. *Protecting and strengthening the health of the young generation was and remains one of the most important problems of modern Ukrainian society. Today, only the slogan of health is used, but the social environment and real practice have proven that the deterioration of the health of young people, the exacerbation of chronic diseases and infectious diseases such as cardiovascular diseases, as well as the level of modern urbanization, technical progress and comfort are the cause chronic source of "motor deficit". To understand the essence of physical education, it is important to understand what motivates a person to physical activity, since this type of activity is directly related to material gains that are necessary for life. In this phenomenon, it is also important to determine the relationship between the personal, biological and social components.*

It is important that the leading role of an individual's involvement in physical exercises and sports is played by motivation. Formation of motivation and interest in systematic physical education is an urgent problem of our time. Scientists agree that the modern system of physical education does not completely solve the task of forming the value of physical culture and, accordingly, does not provide motives for health-preserving behavior.

Keywords: *physical culture, physical exercises, motivation, physical education, students, teacher, motive.*

УДК: 796.44-057.875

ANALYSIS OF PHYSICAL TRAINING HEALTHY LEARNING IS AN IMPORTANT COMPONENT OF IMPROVING THE INITIAL PROCESS**АНАЛІЗ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ****Antipova Zh.I. /Антипова Ж.І.***Sen. vikladach of the department of physical education/**ст. викладач кафедри фізичного виховання**ORCID IN: 0000-0002-3052-0862**National University "Odessa Law Academy»,**Odessa, Fontanska doroga, 23, 65000**Національний університет «Одеська юридична академія»,**Одеса, Фонтанська дорога, 23, 65000*

Анотація. У статті розглядається значущість навчальної дисципліни «Фізичне виховання» та фізична підготовленість здобувачів вищої освіти, показана основна мета дисципліни - формування гармонійно розвиненої особистості майбутнього молодого фахівця, можливості спрямованого використання різноманітних засобів фізичної культури та спорту для збереження та зміцнення здоров'я, підвищення рівня фізичної підготовленості та формування фізичних та психічних якостей здобувача для вирішення конкретних життєвих та професійних цілей. В результаті проведених досліджень визначено та показано необхідний рівень фізичної підготовленості здобувачів, який є основним показником готовності до навчання та вдосконалення у вибраній професії. Наведено результат аналізу на підставі шкали оцінювання рівня фізичної підготовленості в оцінці та в балах. При цьому висвітлено основне завдання – визначити вплив рівня фізичної підготовленості здобувача на успішність у навчанні та набутті навичок майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: фізична підготовленість, здобувач вищої освіти, здоров'я, фізичне виховання, заклади вищої освіти.

Вступ.

Наразі, процес реформування вищої освіти в Україні особливу увагу приділяє удосконаленню навчально-виховного процесу. При цьому фізичне виховання, як невіддільна складова формування всебічно розвиненої культури особистості здобувача, постає як провідний засіб, що сприяє формуванню моральних та вольових якостей, необхідних у процесі навчальної діяльності [1, С.158]. Підвищена увага до проблеми фізичної підготовленості, здоров'я здобувачів вищої освіти набуває особливої актуальності. Тому перед фізичним вихованням поставлено основні завдання: необхідність формування у здобувачів потреби у руховій активності та фізичному розвитку, що сприятиме підвищенню фізичної підготовленості; збереження та зміцнення здоров'я; формування мотивації до ведення здорового способу життя [2, С. 28]. Такий напрямок зумовлений «соціальним замовленням» держави щодо підготовки висококваліфікованих молодих спеціалістів.

Проте, система фізичного виховання у закладах вищої освіти сьогодні спрямована на вирішення лише поточних проблем навчання – складання контрольних тестів та залікових нормативів, що не сприяє прагненню здобувачів до вдосконалення. Зазначена спрямованість призвела до того, що

здобувачі не розуміють та не сприймають здоров'я та фізичну підготовленість як життєве важливі цінності [3, С. 239]. Для цього необхідно змінити цільові установки у системі фізичного виховання: удосконалити навчальний процес, використовувати інноваційні форми та методи, що модернізує організацію та оновить методику викладання занять, підвищить відвідуваність та активність здобувачів. Основним критерієм підвищення ефективності навчального процесу визнано динаміку рівня фізичної підготовленості у процесі проведення занять з фізичного виховання [4, 37с.]. Рівень та динаміка фізичної підготовленості оцінюється за результатами виконання обов'язкових педагогічних тестів, що затверджуються кафедрами фізичного виховання окремо кожного навчального закладу.

Останнім часом у практиці фізичного виховання здобувачів вищої освіти використовуються як вже перевірені практикою, так і нові засоби фізичної культури, які раніше не застосовувалися [5, С.22]. Наявні роботи з цій темі свідчить про розширення кількості методів та засобів, необхідність подібних робіт безперечна, оскільки з'являються нові професії, змінюються умови праці, відбувається зміна навколишнього середовища тощо. Аналіз наявних робіт дозволяє зробити висновок - питання підвищення ефективності фізичного виховання здобувачів вищої освіти за останні роки не втратило своєї актуальності, про що свідчить значна кількість досліджень та наукових публікацій.

Удосконалення фізичного виховання будується на основі інтуїції викладача, не враховуються індивідуальні особливості здобувача. Тому проблема визначення ефективності застосування конкретних засобів у фізичному вихованні потребує подальшого вивчення та уточнення, розв'язування зазначених питань сприятиме розробці засобів відповідно до специфіки та особливостей майбутньої професії.

Мета дослідження. Аналіз фізичної підготовленості здобувачів першого курсу Національного університету "Одеська юридична академія", вплив розділів програми на рівень фізичної підготовленості.

Виклад основного матеріалу.

Професійний статус юриста передбачає також високий рівень фізичної підготовленості та психічного здоров'я. Це необхідно для виконання посадових обов'язків та для підтримки довіри населення. Ціннісне ставлення до здоров'я і фізичної підготовленості передбачає формування мотиваційного ставлення до рухової активності, потреби у здоровому способі життя, що вписується в програму підготовки професіонала-юриста та є предметом постійного соціального контролю та управління.

Для досягнення поставленої мети було створено експериментальну групу з юнаків, які навчаються на 1-му курсі факультетів: ПС КЮ, СМП, ЦГЮ Національного університету "Одеська юридична академія" (17-19 років, 156 осіб). Заняття проводилися двічі на тиждень за розкладом, велика увага приділялася підготовці здобувачів до здачі контрольних тестів. У першій частині дослідження проводилось аналіз науково-методичної літератури, у другій – педагогічні спостереження, на прикінцевому етапі – аналіз тестів. При

цьому, основним завданням викладачів був пошук варіантів удосконалення програми, яка буде сприятиме підвищенню рівня фізичної підготовленості та вихованню стійкій працездатності у нестандартних життєвих умовах [6.с.287].

Програма та контрольні тести були затверджені на засіданні кафедри фізичного виховання з урахуванням рекомендацій Міністерства освіти та науки України. Також були підготовлені методичні рекомендації зі сценаріями виконання комплексів вправ на розвиток різних фізичних якостей. Така форма проведення занять дозволила сформувати основні вміння та навички в ігрових видах спорту, базових прийманнях самооборони, атлетичній гімнастиці, вправах з обтяженнями та на тренажерах на окремі групи м'язів.

Для оцінки рівня фізичної підготовленості здобувачів було використано оцінювальну таблицю з контрольними нормативами для закладів вищої освіти: біг 100 м, біг 3000 м, підтягування на високій поперечині, стрибок у довжину з місця, човниковий біг 4 x 9 м. Результати показали, що на початок дослідження зі 156 осіб нормативи здали на високий рівень - 5 осіб, що становило 3.4%; на достатній рівень - 34 особи, - 21.7%; на середній рівень - 75 осіб, - 48.5%; на низький рівень – 41 людина, - 26.4%.

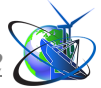
Ми переконалися, що закінчуючи школу, багато першокурсників мають недостатній рівень фізичної підготовленості та психологічно не зовсім готові до освоєння навчального матеріалу. Нормалізувати це становище вдалося шляхом модернізації процесу фізичного виховання. Використовувались нові методики та технології, що сприяло формуванню усвідомленої мотивації до регулярної рухової активності: до участі у спортивно-масових заходах університету, участі в осінній та весняній спартакіаді з 12 видів спорту у складі збірних команд факультетів (найкращі – у збірних командах університету), відвідування занять у спортивних секціях, гуртках, клубах за видами спорту поза навчальним часом, а також до самостійних занять на базі отриманих на навчальних заняттях знань та умінь.

Втішно відзначити, що результати фізичної підготовленості після закінчення експериментальних занять змінилися на краще: високий рівень показали – 25 осіб – 16%, що на 12,6% більше; достатній рівень – 54 особи – 34,6%; що на 12,9% краще, середній рівень – 66 осіб – 42,3%; що на 6,2% менше; на жаль, низький рівень – 11 осіб – 7%, але це на 19,4% краще..

При цьому ми дійшли висновку, що система оцінки рівня фізичної підготовленості має бути більш диференціальною, нормативи повинні враховувати ступінь індивідуального прогресу при систематичних фізкультурно-оздоровчих заняттях. 7% тих, хто займався за представленою програмою, покращили свої індивідуальні результати та рівень фізичної підготовленості, але не набрали необхідної кількості балів при оцінюванні. Вимоги повинні зростати поступово та послідовно, враховуючи особисті досягнення у покращенні рівня фізичної підготовленості.

Висновок.

Результат розгляду системи фізичного виховання у закладах вищої освіти сформував глибоке переконання – фізичне виховання є найважливішою складовою у процесі формування гармонійно розвиненої особистості молодого

фахівця. Зроблено висновки, що тільки всебічно розвиваючись та удосконалюючи фізичну підготовленість можна підтримати та зміцнити своє здоров'я. Отримані результати щодо удосконалення навчального процесу сприяли підвищенню рівня фізичної підготовленості здобувачів. Тільки успішне оволодіння знаннями, руховими навичками, розвиток фізичних якостей та індивідуальних здібностей забезпечить всебічне функціональне вдосконалення організму, що сприяє набуттю необхідної для держави юридичної спеціальності.

Для глибшого вивчення даної теми необхідні подальші дослідження, пошук нових форм та методів проведення навчальних занять, що передбачає пошук нових комплексів, тренінгів, завдань, методів, метою яких підвищення рівня фізичної підготовленості та розвиток психологічних якостей, силових і швидкісно-силових здібностей, індивідуальної витривалості та якнайшвидшої адаптації до навколишнього оточення.

Гарний рівень фізичної підготовленості, гармонійний розвиток особистості здобувача вищої освіти сприятиме досягненню високого рівня професіоналізму та вдосконаленню розумових здібностей. Все це запорука успішності у майбутній професійній юридичної діяльності.

Література:

1. Коршунов, А.А., Шевченко В.П. Шляхи оптимізації фізичної підготовки учнівської молоді // Фіз. виховання студ. творческіх спец.: -Харків, 30.03.2009. С. 156 -162.
2. Кудрявцев М.Д., Кіраміді І.Е., Ермаков С.С., Осіпов А.Ю. Динаміка розвитку особистісних компонентів здорового способу життя у відносно здорових студентів // Фіз.виховання студентів : - Харків, 30.12.2016. С.26-33.
3. Фідірко, М.О., Антіпова, Ж.І. Збереження та зміцнення здоров'я студентів //Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика»: - Запоріжжя, 17.05.2018. С. 239 - 241.
4. Крюковська О.С., Роженченко В.М., Гончаренко Г.П. Фізична самопідготовка здобувачів у ЗВО //метод. рек. Дніпро: «Журфонд», 2021. – 37с.
5. Антіпова Ж.І., Шурхал Л.О. Аеробіка для студенток на заняттях із фізичного виховання в закладах вищої освіти // Наукові часописи Університету. Серія 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 79 (т.1) С.22-26. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34475>
6. Антіпова, Ж., Гоголева, О. Атлетична гімнастика – важливий елемент фізичного виховання закладів вищої освіти // *Grail of Science*, (25), 2023. С. 523–525. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.03.2023.093>

References.

1. Korshunov, A.A., Shevchenko V.P. Ways to optimize the physical training of student youth // Fiz. education of students. creative specials: - Kharkiv, 30.03.2009. pp. 156-162.
2. Kudryavtsev M.D., Kiramidi I.E., Ermakov S.S., Osipov A.Yu. Dynamics of the development of special components of a healthy way of life in apparently healthy students // Physical education of students: - Kharkiv, 12/30/2016. S.26-33.

3. Fidirko, M.O., Antipova, Zh.I. Saving and improving the health of students // All-Ukrainian scientific and practical conference "Social and life practice in the structure of professional training: theory and practice": - Zaporozhzhya, 17.05.2018. pp. 239 - 241.

4. Kryukovska O.S., Rozhechenko V.M., Goncharenko G.P. Physical self-preparation of health workers in ZVO //method. rec. Dnipro: Zhurfond, 2021. - 37c.

5. Antipova, Zh., Gogoleva, O. Athletic gymnastics is an important element of physical development of the foundations of higher education // Grail of Science, (25), 2023. pp. 523–525. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.03.2023.093>

6. Antipova Zh.I., Shurkhal L.O. Aerobics for female students in the classroom from physical training in the foundations of higher education // Naukovi chapissi Universitetu. Series 05. Pedagogical sciences: realities and prospects. Issue 79 (vol. 1) S.22-26. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34475>

Abstract. *The article discusses the importance of the discipline "Physical Education" and the physical fitness of applicants for higher education, shows the main goal of the discipline - the formation of a harmoniously developed personality of a future young specialist, the possibility of directed use of various means of physical culture and sports to preserve and strengthen health, preparedness and formation of physical and mental qualities of the applicant for solving specific life and professional goals. As a result of the research, the required level of physical fitness of applicants was determined and shown, which is the main indicator of readiness for training and improvement in the chosen profession. The result of the analysis based on the scale of assessing the level of physical fitness in the assessment and in points is given. At the same time, the main task is reflected - to determine the influence of the level of physical fitness of the applicant on success in training and acquiring the skills of future professional activity.*

The article says that today the problem of preserving and strengthening the health of student youth is especially relevant, insufficiently formed motivation to maintain a healthy lifestyle, to maintain health by means of physical culture and sports is noted. The question of students' attitude to their health is raised: health is the highest value, not fully formed positive, socially significant behavioral stereotypes are disturbing. In connection with the situation, it is concluded that only the reform of the educational process, the use of innovative means and methods in conducting training sessions can help increase the level of physical fitness of students of conscious activity in the classroom, the formation of a positive attitude towards their health, a healthy lifestyle. which are among the highest priorities in modern pedagogy, especially in institutions of higher education. This focus will contribute to the solution of the most important tasks of the state policy in the field of higher education:- the transition to a dynamic, step-by-step system of training specialists, which allows satisfying the needs of an individual in obtaining a certain educational and qualified level in accordance with his abilities, forming the individuality of each applicant;- raising the educational and cultural level of education in order to form a comprehensively developed, physically prepared, healthy personality of a young specialist;- bringing national higher education to the global level and its integration into the international scientific and educational space.

Key words: *physical fitness, applicant for higher education, health, physical education, institutions of higher education.*

Статтю надіслано: 12.08.2023 р.

© Антіпова Ж.І.

УДК 37.037.1-057.875

USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN APPLIED STUDENT
TRAINING IN PHYSICAL EDUCATION
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРИКЛАДНІЙ ПІДГОТОВЦІ
СТУДЕНТІВ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Balukhtina V.V. / Балухтіна В.В.,

Art. teacher Department of Physical Education and Sport / Art. teacher

Department of Physical Education and Sport,

ORCID 0000-0002-1217-4281

SHEE «Priazovskyi State Technical University»,

Ukraine str. University, 7, Mariupol, Donetsk region, 87500/

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»,

вул. Університетська, 7, м Маріуполь, Донецька обл., 87500

Abstract. *In the field of physical education, innovation is becoming a natural phenomenon, as in many other areas of activity. With the accumulation of scientific and pedagogical experience, knowledge in the field of physical culture, improvement of sports equipment and equipment, new ideas for the transformation of educational and sports and training processes.*

This article analyzes the modern innovative technologies in the field of physical education and their implementation in the applied educational process of the Azov State Technical University.

An attempt is made to talk about the modern educational standard of higher professional education, to present the obstacle course as one of the most effective means of using innovative technologies in the complex formation of vital applied skills in the process of comprehensive physical training of students in the cycle of general humanities.

This study provided a theoretical basis that illustrates innovation in applied physical education classes. Thus, one of the priorities of physical education teachers in universities is the search for innovative technologies that involve the use and development of non-traditional tools and methods in teaching physical education that would promote physical and spiritual education of students, developing habits to monitor the health of your body in general. Improving special motor skills involves mastering innovative technologies of scientific, practical and special knowledge necessary to understand the social processes of physical culture, their ability to adaptively, creatively use in personal and applied development, self-improvement, healthy lifestyle.

The introduction of exercises on the obstacle course will increase the level of physical fitness of students, modernize the system of physical education of students in the applied direction in preparing young people for work and service in the Armed Forces of Ukraine.

Innovative ideas and practices were used to improve the state of physical education and sports, and the introduction of innovations in sports and physical education programs showed a variety of best pedagogical practices.

Keywords: *student, innovative technologies, physical education, students, applied training, modernization of education, obstacle course, physical exercises*

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перетворення, що відбуваються в країні пред'являють сучасні вимоги до системи освіти в Україні, по-новому змушують поглянути на професійне навчання, підштовхують активніше впроваджувати нове в освіту.

Інновація – це процес, з якого створюються нові активи чи розвивається новий потенціал для дій (Claver et al., 1998). Іншими словами, інновація може розглядатися як прийняття нової ідеї, продукту, методу чи послуги в організації (Хіменес-Хіменес та Санц-Валле, 2011).

За період навчання у вузі студенти опановують різнохарактерні рухові навички і вміння. Як правило, навчання руховим діям проходить у відносно стандартних навчальних ситуаціях. Однак, як показує практика, не завжди навик, що сформований на навчальних заняттях, може бути успішно застосований в тій чи іншій життєвій обстановці, чи ускладнених умовах.

Прикладні якості – це здатність організму протистояти специфічним (несприятливим) впливам зовнішнього середовища. До таких якостей належать: стійкість до закачування, гіпоксії, перевантажень, вестибулярна стійкість. Отримуючи знання і розвиваючи навички в освоєнні прикладних спеціальних якостей, студенти виробляють готовність до діяльності в екстремальних умовах і військової служби.

В умовах модернізації та гуманізації освіти необхідні нові підходи до осмислення сутності фізичної культури, її впливу на спосіб життя та поведінку студентів. Серед сучасних підходів у методології педагогічної діяльності як освітнього простору та її перетворенні найважливішим є інноваційна діяльність. Інновація є результатом реалізації нових ідей з метою їх подальшого практичного використання для задоволення будь-яких потреб і потреб суспільства. Інноваційний потенціал відображає тенденцію до новизни, експериментів та творчого процесу.

Інноваційна діяльність – сучасний методологічний підхід, що дозволяє переосмислити стан педагогічної діяльності та визначити шляхи її модернізації, розробку інноваційних методик, організацію, управління, вибір та реалізацію оригінальних засобів. Використовуючи інноваційний підхід, викладач має спиратися на створення умов для розвитку творчого потенціалу студентів та вимог професійно-прикладних стандартів.

Необхідний сучасний методологічний підхід, нові моделі та педагогічні прикладні технології, побудовані на основі відповідності з особливостями фізичного виховання як навчальної дисципліни.

У зв'язку з вищевказаним можна констатувати наявність проблеми щодо актуалізації та пошуку інноваційних технологій, альтернативних форм і технологій підготовки прикладного виховання у процесі фізичного виховання студентів вузу, формування професійно значущих якостей, умінь і готовності до їх активного прояву в різних сферах життя суспільства.

Одним з рішень питання інновацій є виховання молоді з прикладних засобів фізичної культури, зокрема використанням різних смуг перешкод які сприяють розвитку у молоді високої працездатності, формуванню професійно значущих якостей, умінь і готовності до їх активного прояву в різних сферах життя суспільства.

У статті використовувалися сучасні інноваційні педагогічні теорії (Дичківська І. М., Анікеев Д. М., Бондарева К.І., Козлова О.Г.) і технології фізичного виховання студентів (В.К. Бальсевич, В. В. Пономарьов, А. Ю. Григор'єв,); сучасні теоретичні та практичні розробки по зміцненню здоров'я студентів у вузі (Г. Л. Апанасенко, А. В. Жарова, В. В. Колбанов, та ін.).

Таким чином одним із засобів підготовки виступає інноваційна діяльність вироблення спеціальних дій у сфері фізичного виховання, що передбачає

зосередження великих фізичних зусиль і професійних навичок. Виховання молоді з використанням смуги перешкод у прикладній фізичній культурі є одним із напрямів державної політики у системі фізичної культури та спорту, що дозволить виробити стратегію розвитку сфери фізичної культури і спорту в цілому.

Основний текст

Мета дослідження:

- охарактеризувати процес використання інновацій у навчальному процесі з фізичного виховання у ВНЗ.
- обґрунтування та впровадження інноваційного підходу в прикладну фізичну підготовку з використанням смуг перешкод для студентів у викладанні фізичного виховання.

Методи дослідження:

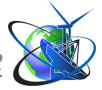
- аналіз науково-методичної літератури з організації формування фізичної культури для студентів;
- огляд розробок інновацій у викладанні фізичної культури.
- аналіз викладання фізичної культури з урахуванням інноваційного підходу.

Результати досліджень. Навчання рухових дій проходить у відносно стандартних навчальних ситуаціях. Однак, як показує практика, не завжди навик, що сформований в навчальній ситуації, може бути успішно застосований у тій чи іншій життєвій ситуації, в нових, часто ускладнених умовах. Незвична обстановка, необхідність швидкого переключення з виконання одного рухового дії на інше відповідно до вимог ситуації породжує скутість у виконанні дії, а часом і невпевненість.

Можна констатувати наявність проблеми щодо актуалізації та пошуку альтернативних форм і технологій підготовки прикладного виховання у процесі фізичного виховання студентів вузу, формування професійно значущих якостей, умінь і готовності до їх активного прояву в різних сферах життя суспільства. У зв'язку з цим у підготовці студентської молоді до трудової діяльності значно зростає роль фізичної культури, прикладної культури із використанням інноваційної діяльності.

Одним з рішень цього питання є інноваційна діяльність у сфері фізичного виховання молоді з використанням різних смуг перешкод і прикладних засобів фізичної культури, які сприяють розвитку у молоді високої працездатності, формуванню професійно значущих якостей, умінь і готовності до їх активного прояву в різних сферах життя суспільства.

При розробці інноваційної технології враховувалося, на який із компонентів навчально-виховного процесу вона буде націлена: завдання навчально-виховного процесу (оздоровчі, виховні, освітні), його спрямованість (формує, розвиває, тренує), підхід (колективний, диференційований, індивідуальний), методи організації (стандартизований, проектувальний, творчий), види спорту (базові, варіативні, факультативні) тощо. При цьому слід зважити, що часткові інновації, зосереджені на одному або деяких елементах навчального процесу, не дадуть очікуваного ефекту. Тільки комплексні освітні

інновації, що передбачають реалізацію основних умов становлення навчальної діяльності, є значущими щодо досягнення результату.

Важливим принципом розробки інноваційних технологій та методів є її спрямованість. Предмети дослідження, основними серед яких є: фізичне та психічне здоров'я, фізичний розвиток, підготовленість, працездатність, рівень фізкультурно-валеологічних знань, зміст фізкультурних потреб, мотивів та інтересів та, нарешті, спосіб життя загалом. Використання інформаційно-комунікативних технологій, у сфері освіти ставить за мету реалізацію таких завдань, як розвиток у студентів системності мислення; сприяння розвитку індивідуальних здібностей; допомога у закріпленні нових навичок та умінь, підвищення інтересу до формування здорового способу життя.

Ефективною запорукою того, що навик, який застосований у реальних умовах життя, буде таким же результативним і надійним, яким він був у навчальній ситуації, є вдосконалення у процесі занять фізичним вихованням рухових навичок в різноманітній обстановці. Одним із засобів, використання інноваційної діяльності що використовуються з цією метою, є подолання смуги перешкод. Використання смуги перешкод в прикладній підготовці, для виховання молоді у ВНЗ із застосуванням засобів фізичної культури, дозволить:

- ✓ систематизувати теоретичну і практичну підготовку прикладного фізичного виховання студентів у вузі;
- ✓ зберегти і зміцнити здоров'я студентів;
- ✓ підвищити зацікавленість молоді до трудової діяльності та служби в Збройних Силах України;
- ✓ отримати знання і розвинути навички в освоєнні прикладних спеціальних якостей, до діяльності в екстремальних умовах. Студенту, який володіє даними знаннями, буде легше зорієнтуватися в незвичній життєвій обстановці.

Нами був запропонований комплекс смуги перешкод у прикладній підготовці, та розроблено для студентів за базовими розділами освітньої програми: гімнастика, загальна фізична підготовка, легка атлетика, спортивні ігри. Розроблено також варіант комплексної смуги перешкод, що включає, у певній послідовності, елементи всіх вищеназваних розділів освітньої програми загально-прикладної спрямованості [5].

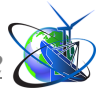
Вправи на смузі перешкод дозволяють постійно оцінювати і контролювати рівень спеціальних фізкультурно-спортивних і прикладних умінь і навичок, а також загальну фізичну підготовку.

Розробка і проектування смуги перешкод включає ряд послідовних кроків та їх методичне обґрунтування. Розглянемо їх:

1. Аналіз змісту розділів освітньої програми: уточнюються орієнтовний зміст і напрямки завдань, що входять у смугу перешкод.

2. Розробляється приблизний розподіл системи прикладної підготовки в робочій програмі.

3. Розробка рухових завдань (видів вправ), що входять у смугу перешкод. Складається відповідний перелік вправ (приклад такого переліку наведено нижче при описі цільових смуг перешкод).

4. Розробляється варіант цілісної смуги перешкод, яку студенти повинні подолати на контрольному занятті. В цільовій смузі (схемі або її описі) необхідно вказати загальний метраж, послідовність виконання рухових завдань із зазначенням (за потребою) дозування навантаження (обсяг й інтенсивність).

При плануванні окремого навчального заняття на смузі перешкод з використанням прикладної підготовки передбачає розподіл рухових завдань, і має включати в себе:

- технічну підготовку – «блоки» рухових завдань;
- фізичну підготовку – рухові завдання з урахуванням ефектів силовий, швидкісний, координаційної підготовки.

Це пов'язано з тим, що сумарний ефект окремих рухових завдань, які виконуються з достатнім ступенем навантаження, повинен привести до певної міри втоми. Останнє є важливим фактором розвитку витривалості.

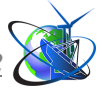
Подолання смуги перешкод належить до числа найбільш ефективних прикладних навичок у процесі фізичної підготовки студентів. Прикладні та спортивні способи подолання перешкод багато в чому різні за технікою виконання. Спортивні способи не завжди застосовуються у житті. Тому необхідно, щоб на заняттях з фізичного виховання студенти освоїли прикладні способи, а завдяки цьому й підготувалися до успішного оволодіння спортивною технікою для подальшої трудової діяльності. Воно сприяє інтегральному вдосконаленню природних рухів, життєво необхідних рухових навичок, ефективному розвитку фізичних якостей, підвищенню вимог до прояву вольових якостей – рішучості, наполегливості, самостійності. Різноманітність і різнохарактерність виконання рухових завдань з подолання смуг перешкод в умовах обмеження часу створюють ситуації, в яких студенти раніше набуті рухові навички застосовують у нових поєднаннях, своєчасно і раціонально переключаючись з одних рухових дій на інші, перетворюючи їх відповідно до вимог обстановки.

Інноваційна діяльність у сфері фізичного виховання була спрямована на збільшення рухової активності, підвищення валеологічної грамотності, а також на зниження впливу навчальної аудиторної діяльності та навколишнього зовнішнього середовища. При створенні педагогічних технологій необхідно враховувати всі форми організаційно-педагогічної діяльності.

Необхідність виконання дії в новій обстановці активізує студента, змушує акцентувати увагу на видозмінах форми руху, амплітуди, ступеня м'язових напружень, що розвиваються. Завдяки цьому відбувається не тільки становлення нових рухових дій, а й удосконалюються раніше освоєні, які виконуються в нових поєднаннях і комбінаціях.

Виконання вправ на смузі перешкод сприяють розвитку сили, швидкості, витривалості, спритності, координації рухів, уваги, рухової пам'яті у студентів, вдосконаленню і закріпленню отриманих ними навичок, підвищенню емоційного рівня уроку гімнастики, а також формуванню прикладних якостей.

Нині у ПДТУ організовано навчальний процес так, щоб він сприяв формуванню та подальшій реалізації особистісного потенціалу студентів. Організувати навчальний процес допомагає викладачеві дотримання таких

педагогічних умов: моніторинг на всіх етапах педагогічного процесу фізичного потенціалу студента; взаємозв'язок морального та фізичного виховання; використання оздоровчого та загальнорозвивального напрямку з урахуванням рівня фізичної підготовленості студентів, психофізичних особливостей, спортивних інтересів; особистісно-діяльний підхід; гуманізація міжособистісних відносин.

Організація та проведення навчального процесу з прикладної фізичної підготовки студентів ВНЗ за допомогою моделювання трудової діяльності суттєво покращить їх фізичну та психологічну готовність і зменшить ризик виникнення стресу. Планувати проведення на заняттях смуги перешкод доцільно протягом всього навчального року. У зміст занять на яких застосовується смуга перешкод у більшій мірі включаються прикладні та акробатичні вправи, вправи на снарядах, стрибки (прості й опорні), але можуть включатися і різноманітні за своєю структурою і спрямованості гімнастичні вправи.

Прикладні та спортивні способи подолання перешкод за багатьма критеріями відрізняються технікою виконання. Спортивні способи не завжди втілюються у життя, а підготовка до неї – основна мета прикладної підготовки. Тому необхідно, щоб на заняттях з фізичного виховання студенти освоїли прикладні способи, а завдяки цьому й підготувалися до успішного оволодіння професійно-прикладною та спортивною технікою.

Смуги перешкод на кмітливість і творче мислення повинні мати відносно вільні правила, що дозволяють застосовувати вільну тактику подолання перешкод, вибирати найбільш раціональні для себе способи виконання рухових дій.

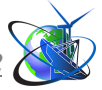
Висновок

Таким чином, інноваційні процеси у фізичному вихованні стали затребувані в сучасному суспільстві, внаслідок тенденцій до ослаблення фізичних здібностей студентів. Ці процеси перебувають у прямій залежності від реформування освітньої системи загалом, запровадження комп'ютерних технологій, забезпечення фізичного виховання, якості та оснащеності спортивних споруд.

Система застосування сучасних інноваційних педагогічних технологій у роботі викладача фізичного виховання створює максимально сприятливі умови для розкриття не тільки фізичних, а й духовних здібностей студента, забезпечує творче застосування набутих знань, умінь та навичок для підтримки високого рівня фізичного та морального здоров'я, сприяє формуванню особистої фізичної культури студентів.

Заняття з подолання єдиної смуги перешкод спрямовані на формування і вдосконалення навичок у подоланні штучних і природних перешкод, виконання спеціальних прийомів і дій, на розвиток швидкості й швидко-силової витривалості, вдосконалення навичок у колективних діях, на фоні великих фізичних навантажень, виховання впевненості у своїх силах, сміливості та рішучості.

Використання інновацій зокрема прикладної підготовки (занять з

подолання смуги перешкод) дозволило:

- сформувати навички виконання різних вправ прикладного та військово-прикладного характеру;
- розвиток гнучкості, сили й швидкості засобами ігор та естафет;
- узагальнити і систематизувати знання про техніку бігу;
- виховувати сміливість, наполегливість, витримку, спритність та інші моральні якості, стійкість до перевантажень при виконанні загальнорозвивальних вправ.

Різноманітність технічних прийомів, які засвоєні студентами, створить умови для подальшої реалізації індивідуальності студентів і надалі проявитися індивідуальним особливостям і реалізуватися при подоланні комплексних перешкод із застосуванням установок ситуативного і цільового характеру.

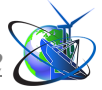
За допомогою інноваційного впровадження у навчальний процес прикладної підготовки з використання різних видів і форм смуг перешкод вдасться збільшити кількість займаються фізичною культурою і спортом, підвищити рівень фізичної підготовленості студентів, модернізувати систему фізичного виховання і розвитку масового і студентського спорту, а головне – випускники будуть успішними у подальшому професійному житті.

Література

1. Алсуф'єв А.І. Практики навчання та розвитку персоналу як фактор інноваційного розвитку організації. А.І. Алсуф'єв, Є.К. Зав'ялова. // Вісн. С.-Петербур. унту. Сер. 8. 2014. №3. С. 101-134.
2. Анікєєв Д. М. Проблеми формування здорового способу життя студентської молоді / Д. М. Анікєєв // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту - 2009. - № 2 - С. 6-9.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. 3-тє видання, виправлене. І.М. Дичківська // Підручник. Академвидав. - 2015. 304 с.
4. Дубогай О. Мотивація до занять фізичними вправами. Бібліотека шкільного світу. Здоров'я та фізична культура. Бібліотека. Фізкультура як складова здоров'я та успішного навчання дитини. К: 2006.
5. Зюзь В.М. Використання засобів прикладної фізичної культури у патріотичному вихованні молоді/В.М. Зюзь, В.В. Балухтіна, Т.М. Бабич // ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» – м. Маріуполь: 2017. 215с.
6. Єгоричев А.О., Пенцик Б.М., Смирнова Ю.А. Здоров'я студентів з позиції професіоналізму // Теорія та практика ФК. – 2002. – №2. – С.56.
7. Фарфель В.С. Управління рухами у спорті/В.С. Фарфель. - М.: Фізкультура та спорт, 1975. - 208с.

Анотація. У сфері фізичного виховання інновації стають природним явищем, як і багатьох інших сферах діяльності. У міру накопичення науково-педагогічного досвіду, знань у галузі фізичної культури, удосконалення спортивного інвентарю та обладнання з'являються нові ідеї перетворення навчально-виховного та спортивно-тренувального процесів.

У цій статті проведено аналіз сучасних інноваційних технологій у сфері фізичного

виховання та їх впровадження у прикладному освітньому процесі ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет».

Зроблено спробу розповісти про сучасний освітній стандарт вищої професійної освіти, представити смугу перешкод як одне з найбільш ефективних засобів використання інноваційних технологій у комплексному формуванні життєво необхідних прикладних навиків у процесі всебічної фізичної підготовки студентів, в циклі загальних гуманітарних дисциплін.

Це дослідження забезпечило теоретичну основу, що ілюструє інновації на заняттях з прикладної підготовки у фізичному вихованні. Таким чином, одним із пріоритетних завдань викладачів з фізичного виховання у ВНЗ є пошук інноваційних технологій, що передбачають використання та розробку нетрадиційних засобів та методів у викладанні фізичного виховання, які б сприяли фізичному та духовному вихованню студента, вироблення звички стежити за здоров'ям свого організму загалом.

Удосконалення спеціальних рухових умінь і навичок передбачає освоєння інноваційних технологій системи науково-практичних і спеціальних знань, що необхідні для розуміння соціальних процесів функціонування фізичної культури, вміння їх адаптивно, творчо використовувати в особистісному і прикладному розвитку, самовдосконаленні, організації здорового способу життя.

Впровадження вправ на смугі перешкод підвищить рівень фізичної підготовленості студентів, модернізує систему фізичного виховання студентів з прикладного напруження в підготовки молоді до трудової діяльності та службі у Збройних Силах.

Інноваційні ідеї та практика використовувались для покращення стану фізичного виховання та спорту, а впровадження інновацій у спортивні та фізкультурні програми показало різноманітність кращих педагогічних практик.

Ключові слова: студент, інноваційні технології, фізичне виховання, студенти, прикладна підготовка, модернізація освіти, смуга перешкод, фізичні вправи.

Стаття отправлена: 17.08.2023 г.

УДК 37.037.1-057.875

PHYSICAL ACTIVITY AS A FACTOR OF IMPROVING STUDENTS' STRESS RESISTANCE**ФИЗИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ СТУДЕНТОВ****Zyuz V.N. / Зюзь В.М.,***Associate Professor, PhD in Physical Education and Sport, /
доцент, кандидат наук по физическому воспитанию и спорту,
ORCID 0000-0002-3399-5476,**SHEE «Priazovskyi State Technical University»,
Ukraine str. University, 7, Mariupol, Donetsk region, 87500/
ДВНЗ «Приазовский государственный технический университет»,
ул. Университетская, 7, г. Мариуполь, Донецкая обл., 87500*

Summary. Ever increasing requirements of the society call for an urgent solution of the problem of developing students' personality, their training for future professional activities, as students should be able to adapt efficiently to social requirements and be socially resistant, very well developed physically and capable of complete self-realization.

One of the most important tasks at the current stage of development of higher education is formation of a self-developing, self-actualizing and self-sufficient individual. A student has got large resources for developing. However students possess a series of individual psychological peculiarities, capable of making obstacles for complete realization of this task. Stress resistance occupies a special place among such peculiarities. .

Analyzed in the article is the notion of stress resistance, its levels among university students with regard to their physical activity. Unfortunately stress has become an institution for the bulk of young persons.

In this work the vitality of increasing the level of stress resistivity among the students of PSTU is pointed out. One of the most unfavourable life consequences is analyzed as an actual stress factor , leading to a major psychosomatic disorder- post-traumatic stress of young persons, it having caused overtiring and increased stress loads.

Stress resistivity depends on a series of factors, one of them being the level of physical activity. That is why investigation of a dependance between physical activity and stress resistance seems to be exceedingly important.

Optimization of the process of teaching at PSTU requires creating and implementing some special educational space, as well as efficient methods of stress overcoming.

Positive influence of various forms of physical education and sport upon the level of students' stress resistance was considered. Kinds of sport most efficiently influencing students' stress resistance were singled out.

Key words: students, physical activity, stress, stress resistance, physical education, sport.

Introduction

Life and health of students are largely determined by their level of adaptivity - their inborn and acquired ability of adapting, i.e. adaptation to the entire life variability under any conditions.

Nobody can be protected from stress in the modern world. University students is not an exception. A choice of future profession, entrance exams, preparation for term exams, lack of enough sleeping, situation in home town- due to the special military operation and other phenomena of students life all these factors lead to various stress situations. Stress is understood to be a state of strong and lasting psychological

tension that a person experiences when his/her nervous system gets an emotional overloading [1]. Small stresses are inevitable and are mainly harmless, while high-level stress has a negative influence upon productivity of attention, as it violates normal functioning of human systems and organs. Moreover, excessive emotional experiences and stress often lead to appearance of problems for both students and their relatives (T.G. Voznesenskaya, L.A. Kizhayev-Smyk, B.M.Kogan).

Many scholars maintain that stress is the reason of many illnesses, consequently, it can cause harm to students' health, while health is a prerequisite for achieving success in training and later in labour.

Stress can become a misery if we surrender to its dangerous force. Our perception, interpretation of events and circumstances in which students can find themselves can either ruin them or give them some new force. Healthy and sober reaction of human organism to stress is capable of turning even a critical stress into means of achieving a goal. Sensitivity of the organism to stress actions is determined by the level of its stress resistance. Stress resistivity must be cultivated.

V.A. Bodrov understands stress resistance as an integrating human quality, that characterizes the degree of person's adaptivity to actions of extreme factors and is determined by the level of functional reliability of the subject of activity under such conditions and is revealed in activation of functional resources of the organism and psychics.

It is also worth mentioning here that such notions like "stress resistance" and "emotional stability" can be considered as synonyms with just a negligible difference. Emotional stability in P.B. Silberman's works is characterized by interaction of emotional, intellectual, volitional and other components of individual psychological activity and it ensures an efficient achievement of the goal in emotionally complicated medium.

I.M. Abolin considers emotional stability as a systematic quality of an individual, which is acquired by an individual and is revealed in the process of a tense activity.

Stress resistance is not an inborn quality of an organism, but it can be cultivated by the correct way of life, behaviour and self-behaviour, active physical training can also promote it. Stress can be efficiently prevented by physical exercises if:

- the essence, structure, types and kinds of stress are determined;
- main directions of stress prevention are specified;
- the role of physical education in stress prevention is substantiated.

Thus, regular active physical exercises or going in for sports could be a key to the control of stress. That is why the investigation, aimed at discovering the dependence between physical activity and the level of stress resistance seems to be vital.

Scientists maintain that healthy persons cope with stress situations more easily. To reach it it is necessary just to go in for sports, like jogging in the morning or in the evening, riding a bicycle, or a skateboard, paying regular visits to a gym. All negative emotions vanish together with physical load. You, certainly, should not forget your regular diet, daily regime and enough sleep.

Theoretical and methodical foundation of the investigation was laid by foreign and domestic researches of stress resistivity. This problem was investigated by the following scientists: D. Amirkhan, D. Grinberg, W. Cannon et al. The problem of stress resistance was also investigated in native research works by: L.M. Abolin, V.A. Bodrov, B.H. Vardanyan et al. The peculiarities of formation of stress resistance are revealed in the works of A.N. Glushko, O.V. Lozgacheva, T.V. Sereda et al.

The main part

The objective of the research: to investigate students' stress resistance.

The tasks of the research:

- to investigate psychological peculiarities of students stress;
- to select methods of investigating students' stress resistance, caused by actual life situation;
- to boost physical education work, sports and individual work of students with regard to various pedagogical aspects of the problem of social adaption of teenagers and youths.

Methods of investigation:

- methods of theoretical investigation: systematization, analysis of creative approaches to investigation of the problem of stress resistance;
- empirical methods - testing, particularly: Stress resistance self-test (S. Kohen, G. Williamson).

Investigation results.

Having studied and analyzed different approaches to the notion of "stress-resistance" we formulate it as a quality of a person, determining a possibility of adequate reacting in stressful medium. It is known that physical exercises and going in for sports in the form of training or individual activities promote both better physical form and better psychological relief, it also promoting, as we believe, stress resistance.

Anywhere, it is obvious that not all our students, studying at PSTU, are in the same position, or have equal adaptation resources, or equal stress-resistance level. But if the period of adaptation is delayed, it can lead to negative consequences both for an individual and the society.

The advantages of physical exercises possess neuro-chemical foundation. Physical exercises reduce the level of stress hormones in organism, including adrenalin and cortisol, thus adapting the organism to stresses.

So, having studied the state of the problem, we arrive at the conclusion that physical training can be treated as the so-called medication-free methods of stress treatment (S.V. Subbotin) and it promotes:

- organization and reorganization of activities and regulating actions and thoughts;
- achievement of the feeling of control over the situation, the shortage of this feeling a stressful student experiences;
- improving self-estimation and confidence. Sporting activities can be enjoyed and can bring satisfaction of reaching even small results;
- appearance of an objective and motivation, getting rid of the feeling of hopelessness, passivity and refusal from actions;

- abandoning negative thoughts. At that period any moderate physical load could be beneficial for person's psychological state, as it helps to avoid negative emotions and distract from any alarming and exhausting thoughts.

An active way of life, doing various physical exercises, fitness training, sports games, work out, crossfit, various kinds of wrestling, offered by the department of physical education and sport of PSTU promote health improvement and possess a beneficial influence upon organism. During individual training (in accordance with the recommendations of the department) it is obligatory to observe the principle of consecutive loads increase. It is also extremely important to maintain a strict and objective control over your personal health and feeling. Physical training and sport promote formation of endorphins and other chemical compounds in brain, that improve human mood and can act as natural pain-killers, improving sleep and thus, reducing stress level. Correctly chosen sport can improve human health and strengthen immune system.

In order to determine the level of stress resistance among the students of 1-3 courses of PSTU at the beginning of the academical year we applied the test of self-evaluation of stress resistance, prescribed by S. Kohen and G. Williamson. The test contains 10 exercises. It was necessary to answer all questions, even though the statement was not relevant for the respondent. According to this test the level of stress resistance can be: excellent, good, satisfactory, bad and very bad.

On the basis of the pedagogical analysis of stress resistance level improvement it is recommended:

- to formulate a system of priorities and arrange in accordance with the degree of importance;
- to master determining the limits of the work volume very clearly;
- to clarify and analyze incomprehensible information;
- to take a good care of personal emotional and physical state (maintaining a good physical form).

In our work we analyzed and recommended approach to the types of physical activities in the following forms:

- practical training lessons;
- daily physical exercises;
- individual physical exercises, sports or tourist exercises during free time;
- classes at sports or other clubs;
- mass health or physical training or sports events, organized at free time.

In addition to the proposed the following methods were applied in order to get a better level of stress resistance:

- various relaxation methods;
- autogenic training;
- physiological acting: sauna, open air visits and the like;
- active switching (physical activities, open air visits);
- positive attitude and positive perception of what surrounds you, hobby, books reading, arts activities, communication with near and dear ones etc.

After completion of the academic year the test was repeated in order to determine the correctness and efficiency of the work done. The obtained results

confirmed our hypothesis that physical activity had a positive effect upon students' stress resistance

Students experienced changes, though quite small. Such positive dynamics can be caused by their adaptation, successful results of examinations, additional or individual studies et al. Confirmation of positive influence of various popular kinds of sport, like mini-football, wrestling (sambo, judo wrestling), badminton, running and also gymnastics that help to overcome efficiently psychological tension was also the objective of our investigation.

We may arrive at the conclusion that the students who are physically active and sleep well, have got good health and do not have bad habits and possess a good diet are more physically fit than the students, who do not go in for physical exercises. Thus, increasing the level of physical activity and reduction of university students' susceptibility to stress are likely to remain in the centre of attention in the very near future. Taking in to account the fact that the levels of physical activity are generally considered as reducing the stress level it is required to determine and implement strategies, promoting students' desire to do physical exercises.

We may conclude that physical exercises exerted some influence upon psychological state:

- ✓ they helped to raise self-estimation due to physical training sessions and better perception of own bodies;
- ✓ they promoted more friendly relation to you from the near ones, as more attractive appearance makes others think that you are even-tempered, sensible, frank communicative and successful in your profession;
- ✓ they improved your vitality;
- ✓ increased your productivity, because people with good health seldom fall ill, are less prone to accidents and generally have better motivation for work;
- ✓ removed the state of depression;
- ✓ improved the capability of taking control of your own life, it resulting to elimination of the signs of stressful conduct;
- ✓ improved the mood, efficiently removing stress and negative states, caused by education tension, thus promoting stress resistance.

So, the results of our investigation show that physical activity is inversely proportional to stress and depression, while human health is directly related to physical activity. The results also reveal that a low level of physical activity and a high level of stress represent a constant problem for university students.

Taking into account the sufficient proofs of the fact that physical activity promotes reduction of stress and it facilitates transition of stress situations, it is suggested to raise the level of physical activity of students as a factor of improving their stress resistance.

The process of social adaptation of university students to stress resistance by means of physical exercises can be significantly improved if social adaptation is understood to be a universal, integrating, systematically organized and differentiated process, determined by the action of external and internal factors.

Physical education and sports should be considered as a necessary condition of formation of educational, informational, motivational and behaviour purposes for the

process of stress resistance. Social adaptation of a future specialist is to be realized in inseparable connection with the process of his/her professional and personal development, as well as his/her determination for a health way of life.

The media of physical culture and taking care of health, that we offer, creating some special socializing conditions for high-quality communication between the students and teachers of the department of PE & Sport improve students' professional competence within the process of education.

The results show that in order to improve the level of health, stress resistance, and adaptation of students to the process of university education a purposeful work, aimed at their preparation for individual physical exercises is required. The classes content has to ensure theoretical and methodical; training, mastering the methods of self-control over physical and functional state of the organism and psycho-emotional sphere.

Physical exercises is one of the principle channels of self-organization, self-assertion, and social adaptation to the conditions and difficulties of the university education process.

Conclusions

Analyzing the results of the work with students, applying the means of physical education we noticed certain positive dynamics in the process of social adaptation, the indices of which were improved marks, better self-estimation, correct and purposeful character of communication with fellow students and professors, rare missing of classes, improved relation to themselves and their deeds, their good family relations and relations with their fellow students and teachers.

Physical activity is considered to be the most efficient means of combating the nervous tension. It allows to raise students' productivity and strengthen health. Serious physical training is not at all required, even exercises of moderate character are quite sufficient (jogging, health improving walking, swimming, gymnastics etc).

The practical value of our investigation is in the possibility of getting some more data regarding the kinds of sports, cultivated at higher educational establishments and additional motivation of students for going in for sports and obtaining opportunities for more precise selection of the type of sport activities, that exert an efficient influence upon stress resistance

Due to the afore-mentioned we may say that among the kinds of sport, mentioned above swimming, football, basketball, wrestling and badminton possess most positive effect upon students' stress resistance.

Positive changes were also revealed towards social and mass PE work at the higher educational establishment, the fear of own appearance seems to have vanished, there appeared the desire to take part in the social work of the students' group and developed was the sense of responsibility and understanding of the necessity of attending the university classes.

The quality of the tuition process was improved, as well as students' attitude to educational and social duties. also raised was activity in participation, preparation and organizing mass sports events.

The students became more confident in their abilities and their future prospects.

References:

1. T.G. Voznesenskaya Emotional stress and prevention of its consequences. M. 2007.
2. L.A. Kizhaev-Smyk et al. "Stress psychology" – M.: Science, 1983 - 368pp.
3. B.M. Kogan "Stress and adaptation" — M. «"Znanie publishers", 1980.
4. V. A. Bodrov "Information stress": a textbook for higher educational establishments [Text] /V.A. Bodrov. – M. : ПЕР СЭ, 2000. – 352pp.
5. S.V. Subbotin resistance to psychological stress as a characteristic of teacher's personality: a thesis: 19.00.01 [Text] / S.V.Subbotin, – Perm, 1992. – 152pp.
6. L.M.Abolin. Psychological mechanisms of human emotional stability. – Kazan: Edition of Kazan university, 1987. – 261pp..
- 7.V.I. Lebedev. personality under extreme conditions [Text] /V.I. Lebedev. – M.: Politizdat, 1989. – 304 pp.
8. V.N. Zyuz. Physical education as means of students social adaption at PSTU. V.N. Zyuz, V.V. Balukhtina./Scientific magazine of Dragomanov University. series 15. National university, named after M. dragomanov, 2014.- Issue . 3 (46)-pp. 31-37.
9. D. Carnegie How to overcome stress and alarm. Poppury publishing house - M. 2010.-208 pp.

Анотація: Зросла потреба суспільства, гостро ставить питання розвитку особистості студентів, підготовки їх до майбутньої професійної діяльності, що продуктивно адаптуються в соціумі, соціально стійких, фізично розвинених, здатних до повноцінної самореалізації.

Однією з найважливіших завдань на етапі розвитку системи вищої освіти є формування саморозвивається, самоактуалізованої і самодостатньої особистості. Студент має великі ресурси для розвитку. Однак у студентів існує низка індивідуально-психологічних особливостей, які можуть перешкодити повноцінно вирішити це завдання. Серед таких особливостей особливе місце займає стійкість до стресів.

У статті аналізується поняття стресостійкості, розглянуто результати дослідження рівня стресостійкості у вузі в залежності від їх фізичної активності. На жаль, стрес став нормою життя більшості молодих людей.

У цій роботі наголошується на актуальності підвищення рівня стресостійкості у студентів ПДТУ. Як конкретна стресова ситуація розглядається одне з найбільш несприятливих наслідків життєвої ситуації, внаслідок чого виник важкий психосоматичний розлад посттравматичного стресу молоді, що призвело до зростання стресових навантажень і перевтоми.

Стресостійкість залежить від низки факторів, одним із яких є рівень фізичної активності. Тому актуальним є дослідження щодо виявлення залежності між фізичною активністю та рівнем стресостійкості.

Діяльність оптимізації освітнього процесу ПДТУ вимагає створення та реалізації спеціального освітнього простору та ефективних способів боротьби зі стресом.

Розглянуто позитивний вплив різних форм занять фізичним вихованням та спортом на стресостійкість студентів. Виділяються види спорту, що найбільше ефективно впливають на стресостійкість що займаються у вузі.

Ключові слова: студенти, фізична активність, стрес, стресостійкість, фізичне виховання та спорт.

Стаття отримана: 17.08.2023 г.

UDC 378

APPLICATION AND IMPROVEMENT OF THE USE OF TIME MANAGEMENT TECHNOLOGIES BY UNIVERSITY STUDENTS

Podlesny S.V.

c.t.s., as.prof.

ORCID: 0000-0001-8271-4004

Donbass State Engineering Academy,

Kramatorsk, Academichna 72, 84313

Abstract. *It is considered in the work time management is a critical skill that every university student must possess. Effective time management skills have been linked to higher academic achievement and lower levels of stress among university students. To improve time management skills, several resources such as the Pomodoro Technique and the Eisenhower Matrix have been developed. Additionally, studies and articles have shown that using a planner, setting specific goals, and taking breaks between study sessions can also improve time management skills. By utilizing these resources and strategies, university students can effectively manage their time and achieve academic success.*

Key words: *time management, university student, efficiency, use of time, planning, time management methods, priorities.*

Introduction.

Time management is a critical skill that every university student must possess. The ability to manage time effectively is essential for academic success and personal growth. According to a study conducted by the University of Michigan, effective time management skills are linked to higher academic achievement and lower levels of stress among university students. The study found that students who managed their time well were more likely to complete assignments on time, attend classes regularly, and achieve higher grades. However, many university students struggle with time management due to various factors such as procrastination, lack of motivation, and poor organizational skills. To address these challenges, several resources have been developed to help students manage their time effectively.

The book "Time Management for College Students: A Comprehensive Guide" by Elizabeth Grace Saunders offers a comprehensive guide to time management for college students, providing practical tips and strategies to help students manage their time effectively. The author covers a range of topics, including setting priorities, creating effective schedules, overcoming procrastination, and managing distractions. The book also includes real-life examples and case studies to help students apply the concepts learned in their daily lives [1].

The workbook "The Time Management Workbook for College Students" by Tom Miller provides a step-by-step approach to time management for college students, with practical exercises and activities to help students develop effective time management skills. The author covers key topics such as goal setting, prioritization, time blocking, and overcoming procrastination. The workbook also includes templates and tools to help students create personalized schedules and track their progress [2].

Next book "The Productivity Project: Accomplishing More by Managing Your Time, Attention, and Energy" by Chris Bailey. While not specifically aimed at university students, this book provides valuable insights into productivity and time management. The author shares his personal experiences and experiments with various productivity techniques, offering practical advice on how to manage time, attention, and energy effectively. The book covers topics such as mindfulness, goal setting, and finding motivation, which are relevant to university students seeking to improve their time management skills [3].

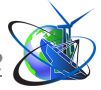
The Pomodoro Technique is a time-management system that involves breaking work into focused intervals of 25 minutes, followed by a short break. This book provides an in-depth look at the technique, with practical tips and strategies for implementing it in daily life. The author covers topics such as setting goals, tracking progress, and overcoming distractions, making it a useful resource for university students seeking to improve their productivity and time management skills [4].

The book "Getting Things Done: The Art of Stress-Free Productivity" by David Allen is a classic in the field of productivity and time management. The author provides a comprehensive system for managing tasks and projects, with practical advice on how to prioritize, organize, and execute tasks effectively. The book covers topics such as capturing ideas, processing information, and reviewing progress, making it a valuable resource for university students seeking to improve their time management skills [5].

The paradigm shift of learning method centered on the students has been applied to several universities, one of them by using Problem Based Learning (PBL) method. The importance of good time management will produce readiness to face the PBL process because in the PBL process using self directed learning where a student is required to be able to manage the time independently. The purpose of this study is to know the time management of nursing students by using Time Management Questionnaire (TMQ) in implementing Problem Based Learning (PBL) method in STIKes Dharma Husada Bandung. Method: The type of research is quantitative with the model of analytic design and cross sectional approach [6].

In article [7] examines the self-reported time management behaviors of undergraduate engineering students using the Time Management Behavior Scale. Correlation analysis, regression analysis, and model reduction are used to attempt to determine which aspects of time management the students practiced, which time management behaviors were more strongly associated with higher grades within the program, and whether or not those students who self-identified with specific time management behaviors achieved better grades in the program. It was found that students' perceived control of time was the factor that correlated significantly with cumulative grade point average. On average, it was found that time management behaviors were not significantly different across gender, age, entry qualification, and time already spent in the program.

The purpose of this research topic is to explore the various aspects of time management specifically tailored to university students. By understanding the challenges faced by students in managing their time effectively, we can develop strategies and interventions to help them optimize their productivity and achieve their goals.

Main text.

One of the key reasons why time management is important for university students is the need to juggle multiple tasks and deadlines. Students are often required to attend lectures, complete assignments, study for exams, participate in group projects, and engage in extracurricular activities. Without proper time management skills, students may find themselves overwhelmed and unable to meet their academic obligations. In addition to academic commitments, university students also need to allocate time for personal activities and self-care. This includes maintaining a healthy lifestyle, engaging in hobbies and interests, and spending quality time with friends and family. By effectively managing their time, students can strike a balance between their academic and personal lives, reducing stress and enhancing overall well-being.

Time management is a crucial skill for university students. With the abundance of academic and social activities, it can be challenging to balance everything effectively. Fortunately, modern technologies have made it easier to manage time efficiently. In this article, we will discuss some of the ways in which university students can use modern technologies to improve their time management skills.

1. Calendar Apps

Calendar apps are digital tools that allow you to schedule and organize your tasks, events, and appointments. They offer a range of features such as reminders, notifications, and syncing across multiple devices. Here are some ways in which calendar apps can benefit university students:

1. Prioritizing Tasks: One of the most significant advantages of using a calendar app is that it helps you prioritize your tasks. You can schedule your assignments, exams, and other activities based on their importance and urgency.

2. Planning Ahead: With a calendar app, you can plan ahead for the entire semester or academic year. You can schedule your classes, meetings with professors, and other important events well in advance. This helps you stay organized and avoid last-minute rush.

3. Avoiding Overlapping: Another benefit of using a calendar app is that it helps you avoid overlapping of tasks and events. You can check your schedule before committing to any new activity or event.

4. Syncing across Devices: Most calendar apps offer syncing across multiple devices such as laptops, smartphones, and tablets. This means that you can access your schedule from anywhere and at any time.

5. Time Management: Finally, the use of calendar apps can help you manage your time effectively. You can allocate specific time slots for each task or activity based on their duration and complexity.

2. Time Management Apps

Time management is a crucial skill for university students to master. With the many academic and extracurricular activities that students have to juggle, it can be challenging to balance everything effectively. Fortunately, there are many time management apps available that can help students stay on top of their schedules and make the most of their time. Here are some of the best time management apps for university students:

1. Trello. Trello is a project management app that allows users to create boards, lists, and cards to organize their tasks. It's a great tool for students who need to keep track of multiple assignments and deadlines. With Trello, you can create a board for each course and add cards for each assignment.

2. Forest. Forest is a unique time management app that helps users stay focused by planting virtual trees. When you start a task, you plant a tree, and it grows as long as you stay focused on the task. If you leave the app, the tree dies. Over time, you can grow a virtual forest and earn coins that can be used to unlock new tree species.

3. RescueTime. RescueTime is a time tracking app that helps users understand how they spend their time on their devices. It runs in the background and tracks which apps and websites you use, how much time you spend on each one, and how productive you are.

4. Focus@Will. Focus@Will is a music app that provides customized playlists designed to improve focus and productivity. The app uses neuroscience research to create music that helps users stay focused for longer periods.

5. Evernote. Evernote is a note-taking app that allows users to capture ideas, notes, and to-do lists in one place. It's a great tool for students who need to keep track of lecture notes, research articles, and class schedules.

6. My Study Life. My Study Life is a planner app designed specifically for students. It allows users to create a schedule for each day, week, or semester and track assignments, exams, and other important dates.

7. Habitica. Habitica is a gamified habit tracker that turns productivity into a game. Users create avatars and earn points for completing tasks, developing good habits, and achieving goals.

Benefits of Using Productivity Apps:

1. **Time Management:** Productivity apps can help you manage your time more effectively by providing you with tools to schedule your tasks and activities. You can set reminders for deadlines, create to-do lists, and prioritize your work.

2. **Increased Productivity:** With a clear schedule and task list, you can focus on completing your work efficiently without getting distracted by other activities. You can also track your progress and see how much you have accomplished.

3. **Reduced Stress:** By having a clear plan of what needs to be done and when, you can reduce stress levels associated with procrastination and last-minute cramming.

4. **Improved Organization:** Productivity apps can help you keep all your notes, files, and resources organized in one place, making it easier to access them when needed.

3. Online Study Resources

Online study resources, such as e-books, online courses, and video tutorials, can help students save time and learn more efficiently. These resources are often available for free or at a low cost and can be accessed from anywhere with an internet connection. Some popular online study resources include Coursera, edX, and Khan Academy.

In today's fast-paced world, time management is crucial for university students. With the increasing workload and responsibilities, it is essential to make the most of

every minute. One way to achieve this is by utilizing online study resources. In this article, we will explore the benefits of online study resources and how they can help students manage their time effectively. Online study resources refer to any digital tool or platform that helps students learn and study. These resources can be accessed from anywhere, at any time, making them an excellent option for busy students. Some of the most popular online study resources include e-books, videos, podcasts, online courses, and interactive quizzes.

4. Cloud Storage Services

Cloud storage services, such as Google Drive, Dropbox, and OneDrive, allow students to store and access their files from anywhere with an internet connection. This can be especially useful for students who work on multiple devices or need to collaborate with others on group projects. Cloud storage services also provide an extra layer of backup in case of computer or device failure.

How can Cloud Storage Services help University Students?

1. *Access Files Anytime, Anywhere.* One of the biggest advantages of cloud storage services is that you can access your files from anywhere with an internet connection.

2. *Collaborate with Others.* Cloud storage services also offer collaboration tools that allow you to work on projects with others in real-time.

3. *Automatic Backups.* Another advantage of cloud storage services is that they offer automatic backups. This means that your files are saved regularly, ensuring that you never lose important data.

4. *Increased Productivity.* By using cloud storage services, you can save time and increase productivity. You no longer have to spend time searching for files or transferring them between devices.

5. *Cost-effective.* Cloud storage services are also cost-effective. Many services offer free plans with limited storage, making it accessible for students who may not have the budget for paid plans.

We will explore some ways trends and opportunities to improve the use of time management for university students.

1. *Use Time-Blocking Techniques.* Time-blocking is a popular technique used by many successful people to manage their time effectively. The technique involves dividing your day into blocks of time and assigning specific tasks to each block. This helps you stay focused and avoid distractions. To use this technique, start by creating a schedule for your day and allocating specific time slots for each task.

2. *Prioritize Your Tasks.* Prioritizing your tasks is essential to effective time management. It helps you focus on the most important tasks and avoid wasting time on less important ones. To prioritize your tasks, start by making a list of all the tasks you need to complete. Then, rank them in order of importance and tackle the most important tasks first.

3. *Use Technology to Your Advantage.* Technology can be a great tool for managing your time effectively. There are many apps and tools available that can help you stay organized and on track. For example, you can use a calendar app to schedule your tasks and set reminders, or a to-do list app to keep track of your tasks and deadlines.

4. *Set Realistic Goals.* Setting realistic goals is crucial to effective time management. It helps you stay motivated and focused, and ensures that you are making progress towards your objectives. When setting goals, be specific and realistic, and break them down into smaller, more manageable tasks.

5. *Learn to Say No.* Learning to say no is an important part of effective time management. It can be tempting to say yes to every request or invitation that comes your way, but this can lead to overcommitment and burnout. Instead, learn to prioritize your commitments and say no to those that are not essential or do not align with your goals.

6. *Take Breaks.* Taking breaks is essential to effective time management. It helps you recharge and refocus, and can actually improve your productivity in the long run. To take breaks effectively, schedule them into your day and use them as an opportunity to do something enjoyable or relaxing.

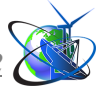
Summary and conclusions.

Modern technologies have made it easier than ever for university students to manage their time effectively. Calendar apps, time management apps, productivity apps, online study resources, and cloud storage services are just a few examples of the tools available to help students stay organized and focused. By taking advantage of these technologies, students can optimize their time and achieve their academic goals with greater ease.

References:

1. Elizabeth Grace Saunders. Time Management for College Students: A Comprehensive Guide. Morgan James Publishing. 2011. - 240 p.
2. Tom Miller. The Time Management Workbook for College Students. Atlantic Publishing Group Inc. 2013. - 112 p.
3. Chris Bailey. The Productivity Project: Accomplishing More by Managing Your Time, Attention, and Energy. Joosr Limited. 2016. – 94 p.
4. Francesco Cirillo. The Pomodoro Technique: The Acclaimed Time-Management System That Has Transformed How We Work. Ebury Publishing. 2018. – 160 p.
5. David Allen. Getting Things Done: The Art of Stress-Free Productivity. Little, Brown Book Group Limited. 2015. – 317 p.
6. Noprianty, Richa. "Time learning management nursing students using time management questionnaire (TMQ) in implementing problem based learning (PBL) methods." Jurnal Pendidikan Kedokteran Indonesia: The Indonesian Journal of Medical Education 8, no. 1 (March 30, 2019): 39. <http://dx.doi.org/10.22146/jpki.44861>.
7. Richelle V. Adam, Erik Blair. Impact of Time Management Behaviors on Undergraduate Engineering Students' Performance. SAGE Open Volume 9, Issue 1, January-March 2019. <https://doi.org/10.1177/2158244018824506>.

Abstract. Мета дослідження теми тайм-менеджменту для студентів університетів складається в тому, щоб вирішити проблеми, з якими стикаються студенти при ефективному управлінні своїм часом, і розробити стратегії, які допоможуть їм оптимізувати продуктивність і досягти своїх цілей. Улучшая навыки тайм-менеджмента, студенты университетов могут повысить свою успешность, снизить стресс и развить

передавані навички, які несуть їм користі в їх майбутній кар'єрі. Ефективне управління часом має вирішальне значення для студентів університетів, стремляючись збалансувати свої академічні зобов'язання з особистими обов'язками. В цій статті пропонуються практичні поради і стратегії, які допомагають студентам ефективно управляти своїм часом і досягати своїх цілей. Для покращення навиків тайм-менеджменту було розроблено кілька ресурсів, таких як техніка Помідора та матриця Ейзенхауера. Крім того, дослідження та статті показали, що використання планувальника, постановка конкретних цілей і перериви між навчальними заняттями також можуть покращити навички тайм-менеджменту. Використовуючи ці ресурси та стратегії, студенти університетів можуть ефективно управляти своїм часом і досягати успіхів у навчанні.

Key words: тайм-менеджмент, студент ЗВО, ефективність, використання часу, планування, методи тайм-менеджменту, пріоритети.

Стаття відправлена: 29.08.2023 г.

© Подлесний С.В.

UDK:378.018.8:37.07-051]-047.22:37.013.75-043.83(045)

**WAYS TO IMPROVE THE PROCESS OF FORMING ACMEOLOGICAL
COMPETENCE OF FUTURE EDUCATION MANAGERS IN HIGHER
PEDAGOGICAL EDUCATION INSTITUTIONS****ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ****Tkachuk L. /Ткачук Л.**

ORCID: 0000-0003-3337-2540

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate professor**/ кандидат педагогічних наук, доцент**Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, Sadova 2, 20300**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, Садова 2, 20300*

Анотація. У статті на основі визначення стану сформованості акмеологічної компетентності майбутніх менеджерів освіти пропонуються шляхи удосконалення процесу її формування у закладі вищої педагогічної освіти. Встановлено причини переважно низького рівня сформованості акмеологічної компетентності здобувачів освіти. Теоретично обґрунтовані шляхи удосконалення процесу формування акме-компетентності майбутніх керівників закладів освіти у фаховій підготовці. Стверджується, що для формування акмеологічної компетентності майбутніх менеджерів освіти зміст навчальних дисциплін має бути збагачений акмеологічно спрямованою складовою. Наголошується на необхідності створення позитивної мотивації здобувачів освіти до саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації та успіху в професійній діяльності. Доведено, що добір та організація різних акмеологічно спрямованих видів самостійної та науково-дослідної роботи сприяє реалізації мети професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти.

Ключові слова: заклад вищої педагогічної освіти, система освіти, управління, менеджер освіти, фахова підготовка, акмеологія, акме-компетентність, акме-менеджмент, шляхи удосконалення, формування.

Вступ.

Система управління освітою України, що розвивається в нових для неї соціально-економічних умовах, потребує перегляду кола функцій, які мають виконувати керівні кадри та змін у ставленні до процесу їх підготовки. Значущості набувають не тільки вміння оперувати необхідними знаннями, а й бути готовим змінюватися та пристосовуватися до вимог часу, управляти інформаційними потоками, активно діяти, швидко приймати управлінські рішення, навчатися впродовж життя, бути успішним та стимулювати до досягнення життєвого та професійного успіху всіх членів закладу освіти. Інтеграція в управлінський досвід теорії освітнього менеджменту, що передбачає набуття керівниками спеціальних якостей і компетентностей, необхідних для визначення та досягнення цілей організації, актуалізує питання формування акме-складової діяльності керівника-менеджера ще на етапі його фахової підготовки у закладі вищої педагогічної освіти. Удосконалення якості підготовки майбутніх менеджерів освіти значною мірою залежить від «упровадження акмеологічного підходу, що

стверджується як специфічний методологічний напрям, якому властива низка переваг перед іншими, особливо в оцінюванні й проектуванні перспектив особистості професіонала»[1, с.78].

Акмеологічно спрямована професійна підготовка у наукових працях дослідників розглядалася у таких аспектах: професійна акмеологія (Г. Данилова, В. Желанова, С. Караман, А. Крамаренко, С. Мартиненко та ін.); акмеологія вищої освіти (О. Галус, Т. Дерека, О. Плахотнік, Н. Ханина та ін.), професійно-педагогічна самореалізація майбутнього вчителя на засадах акмеології (М. Євтух, Т. Скорик, Р. Пріма, Л. Рибалко та ін.); акмеологічний підхід у теорії й практиці вищої педагогічної освіти (В. Вакуленко, О. Дубасенюк та ін.); акмеологічний ресурс андрагогічної моделі навчання (Л. Лук'янова та ін.); акмеологічні засади професійної підготовки менеджерів освіти (Біницька О. П., В. Гладкова, Шоробура І. М., Щербяк Ю. А. та ін.).

Мета пропонованої статті полягає в теоретичному обґрунтуванні шляхів удосконалення процесу формування акме-компетентності майбутніх менеджерів освіти у фаховій підготовці.

Основний текст.

Провідними сутнісними характеристиками професійної підготовки нині стають фахова компетентність та ціннісне ставлення до власного «Я». Звернення людини до самої себе, прагнення до максимально повної самореалізації в професії є актуальними і характеризують суспільні потреби громадян нашої країни. Конкурентоспроможність людини на ринку праці визначається тим, наскільки вона усвідомила необхідність своєчасного розкриття і реалізації власного потенціалу самості, досягнення акме (найвищого ступеня розвитку особистості), подолання перешкод, що заважають цим процесам.

В основу визначення стану сформованості акмеологічної компетентності здобувачів вищої освіти з спеціальності 073 «Менеджмент» (30 осіб) факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини було покладено її розуміння науковцями як готовності і здатності особистості проектувати свій психічний та професійний розвиток із постійним ускладненням завдань, зростанням рівня досягнень, що найбільш повно реалізують потенційні особистісні ресурси людини через характеристики: *акмеологічні знання* – з акмеології, акмеологічної компетентності, теорії самовдосконалення (самовиховання); *обізнаність* про способи формування акмеологічної компетентності, подолання вікових криз професійного становлення фахівця; *поінформованість* про те, які досягнення можливі у сфері психічного, професійного розвитку, їх рівні, варіанти; *акмеологічні вміння* – конструктивні – кваліфікований добір, композиція та інтегрування акмеологічного змісту інформації, проектування власної діяльності та поведінки, саморозвитку; *організаторські* – розкриття і мобілізація власних зусиль в будь-яких ситуаціях, успішне виконання професійної діяльності з метою саморозкриття прихованих можливостей; *комунікативні* – побудова таких міжособистісних взаємин в колективі, що рухають кожну людину до акме; *гностичні* – пізнання власних можливостей і

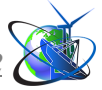
способів професійного зростання, оцінювання результатів власної діяльності та самовдосконалення; *акмеологічні якості* особистості, які забезпечують рух особистості до окреслених досягнень (схильність до ризику, подолання проявів тривожності, стиль поведінки в конфліктних ситуаціях, розвиток емпатії, формування лояльності співробітника до організації, здатність до самооцінки) [4; 6; 7; 8].

Аналіз проведеного анкетування щодо ставлення респондентів до обраної професії показав, що 5 (16,7%) опитаних здобувачів вищої освіти ставляться до своєї професії «як до раз і назавжди визначеного»; 25 (83,3%) опитаних вважають, що професію протягом життя можна змінити; 25 (83,3%) опитаних мають бажання та планують з часом отримати суміжні професії, 5 (16,7%) не виявили бажання вчитися та здобувати освіти й додаткову спеціалізацію до отриманої за дипломом кваліфікації. Таким чином, можемо зробити висновок, що більшість здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 073 «Менеджмент», виявляють інтерес до постійного вдосконалення своїх знань, навичок, набуття нового досвіду, компетенцій та кваліфікацій для особистих, соціальних, професійних потреб.

Серед запропонованих респондентами варіантів визначення поняття «акмеологія», думки респондентів розподілилися таким чином: 5 (16,7%) із них вважають, що «акмеологія» – це нова ідея; 3 (10,0%) – що це реорганізація, створення нового; 8 (26,7%) – це процес досягнення вершини та саморозвиток; 2 (6,7%) – нова технологія; новизна; професіоналізм; 7 (23,3%) – новий зміст навчального процесу; ще 2 (6,7%) – інноваційна діяльність; 7 (23,3%) – самовдосконалення. Зазначені варіанти відповідей дуже різноманітні, не мають єдності і, як вказують результати опитування, 22 (73,3%) респондентів визначалися інтуїтивно та не зустрічали раніше визначення поняття «акмеологія» на лекціях, семінарах, виступах, в доповідях під час навчання у закладі вищої освіти (ЗВО), в періодичних виданнях, інших публікаціях.

Результати анкетування показали, що 3 (10,0%) опитаних здобувачів вищої освіти не знають форм та методів акмеологічного навчання; не мають інформації щодо сучасних акметехнологій; 3 (10,0%) зазначають, що частково мають уявлення про акмеспрямоване навчання. Дослідження виявило 3 (10,0%) респондентів, які обізнані щодо сучасних акметехнологій в процесі фахової підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Менеджмент». Переважна більшість опитаних 27 (90,0%) ніколи не відвідували акмеологічні тренінги ні в університеті, ні за його межами та 28 (93,3%) не знають, як можна організувати та провести акмеологічно спрямоване заняття, тренінг. 7 (23,3%) респондентів мають бажання отримати знання щодо акмеологічної компетентності; 10 (33,3%), на жаль, не відчують потреби оволодіти знаннями з цього питання, їх не зацікавило поняття «акмеологічна компетентність»; 13 (43,3%) опитаних здобувачів вищої освіти ще не визначилися з даного питання.

За даними анкетування встановлено, що 17 (56,7%) респондентів розуміють сутність та можуть дати визначення понять «самоосвіта», «самовиховання», «саморозвиток»; 13 (43,3%) – не можуть сформулювати та охарактеризувати зміст зазначених понять. Із загальної кількості респондентів:

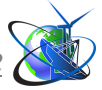
18 (60,0%) мають серйозні прагнення до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку своїх особистісних якостей та здібностей; 10 (33,3%) опитаних не можуть однозначно висловитися, чи хочуть вони займатися самоосвітою та саморозвитком; 2 (6,7%) не мають бажання розвиватися та самовдосконалюватися, займатися саморозвитком. У процесі дослідження було з'ясовано, що серед 18 здобувачів вищої освіти, які мають серйозні прагнення щодо самоосвіти, самовиховання, саморозвитку: 6 (33,3%) респондентів хочуть займатися самоосвітою задля кар'єрного зростання; 7 (38,9%) опитаних здобувачів вищої освіти планують займатися саморозвитком та самоосвітою з метою пізнання нового, сучасного, цікавого в професійній сфері; 5 (27,8%) респондентів мають бажання займатися самоосвітою з метою досягнення життєвої мети, особистісного та професійного розвитку. 1 (5,6%) респондент засвідчив, що він займається самоосвітою, самовихованням та саморозвитком не задля позитивних оцінок.

Аналіз проведеного анкетування показав, що на самостійну роботу та підготовку до занять щоденно респонденти витрачають: 9 (50,0%) – тільки одну годину на добу; 6 (33,3%) респондентів витрачають дві години щоденно на самостійну роботу; 2 (11,1%) студентів самостійно працюють протягом трьох годин щодня; 1 (5,6%) щоденно готується до занять та працює самостійно по чотири години; 1 (5,6%) опитаних витрачає на самостійну роботу більше чотирьох годин кожного дня. Отже, більшість студентів не достатньо часу працюють самостійно, не приділяють уваги самоосвіті та саморозвитку, хоча майже всі розуміють важливість саморозвитку, самовиховання, самоосвіти задля пізнання нового, досягнення життєвої мети, кар'єрного зростання. Таким чином, можна припустити, що здобувачі освіти не вміють самостійно вчитися (з різних на те причин), правильно планувати, організовувати свій робочий та вільний час.

Результати анкетування засвідчили, що тільки третина здобувачів вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» мотивовані до професійного становлення, навчання на науково-дослідній основі, цікавляться результатами сучасних досліджень в галузі педагогічного менеджменту. 2/3 здобувачів вищої освіти, не прагнуть та не зацікавлені брати участь у наукових заходах, можливо, не мають відповідного досвіду й не розуміють важливості набуття професійного досвіду через науково-дослідну роботу. Таких здобувачів вищої освіти, на нашу думку, потрібно спонукати до професійного розвитку та самореалізації через підсилення мотивації, самомотивації.

На підставі аналізу результатів анкетування вважаємо, що удосконаленню процесу формування акме-компетентності майбутніх менеджерів освіти сприятимуть:

1. Орієнтація змісту фахової підготовки на формування комплексу знань та розуміння акмеологічної компетентності, бажання сформувати акмеологічну компетентність у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти. До змісту навчальних дисциплін варто ввести питання щодо сутності та змісту акмеології, положення загальної акмеології, поняття «мікроакме», «макроакме», засоби досягнення особистісного акме, питання

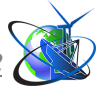
щодо акме-мотивів саморозвитку, самовдосконалення, використання акмеологічно спрямованих технологій професійного саморозвитку, акмеографічного підходу до розвитку професіоналізму.

До організаційних форм, що забезпечують формування акмеологічної компетентності майбутніх менеджерів освіти відносимо лекції (тематичні, проблемні та бінарні); лекції-прес-конференції, лекції-дискусії, лекції-візуалізації; міждисциплінарні, інтегровані лекції, лекції-консультації; семінари-конференції, міждисциплінарні семінари, дискусії, ділові ігри, «мозкові штурми», семінари – евристичні бесіди, «круглий стіл», аналітичні та міждисциплінарні семінари, пошукові семінари, аналітичні семінари, практичні заняття з використанням проєктного навчання, інтегровані за змістом і методами організації міждисциплінарні семінари.

Методами формування акмеологічної компетентності майбутніх менеджерів освіти виступають: проблемні (аналіз педагогічних ситуацій, ситуативного моделювання, кейс-метод), евристичні (евристичні питання, відкриття, аукціон ідей, метод прогнозування, професійний квест, незакінчені речення, «мозкова атака»), діалогічні (діалог, синтез думок, мікрофон), дискусійні (диспут, дискусія), ігрові (ігрове моделювання), творчі ситуації, проєктні методи. Здобувачів освіти необхідно вчити ставити близькі й далекі перспективи, планувати особистісні зміни, розробляти акме-програму особистісного та професійного розвитку. Вагомим потенціалом володіють тренінгові технології, зокрема розвиваючі тренінги (інтелектуальний тренінг, тренінг рефлексії, креативності, впевненості у собі, емоційної стійкості тощо), використання рольових ігор, психодрама, метод проєктів: складання діагностичної карти оцінки освітньої діяльності педагога, програма саморозвитку педагога тощо).

Усі названі методики дозволяють майбутнім менеджерам освіти активно позиціонувати себе відразу у декількох сферах освітньої діяльності та активно виконувати різні соціальні ролі, що позитивно впливає на стимулювання майбутніх фахівців до саморозвитку та досягнення найвищої точки розвитку «акме» ще під час навчально-пізнавальної діяльності.

Належним чином зреалізувати свою ментальність та неповторність під час виконання безпосередніх професійних обов'язків неможливо без прояву творчості [3]. Для її цілеспрямованого розвитку передбачається «занурення майбутнього фахівця в ауру «поліваріативного» світогляду, що стимулює толерантність до представників різних ціннісних орієнтацій і відповідає принципам управлінської діяльності. На цьому рівні значна увага приділяється «пасіонарності» – здатності особи підпорядковувати власне життя та діяльність досягненню ідеальних цілей, навіть якщо вони не зовсім сприяють задоволенню власних реальних матеріальних потреб. Зокрема, соціабельний аспект пасіонарності формується під час створення ситуації націленості на «віртуальну реальність (на ідеал), коли людина спрямована у майбутнє, коли це поки що неіснуюче (віртуальне) майбутнє постає потужним мотиваційним фактором життєдіяльності людини» [2, с. 61].

2. *Створення позитивної мотивації майбутніх менеджерів освіти до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації та успіху в професійній діяльності.* Акме-мотивацію розглядаємо як «внутрішню спрямованість особистості на розв'язання акмеологічних задач професійного розвитку та вдосконалення, а також на забезпечення поступального руху в галузі досягнення високого рівня професіоналізму ще під час навчання. Внутрішня мотивація передбачає розвинуту у майбутніх менеджерів освіти здатність будувати перспективні варіанти особистісного та професійного розвитку, та при цьому обирати і реалізовувати оптимальні прийоми та технології переходу із одного рівня на більш високий, долаючи при цьому об'єктивні та суб'єктивні перешкоди» [5, с.131]. Самовдосконалення є найважливішим шляхом формування себе як особистості, розвитку своїх здібностей, здобуття знань та умінь.

Під час організації освітнього середовища необхідно розвивати у майбутніх фахівців прагнення до успіху, переживання якого в освітній діяльності визначає подальшу життєву траєкторію здобувачів вищої освіти, їхній соціальний статус та досягнення «акме» в особистісному житті й професійній діяльності.

3. *Набуття здобувачами вищої освіти досвіду самостійної та науково-дослідної роботи.* Самостійна та науково-дослідна робота майбутніх менеджерів освіти (вивчення інноваційного досвіду щодо досягнення особистісного акме, створення проєктів професійного розвитку, спостереження та аналіз практичних ситуацій, написання наукових робіт, участь у методичних семінарах щодо використання акмеологічно спрямованих методів та засобів досягнення акме) сприяє цілепокладанню щодо формування у них акмеологічної компетентності, акме-мотивації, розширенню та поглибленню знань щодо засобів, методів досягнення особистісного й професійного акме, вироблення уміння вчитися упродовж життя, розвитку акме-якостей особистості та системи таких інтелектуальних творчих якостей особистості менеджера, як: інтуїції; креативності; творчої уяви; дивергентності, оригінальності та асоціативності мислення. Для цих видів роботи майбутніх менеджерів освіти рекомендуємо відповідну наукову періодичну літературу акмеологічного спрямування.

Висновки.

Отже, у процесі опитування здобувачів вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» було встановлено їх недостатню обізнаність із сутністю поняття «акмеологічна компетентність»; несформованість мотивів та відсутність чіткого бачення шляхів самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації, досягнення успіху у майбутній професійній діяльності; невміння застосовувати теоретичні знання на практиці.

Запропоновані рекомендації щодо удосконалення процесу формування акмеологічної компетентності майбутніх менеджерів освіти ґрунтуються на становленні та сходженні особистості до вершин професіоналізму в процесі фахової підготовки і передбачають: збагачення змісту навчальних дисциплін циклу фахової підготовки акмеологічно спрямованою складовою; створення

позитивної мотивації майбутніх менеджерів освіти до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації та успіху в професійній діяльності; організацію різних акмеологічно спрямованих видів самостійної та науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти.

Література:

1. Вітвицька С. С. Підготовка магістрів освіти до інноваційної діяльності: акмеологічний підхід. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Вип. 84. Житомир – Київ, 2015. С. 77–81.
2. Вознюк О. В. Акме-синергетичний підхід до формування творчої особистості. *Акмеологія в Україні: теорія і практика*. 2010. № 1. С. 60–67.
3. Дерка Т. Г. Особливості формування акмеологічного освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2016. №3. С. 14–19.
4. Дубасенюк О. А. Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Житомир – Київ, 2015. Вип. 84. С. 25–31.
5. Калаур С., Сорока О. Потенціал акмеології у професійній підготовці майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності: методологічні та практичні акценти. *Social Work and Education*. Вип. 7, № 1. Ternopil-Aberdeen, 2020. С. 124–134.
6. Теорія і практика професійної акмеології: монографія / Вознюк О. В., Дубасенюк О. А., Костюшко Ю. О., Осадчук Н. П., Сидорчук Н. Г. Житомир: Вид-во ПП «Євро-Волинь», 2020. 392 с.
7. Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти: монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 516 с.
8. Фундаментальна акмеологія – наука ХХІ століття: монографія / редкол. В. О. Огнев'юк, В. М. Гладкова, Я. С. Фруктова. Київ: Інтерсервіс, 2019. 206 с.

References:

1. Vitvytska, S. S. (2015). Pidhotovka mahistriv osvity do innovatsiinoi diialnosti: akmeolohichniy pidkhid [Preparing Masters of Education for Innovative Activities: an Acmeological Approach]. *Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats*, Zhytomyr – Kyiv, issue. 84, pp. 77–81 [in Ukrainian].
2. Vozniuk, O. V. (2010). Akme-synerhetychnyi pidkhid do formuvannia tvorchoi osobystost [Acme-synergistic approach to the formation of a creative personality], *Akmeolohiia v Ukraini: teoriia i praktyka*, no. 1, pp. 60–67 [in Ukrainian].
3. Dereka, T. H. (2016). Osoblyvosti formuvannia akmeolohichnoho osvitnoho seredovyshcha vyshchoho navchalnoho zakladu [Features of Formation of Acmeological Educational Environment of a Higher Educational Institution]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*, Seriia: Pedahohika, no.3, pp. 14–19 [in Ukrainian].
4. Dubaseniuk, O. A. (2015). Ameolohichniy pidkhid yak stratchichniy oriientyr osobystisno-orientovanoi pedahohichnoi osvity [The Ameological Approach as a Strategic Guideline for

Personality-Centered Teacher Education]. *Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats*, Zhytomyr – Kyiv, issue. 84, pp. 25–31 [in Ukrainian].

5. Kalaur, C., Soroka, O. (2020). Potentsial akmeolohii u profesiinii pidhotovtsi maibutnykh menedzheriv sotsiokulturnoi diialnosti: metodolohichni ta praktychni aktsenty [The Potential of Acmeology in the Professional Training of Future Managers of Socio-Cultural Activities: Methodological and Practical Emphasis]. *Social Work and Education*, Ternopil-Aberdeen, Vol. 7, no. 1., pp. 124–134 [in Ukrainian].

6. *Teoriia i praktyka profesiinoi akmeolohii: monohrafiia* (2020) [Theory and practice of professional acmeology: a monograph], in Vozniuk, O. V., Dubaseniuk, O. A., Kostiusenko, Yu. O., Osadchuk, N. P. and Sydorchuk, N. H. (ed.), Zhytomyr: Vyd-vo PP «Levro-Volyn» [in Ukrainian].

7. *Teoriia ta metodyka profesiino-pedahohichnoi pidhotovky osvitiianskykh kadrov: akmeolohichni aspekty: monohrafiia* (2018) [Theory and Methods of Professional and Pedagogical Training of Educational Personnel: Acmeological Aspects: Monograph], in Huzii, N. V. (ed.); Min-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. Kyiv [in Ukrainian].

8. *Fundamentalna akmeolohiia – nauka XXI stolittia: monohrafiia* (2019) [Fundamental Acmeology - the Science of the XXI Century: A Monograph], in Ohnev'iuk, V. O., Hladkova, V. M. and Fruktova, Ya. S. (ed.), Kyiv: Interservis [in Ukrainian].

Abstract. The article proposes ways to improve the process of its formation in higher pedagogical education institutions on the basis of determining the state of formation of acmeological competence of future education managers. The reasons for the predominantly low level of formation of the acmeological competence of students are determined. The ways of improving the process of forming acme-competence of future managers of educational institutions in professional training are theoretically substantiated. It is argued that in order to form the acmeological competence of future education managers, the content of academic disciplines should be enriched with an acmeological component. The need to create a positive motivation for students to self-development, self-education, self-improvement, self-realization and success in professional activities is emphasized. It is proved that the selection and organization of various acmeologically oriented types of independent and research work contributes to the realization of the goal of professional training of future education managers.

Key words: higher pedagogical education institution, education system, management, education manager, professional training, acmeology, acme competence, acme management, ways of improvement, formation.

Стаття відправлена: 31.08.2023 р.

© Ткачук Л.В.

УДК 613-051:378.046-021.68

DEVELOPMENT OF THE CULTURE OF PSYCHOLOGICAL HEALTH OF TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL IMPROVEMENT.**РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГІВ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ.****Oleksenko S.V./Олексенко С. В.**

ORCID: 0000-0001-7527-1778

Savchenko S.V./Савченко С.В.

ORCID: 0000-0002-7123-9014

*Institute of in-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv University,
Ukraine, Kyiv, Tychyny, 22-a,**Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Тичини, 22-а, 02152*

Анотація. У статті висвітлюється актуальність підтримки та збереження психологічного здоров'я педагогів в процесі професійного зростання. Розвиток культури психологічного здоров'я педагогів розглядається як складова частина загальнокультурної компетентності. Пропонуються напрямки роботи з педагогами під час проведення курсів підвищення кваліфікації.

Ключові слова: культура психологічного здоров'я, педагоги, професійний розвиток, підвищення кваліфікації вчителів.

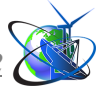
Вступ

Пріоритетом у забезпеченні позитивних змін системи освіти було і залишається вдосконалення професійної компетентності сучасного педагога, підвищення його наукового, науково-методичного і загальнокультурного рівня. Зокрема, в Законі України «Про освіту» [1] зазначено, що педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність і загальну культуру. Таким чином, вдосконалення рівня професійної компетентності є одним із основних напрямів розвитку системи освіти та критерієм її якості.

Професійну компетентність учителя можна розглядати як сукупність трьох складових компонентів – предметно-технологічного, психолого-педагогічного та загальнокультурного.

Варто також наголосити, що основними викликами, з якими зустрічаються сучасні вчителі, є: реформування системи освіти; ускладнення її змісту; високий рівень освітніх стандартів; ускладнення проблем виховання; безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання й виховання; розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок; робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій в освітньому процесі.

Повною мірою реалізувати це все здатен учитель лише з високою професійною компетентністю, творчими здібностями, прагненням до постійного самовдосконалення та професійного зростання. Окрім того маємо визнати, що професійний розвиток, самореалізація, ефективність діяльності педагога передусім залежать від стану психологічного здоров'я самого педагога

та особистої мотивації до професійного зростання.

До того ж сьогодні, під час повномасштабної війни в Україні, для педагогів додаються нові виклики, зокрема: складна та непередбачувана безпекова ситуація, необхідність адаптуватися до нових умов діяльності, врахування різноманітних факторів, які можуть впливати на освітній процес, потреба в стабілізації власного психологічного стану та підтримці решти учасників освітнього процесу в стресових ситуаціях.

Таким чином, враховуючи значне психоемоційне навантаження, характерне для педагогічної діяльності, додаткові труднощі під час організації освітнього процесу в умовах війни, нові вимоги до педагогічних працівників, пов'язані зі змінами в системі освіти та продовженням реформи Нової української школи, завдання підтримки та відновлення психологічного здоров'я педагогів набувають актуального значення.

Основна частина

Проблема психологічного здоров'я досліджувалася такими науковцями, як-от: І.Я.Коцан, М.Миколайчук, Г.М. Мешко, Т.О. Работа, О.Л. Марковець та інші.

Сучасна психологічна практика при вирішенні проблем збереження, підтримки та відновлення психологічного здоров'я основний акцент робить на формуванні культури психологічного здоров'я, що є частиною загальнолюдської культури педагога, одним із важливих компонентів його загальнокультурної компетентності.

Говорячи про культуру психологічного здоров'я педагогічних працівників як певну важливу складову загальнокультурної компетентності сучасного вчителя у системі освіти дорослих, варто зосередити увагу не на формуванні такої компетентності, а саме на її вдосконаленні та корекції певних переконань дорослої людини, подоланні вже сформованих стереотипів поведінки, відмови від них, усвідомлення власної відповідальності за підтримку та відновлення психологічного здоров'я.

Система підвищення кваліфікації педагогічних працівників в даному разі може бути частиною такої загальної системи підтримки, відновлення та розвитку культури психологічного здоров'я педагогів, оскільки забезпечує зміну діяльності, новизну та різноманітність кола спілкування, отримання інформації в залежності від власних потреб, відчуття професійного зростання. Це також змога певною мірою впливати на спеціалістів, сферою професійної відповідальності яких є створення сприятливого психологічного клімату в педагогічному колективі, психологічна підтримка професійного здоров'я педагогів (адміністрація, психологічна служба закладів освіти). Вмотивованість учасників тренінгів з психопрофілактики, яка забезпечується вільним вибором тем модулів вибіркової частини курсів, підвищує результативність такого навчання та опанування новими психологічними практиками. Однак обмежений термін роботи з педагогічними працівниками, які проходять курсове підвищення кваліфікації, вимагає цілеспрямованого впливу для «запуску» подальшої, вже самостійної, роботи педагогів щодо збереження та відновлення власного психологічного здоров'я [4, с.14; 5, с.4].

У «Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі» наголошується на системному підході до формування культури здорового та безпечного способу життя у суспільстві та «створенні в закладі освіти умов, які сприяють охороні психічного здоров'я учнів та педагогів, надання їм психологічної та соціально-педагогічної підтримки». Одним із важливих принципів, зазначених у стратегії, є «стимулювання особистої відповідальності людини за збереження та зміцнення здоров'я, забезпечення безпеки власної життєдіяльності та перетворення здорового та безпечного способу життя у повсякденну практику» [7].

Психологічне здоров'я, за визначенням І.Я. Коцана, це динамічний стан суб'єктивного внутрішнього благополуччя особистості, до якого вона прагне на будь-якому етапі свого розвитку, який дає змогу їй вільно (без внутрішніх перешкод) актуалізувати свої індивідуальні та психологічно-вікові можливості [2, с.21-23].

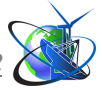
Сучасні науковці виділяють такі фактори підвищення рівня психологічного здоров'я: прийняття відповідальності за своє життя та здоров'я; високий рівень особистісного розвитку; самопізнання як аналіз себе; саморозуміння і прийняття себе, процес внутрішньої інтеграції; здатність керувати своїм життям (особистісна саморегуляція), уміння жити сьогоднішнім; свідомість індивідуального буття і, як наслідок, усвідомлено побудована ієрархія цінностей; здатність до розуміння, слухання і прийняття інших [2, с.29-37].

Оскільки психологічне здоров'я та культура психологічного здоров'я нерозривно пов'язані із суб'єктністю, то в психопрофілактичній роботі важливо розуміти сприйняття людиною власної життєвої ситуації. Зокрема, усвідомлення потреби педагогів щодо психологічної підтримки та відновлення психологічного здоров'я, спрямованість їхніх запитів на психопрофілактику та відновлення, оцінку причин порушення власного психологічного благополуччя.

За результатами вивчення оцінки педагогами власного психологічного благополуччя, яке проводилося в довоєнний період, 75% респондентів визнавали, що мають ті чи інші проблеми з психологічним здоров'ям або стикалися з ними; 12% – мали потребу розширити знання з цієї теми; 3% – вважали проблему важливою для інших і хотіли отримати знання, аби допомогти своїм колегам, друзям [3, с.19].

В воєнний період (березень 2023 р.) опитування педагогів показало, що 90% вчителів відчувають потребу в розширенні психологічних знань, 80% мають прагнення до особистісного зростання, гармонізації особистості.

На основі аналізу потреб нами було конкретизовано запити педагогів щодо напрямів психопрофілактики. Запити включають такі основні теми: отримання знань про професійний стрес, емоційне та професійне вигорання, про причини виникнення психологічних проблем в педагогічній діяльності, про напрями вирішення даних проблем і засоби профілактики; ознайомлення із засобами та напрямами відновлення психологічного благополуччя; відпрацювання прийомів стабілізації та саморегуляції психологічного стану; психологічне

розвантаження й емоційна підтримка.

Маємо також зазначити, що незважаючи на війну основні теми запитів не змінилися, проте змінилась їх пріоритетність, а саме: збільшилась потреба в розвитку умінь стабілізації психологічного стану, в розвитку резильєнтності.

Результати оцінки педагогами причин порушення власного психологічного благополуччя в довоєнний період показали, що більшість із них вбачають ці причини в специфіці педагогічної діяльності та організаційних факторах. Причини, що пов'язані з особистісною сферою називають від 3 до 25% педагогів (залежно від фактору). У більшості (60%) педагогів наявне поєднання 3-х і більше факторів, пов'язаних як із зовнішніми, так і внутрішніми причинами [4, с.9-10].

Маємо визнати, що лише половина педагогів (49%) планують своє життя та діяльність, діють із врахуванням збереження власного психологічного благополуччя та обмеження ризиків його порушення, застосовують у повсякденному житті знання та вміння щодо збереження свого психологічного здоров'я [5, с.7-16].

Під час повномасштабної війни більшість опитаних педагогів (72%) головною причиною, яка заважає професійному вдосконаленню, назвали обставини пов'язані з війною. В той же час педагоги, а таких виявилось 31%, зазначили, що можливість професійно розвиватися, підвищувати свою кваліфікацію допомагає зберігати їм психологічну рівновагу, відволікає від стресу, певним чином надихає на подальшу працю та дає змогу підтримувати учнів. Виявилось, що у більшості педагогів є усвідомлення потреби підтримання та зміцнення особистісних ресурсів, отримання необхідних знань щодо психопрофілактики.

Виходячи з отриманих результатів анкетування та зважаючи на реалії сьогодення, можна визначити напрями та завдання роботи з педагогами в процесі курсового підвищення кваліфікації щодо розвитку культури психологічного здоров'я, а саме:

- ознайомлення та відпрацювання технік саморегуляції, стабілізації в ситуації стресу, продуктивних копінг-стратегій, моделей попереджувальної діяльності;
- розвиток професійної стресостійкості, вміння відновлювати особистісні та соціальні ресурси;
- розвиток навичок ефективної комунікації;
- розвиток емоційного інтелекту;
- розвиток навичок ефективного самоменеджменту (визначення цілей, пріоритетів, організація часу);
- підвищення самооцінки і позитивного ставлення до себе і своїх можливостей [4, с.13; 6, с.59-67];
- розвиток критичного мислення та формування медійної грамотності;
- розвиток резильєнтності педагогів.

Для реалізації цих завдань в форматі курсового підвищення кваліфікації найкращою формою роботи є соціально-психологічні тренінги, які включають елементи психоедукації, самопізнання, формування та відпрацювання навичок

саморегуляції, засвоєння ефективних моделей поведінки.

Оскільки формат курсів не передбачає тривалої роботи тренера з педагогами, то такий тренінг дає лише відповідний поштовх, запускає процес з подальшою усвідомленою самостійною роботою для підтримки психологічного здоров'я.

Зокрема, довів свою ефективність метод психоедукації. В заданих умовах психоедукація повинна включати не лише надання знань, роз'яснення процесів, а й елементи актуалізації проблеми, мотивації до дій з підтримки та відновлення психологічного здоров'я. Зокрема, можна виділити такі напрями:

- пояснення та донесення необхідної інформації щодо суті проблеми, її причин і наслідків, факторів ризику, засобів профілактики;
- навчання методам самоконтролю власних станів, розпізнаванню індивідуальних ранніх симптомів порушення психологічного здоров'я, опанування засобами профілактики емоційних та особистісних розладів;
- ознайомлення з прийомами тайм-менеджменту, інфо-медійної грамотності, техніками відновної комунікації;
- інформування щодо планування своєї життєдіяльності відповідно до принципів збереження та збагачення ресурсів психіки, самореалізації та самовдосконалення, застосування необхідних знань та умінь щодо збереження власного психічного благополуччя та цілеспрямованого обмеження чинників ризику його порушення;
- актуалізація проблеми підтримки психологічного здоров'я;
- підтримка або формування мотивації до самозмін [5, с.13].

Висновки

Таким чином можна дійти висновку, що під час курсового підвищення кваліфікації, конкретизувавши напрями роботи та дібравши ефективні форми їхньої реалізації, можна забезпечити ефективну підтримку психологічного стану педагога під час війни, дієво та цілеспрямовано впливати на розвиток культури психологічного здоров'я, який є однією із важливих складових загальнокультурної компетентності педагога, запорукою його успішного професійного зростання та результативної щоденної праці.

Література:

1. Закон України «Про освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини / За ред. І. Я. Коцана. – Луцьк : – Вежа, 2011. – 430 с.
3. Олексенко С.В. Допоможіть педагогам підтримати психологічне здоров'я./ Практичний психолог: дитячий садок. – 2020. – №1. – С.18–26.
4. Олексенко С.В. Підтримка та відновлення психологічного здоров'я педагогічних працівників в процесі курсового підвищення кваліфікації. / Технології розвитку інтелекту [Електронний ресурс]. – 2019. – №3(24). Режим доступу: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current
5. Олексенко С.В. Психоедукація, як засіб формування культури психологічного здоров'я у педагогічних працівників./ Технології розвитку

інтелекту [Електронний ресурс]. – 2020. Том 4. – №1(26). Режим доступу: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/486

6. Олексенко С.В. Психологічна підтримка комфорту педагога // Психологічна служба школи. – 2014. №3–4. – С.59–67.

7. Указ Президента України від 25.05.2020 року № 195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі». Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>

References.

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». Rezhyim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

2. Kotsan I. Ya., Lozhkin H. V., Mushkevych M. I. Psykholohiia zdorovia liudyny / Za red. I. Ya. Kotsana. – Luts'k : – Vezha, 2011. – 430 s.

3. Oleksenko S.V. Dopomozhit pedahoham pidtrymaty psykholohichne zdorovia./ Praktychnyi psykholoh: dytiachyi sadok. – 2020. – №1. – S.18–26.

4. Oleksenko S.V. Pidtrymka ta vidnovlennia psykholohichnoho zdorovia pedahohichnykh pratsivnykiv v protsesi kursovoho pidvyshchennia kvalifikatsii./ Tekhnolohii rozvytku intelektu [Elektronnyi resurs]. – 2019. – №3(24). Rezhyim dostupu: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current

5. Oleksenko S.V. Psykhoedukatsiia, yak zasib formuvannia kultury psykholohichnoho zdorovia u pedahohichnykh pratsivnykiv./ Tekhnolohii rozvytku intelektu [Elektronnyi resurs]. – 2020. Том 4. – №1(26). Rezhyim dostupu: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/486

6. Oleksenko S.V. Psykholohichna pidtrymka komfortu pedahoha // Psykholohichna sluzhba shkoly. – 2014. №3–4. – S.59–67.

7. Указ Президента України від 25.05.2020 року № 195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі».

Abstract. *The article highlights the relevance of supporting and preserving the psychological health of teachers in the process of professional growth. The development of the culture of psychological health of teachers is considered as an integral part of general cultural competence. Areas of work with teachers during advanced training courses are offered.*

Key words: *culture of psychological health, teachers, professional development, professional development of teachers.*

Стаття надіслана: 30.08.2023 р.
Олексенко С.В.

УДК 808.5

**FORMATION OF THE RHETORICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS
IN AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION****ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ****Yurchenko O. V. / Юрченко О. В.***s.ped.s., as.teachy / к.пед.н., викл.*

ORCID: 0000-0001-9971-1336

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, 2 Sadova st., 20300**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, Садова, 2, 20300*

Анотація. У статті розкрито особливості формування риторичної культури майбутніх педагогів закладу вищої освіти. Представлено сутність понять «риторичний ідеал» та «риторична культура». Встановлено, що для реалізації риторичної підготовки майбутніх педагогів у закладі вищої освіти необхідно передусім визначити її зміст, який залежить від особливостей майбутньої професійної діяльності майбутніх педагогів. На основі ретельного аналізу визначено, що формування риторичної культури майбутніх педагогів закладі вищої освіти є важливою складовою процесу їхнього професійного становлення.

Ключові слова: риторична культура, педагогічний елемент, риторичний ідеал, риторична культура.

Вступ.

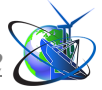
Вища освіта – одна із основних форм соціалізації особистості, вона забезпечує фундаментальну наукову, загальнокультурну, практичну підготовку фахівців, формує інтелектуальний потенціал нації як найвищої цінності суспільства.

Повноцінну й відповідну до вимог часу риторичну освіченість вимагають управлінська, дипломатична, юридична, наукова, освітянська й багато інших галузей. Важко назвати професії, де б майстерне володіння словом як універсальним інструментом думки і переконання було непотрібним, проте в багатьох галузях інтелектуальної діяльності (насамперед у педагогіці) це стає визначальною запорукою професійного успіху та обов'язковим атрибутом іміджу інтелігентного і компетентного фахівця. Отже, необхідність формування риторики як наукового напрямку і навчальної дисципліни ще в 90-і роки ХХ століття була викликана культурно-історичними, психологічними, комунікативними, соціально-політичними, економічними передумовами.

Основний текст.

Проблема формування та розвитку риторичних умінь і навичок студентів закладів вищої освіти стає все актуальнішою для успішної професійної діяльності, адже для багатьох спеціальностей важливо не лише володіти інформацією чи вміти опрацьовувати її, а й вчасно та якісно надавати іншим необхідні інформаційні дані, відомості, матеріали тощо.

Теоретичні засади риторики як науки і закони риторичної діяльності обґрунтували Н. Бабич, В. Н. Голуб, О. Гончарова, Л. Мацько, М. Микитюк,

Г. Онуфрієнко, О. Щербакова. Концептуальні ідеї формування та розвитку риторичних умінь фахівців різних галузей у процесі професійної підготовки також активно розробляють дослідники, зокрема: Н. Загребельна, М. Корчова, Л. Кузьміна, О. Кучерук, Л. Литовченко, Х. Макович, Т. Чернишова, Н. Янц. Однак вивчення психолого-педагогічної літератури свідчать, що, незважаючи на численні пошуки, поза увагою науковців залишилися важливі питання професійно спрямованого формування риторичної компетентності майбутніх педагогів закладу вищої освіти. У теорії та практиці риторичної підготовки у ЗВО вони розкриті лише частково та потребують подальшого опрацювання.

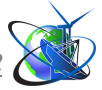
Риторична освіченість допомагає кожному розуміти потреби слухача, аудиторії; упевнено почувати себе в ситуаціях, коли необхідно повідомити, проаналізувати, підсумувати тощо; виголосити доповідь на широкий загал; оптимально організувати й креативно скерувати свою мисленнєво-мовленнєву діяльність [2]; коректно й доцільно використати методи риторичної аргументації; відповідально ставитися до кожного слова, досягаючи високої культури мислення, мовлення й спілкування й посилюючи комунікативну інтуїцію. Серед багатьох підходів і уявлень про сучасного вчителя помітно виділяється ще одна грань – учитель як риторична особистість.

Формування риторичної особистості сучасного вчителя своїми витокami сягає античних часів. З самого започаткування риторики була помітна її педагогічна спрямованість. «Педагогічний елемент» на думку вчених, був у ній настільки міцним, що початкові етапи її становлення відбувалися як розвиток саме педагогічної риторики. Ораторське мистецтво визнавалося засобом передання знань, ефективного переконання, виховання благородних почуттів (добра і справедливості, громадянського обов'язку й патріотизму та ін.). Учитель стояв поряд з філософом, оратором, поетом, царем, був провісником правди, краси, служив істині, умів сам і навчав своїх учнів «тлумачити мертвий текст», досконало володів мистецтвом красномовства, сократівським евристичним методом запитань і відповідей. А професійний оратор водночас вважався вчителем своїх слухачів [3, с. 9].

На думку М. Хлебнікової, риторичний ідеал – це певний універсальний сукупний еталон національної мовленнєвої поведінки освічених людей, які належать до конкретної культури; він відображає найбільш загальні характеристики і вимоги, що висуваються до мовленнєвих ідеалів; успішна, ідеальна мовленнєва поведінка людини [6, с. 436].

Скласти повний перелік складових частин українського риторичного ідеалу педагога XIX ст. – складно, але орієнтовна модель, сформована в повній відповідності до вимог української культурно-історичної традиції, цілком ймовірна.

1. Індивідуальний ораторський стиль (за Л. Мацько) як власне оригінальне мовомислення, мовотворча манера, який організовує ораторське мовлення в єдності змісту і форми, надає мовленню вчителя неповторності, потужності, сили, демонструє багатство, виразність, гнучкість і блиск мовлення [5, с. 188]. Складниками індивідуального ораторського стилю є талант, натхнення й майстерність.

2. Висока моральність педагога-оратора – бути чесним, справедливим, добродійним.

3. Високий рівень освіченості – мати ґрунтовні знання не тільки з предмета мовлення, а й з проблем дотичних тем і суміжних наук.

4. Мовленнєва компетентність педагога – змістовність, правильність, багатство, образність, чистота, точність, ясність, виразність, різноманітність мовлення.

5. Оригінальне індивідуальне мовомислення педагога, яке охоплює доказовість, аргументованість, логічність, доцільність мовлення.

6. Педагог як національно свідомо особистість, патріот, незалежна людина, яка має мовну стійкість і позитивно впливає на мовну практику.

З огляду на поставлені перед педагогікою і школою завданнями назріла потреба у створенні такої моделі сучасного вчителя, яка б задовольняла запити часу, сприяла б формуванню привабливої перспективи професії педагога і наповнювала б навчальний процес глибоким змістом, пізнавальним інтересом і високим результатом, – учителя з високим рівнем риторичної культури. Загальноприйнятої системи формування риторичної культури педагога не існує, як залишаються до кінця не визначеними зміст і структура самого поняття – риторична культура.

Термін «риторична культура», як зазначає Я. Білоусова, у сучасній педагогічній літературі часто видозмінюється іншими: – культура мови, – мовленнєва (професійна) майстерність, – риторична грамотність, – педмайстерність тощо. Відомі українські педагоги І. Зязюн, А. Капська, Г. Сагач, Н. Тарасевич риторичну культуру розуміють здебільшого як вищий вияв професійно-виконавської культури, педагогічної майстерності [1, с. 15].

Безперечно, для реалізації риторичної підготовки майбутніх педагогів у закладі вищої освіти необхідно передусім визначити її зміст, який суттєво залежить від особливостей майбутньої професійної діяльності майбутніх педагогів. Риторичні вміння є основою професії не лише педагогів, управлінців чи юристів, а важливі також для фахівців різних спеціальностей, навіть технічних. Пояснюється це тим, що в сучасному розумінні риторика – це не лише наука про мистецтво красномовства, а, передусім, мистецтво ефективної та переконливої комунікації, впливу на аудиторію чи конкретну особистість. А вміння викладати свою думку та переконувати інших потрібно багатьом, зокрема усім керівникам.

Риторична підготовка розвиває низку особистісно-ділових якостей, зокрема культуру мислення та мовлення, культуру поведінки, тобто те, що потрібно сучасній людині для досягнення успіху як у професійному плані, так і в особистому житті [7, с. 178]. Тому приєднуємось до твердження, що майстерність ефективної та виразної усної комунікації, безперечно, становить стрижень професіоналізму фахівців нової генерації [4, с. 183].

Риторична культура сприяє формуванню риторичної компетенції, під якою розуміємо усвідомлене і мотивоване використання вчителем риторичних засобів з поєднанням його інтелектуальних, духовних, моральних якостей, що забезпечують як силу переконання емоційного впливу на адресата, так і

можливість виразити особливості своєї особистості, створити неповторний образ оратора.

Риторична компетенція охоплює знання правил стратегії і тактики спілкування, побудови конструктивного діалогу, прийомів аргументації, жанрових особливостей педагогічного мовлення, засобів мовного вираження, техніки риторики; знання загальних законів і принципів мовленнєвої поведінки, можливості їх використання у різних ситуаціях спілкування; оперування в мовленні понятійним апаратом, жанровим і мовним багатством, засобами аргументації й системою доказів; вміння здійснювати підготовку, планування, аналіз, рефлексію й самооцінку будь-якого ситуативного мовлення; володіння невербальними засобами спілкування тощо. Саме риторична компетенція і формує риторичну особистість.

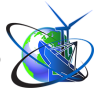
Висновки.

Отже, формування риторичної культури майбутніх педагогів у закладі вищої освіти є важливою складовою процесу їхнього професійного становлення. В освітньому процесі необхідно впровадити заходи, спрямовані на формування риторичної компетентності, що сприятиме становленню висококваліфікованих фахівців, оскільки традиційна практика їхньої риторичної підготовки в системі професійного навчання недостатньо забезпечує формування потрібної риторичної компетентності.

Література:

1. Білоусова Я.В. Формування риторичної культури студентів гуманітарних факультетів у навчально-виховному процесі : автореф.дис....канд. пед. наук. Київ, 2004. 27 с.
2. Ключев Е. В. Риторика. Инвенция. Диспозиция. Элокуция. Москва: Приор, 1999. 270 с.
3. Кохтев Н. Н. Основы ораторской речи. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1992. 240 с.
4. Мамчур Л. Формування мовно-риторичної компетентності майбутнього вчителя-словесника. Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уманського державного педаг. ун-ту імені Павла Тичини. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. Вип. 8., Ч. 2. С. 182–186.
5. Мацько Л.І. Риторика. Київ : Вища школа, 2006. 311 с.
6. Хлебникова М.С. Homo Logvens в свете современных риторических представлений. *Риторика и культура речи в современном обществе и образовании* : сб. матер. X Междун. конф. по риторике. М. : Флинта : Наука, 2006. С.435-438.
7. Янц Н. Риторична компетентність як складова професійної компетентності соціального педагога. Гуманітарний Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 33. С. 174–183.

Abstract. The article reveals the peculiarities of the formation of the rhetorical culture of future teachers of a higher education institution. The essence of the concepts "rhetorical ideal" and

"rhetorical culture" is presented. It has been established that in order to implement the rhetorical training of future teachers in a higher education institution, it is first necessary to determine its content, which depends on the features of the future professional activity of future teachers. Based on a careful analysis, it was determined that the formation of the rhetorical culture of future teachers at higher education institutions is an important component of the process of their professional development.

Key words: *rhetorical culture, pedagogical element, rhetorical ideal, rhetorical culture.*

Стаття відправлена: 11.09.2023 р.

© Юрченко О. В.

УДК 94(430)(092) Мет:[94(4):327](045)

KLEMENT VON METTERNICH AND HIS INFLUENCE ON EUROPEAN POLITICS**КЛЕМЕНТ ФОН МЕТТЕРНИХ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЄВРОПЕЙСКУ ПОЛІТИКУ****Didenko K.V./ Діденко К.В.***s.h.s., s.l./к.і.н. ст.викладач*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8406-173X>*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини**Умань, Садова 28, 20300**Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, Sadova 28, 20300*

Анотація. В роботі розглядається історія Австрійської імперії на міжнародній арені в першій половині XIX століття. Проаналізовано діяльність Клеменса Венцеля Лотара фон Меттерніх-Оксенхаузена на посаді канцлера держави Європи. Визначено досягнення та провали в зовнішній політиці у 20-40 р. XIX століття династії Габсбургів. Автором описано хронологічну послідовність подій Австрійської імперії та Франції у першій половині XIX ст.

Ключові слова: Клемент Меттерніх, Австрійська імперія, «великий інквізитор Європи», Наполеон Бонапарт, Франція, Віденський конгрес.

Вступ.

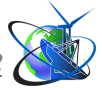
Перша половина XIX століття Австрійської імперії, як і більшість європейських держав, була насичена доленосними подіями: Наполеонівські війни та повоєнне врегулювання міжнародних відносин, національне відродження слов'янських етносів та «весна народів». В історіографії Австрію цього періоду не випадково називають «Австрією Меттерніха», вказуючи на високу політичну роль канцлера як в самій імперії Габсбургів, так і у всій Європі. Неможливо розглянути історію Австрійської імперії першої половини XIX століття, не висвітливши при цьому діяльність канцлера Меттерніха.

Значення діяльності даної особистості довгий час досліджують історики у своїх працях, намагаючись з'ясувати його значимість у історії Австрійської імперії. Тему життя та діяльності К.Меттерніха висвітлено у монографії Х. Г. Раковського, видану у Петербурзі ще у 1905 році [7]. Канцлер Меттерніх та його діяльність добре висвітлена у монографіях з історії Австрії, зокрема Дж. Тейлора [9] та Е. Цольнера [9]. Також можна виділити праці, присвячені міжнародним відносинам першої половини XIX століття, в яких автори торкаються зовнішньополітичного аспекту діяльності К. Меттерніха. Наприклад, це дослідження О. Чубарьяна [10] та сучасного науковця Н. С. Папенка [4], [5], [6].

Основний текст.

Початок XIX століття був особливо важким для країн Центральної Європи, особливо для Австрійської імперії, що донедавна ще вважалася сильною та впливовою державою. Наполеон Бонапарт своїми прагненнями до завоювання Європи та всього світу поклав початок кінця колись могутньої Священної Римської імперії.

Меттерніху було 24 роки, коли він вийшов на політичну арену, і 74 – коли

він зійшов з неї. За цей досить тривалий час гинули держави, система валилася за системою, політичні діячі вмирали один за одним, тільки Меттерніх залишався невразливим. Він пережив кількох імператорів і королів, був свідком всіх етапів Французької революції, бачив падіння Наполеона, Карла X, Луї Філіпа, Другої республіки, на його очах створювалася і гинула популярність знаменитих державних діячів Франції, Англії, Німеччини, Росії.

Саме в таких непростих історичних реаліях розпочалася діяльність графа, а пізніше князя Клеменса Венцеля Лотара фон Меттерніх-Оксенхаузена (1773-1859). Сучасники Меттерніха казали, що він служив трьом поколінням Габсбургів, хоча ніколи не був слугою: імператором Францом він керував, за Фердинанда – управляв, а Йосифу давав поради [7].

З ім'ям канцлера Меттерніха, «великого інквізитора Європи», як його почали називати в 1820-х роках, пов'язано придушення австрійськими військами революцій 1820-1821 і 1831 рр. в Італії, організація боротьби з революційними рухами на Піренейському півострові. У багатьох європейських столицях, особливо в італійських та німецьких, стараннями Меттерніха організовані так звані «чорні кабінети», в яких кращі знавці своєї справи трудилися над дешифруванням дипломатичних донесень і листів, перехоплених агентами Меттерніха.

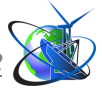
Клемент Меттерніх був німцем, вихідцем з Райланду. Народився у Кобленці 15 травня 1773 року в багатій та давній дворянській родині. Його батько, граф Франц Георг Меттерніх, перебував на австрійській службі. Він був послом австрійського імператора при дворах рейнських володарів і князів. Батько Меттерніха відрізнявся життєрадісністю, веселістю і слабкістю до прекрасної статі [3, с. 125-127].

Початковим вихованням Меттерніха займалася його мати, уроджена графиня Кагенег. Вчителями майбутнього канцлера були два ченця з ордену піаристів, що змінили один одного, і француз Фрідерік Сімон, майбутній член яacobінських клубів у Страсбурзі та Парижі. У 1793 році він разом з батьком переїжджає до Відня, де кар'єра юного графа стрімко йде вгору після одруження з внучкою колишнього австрійського канцлера Кауніца. Та вже 1801 року він розпочинає дипломатичну службу, отримавши місце посла у Дрездені. А через декілька років отримує нове й важливе доручення – бути австрійським послом у Берліні [7].

Місце посла у Берліні було важливою місією, оскільки її метою було схилити Пруссію до участі у третій антифранцузькій коаліції.

6 листопада 1804 року між Австрією та Росією було укладено союз проти Франції. У цей час Англія вже розпочала на морі військові дії проти Франції. Наполеон зі свого боку теж готувався до війни. Він влаштував біля Булоні величезний військовий табір, де йшла діяльна мобілізація армії.

Пруссія не мала наміру вступати у війну з Францією. Проте прусський король Фрідріх Вільгельм III змінив свою думку щодо союзу, коли дізнався, що Наполеон I, не питаючи його дозволу, перейшов зі своїми військами прусський кордон при Анспасі. Наполеон, вірний своєму звичайному прийому діяти швидко і розбивати ворогів поодиноці, спрямовував всі свої сили проти Австрії,

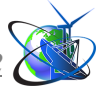
поки до неї ще не встигли приєднатися Росія та Пруссія. І цим самим підштовхнув Пруссію до вступу в третю антифранцузьку коаліцію. Меттерніх писав, що «у цьому випадку Бонапарт більше сприяв союзу, ніж усі наші переговори. Він змусив короля прийняти бік союзників, зачепивши його самолюбство» [9, с. 85-89].

Але третя антифранцузька коаліція розпалася під ударами наполеонівської армії. Протистояння закінчилося поразкою австро-російських військ під Аустерліцом у грудні 1805 року і підписанням 26 грудня 1805 року Пресбургського (Братиславського) миру. За ним Австрія визнавала французькі території, захоплені в Італії (П'ємонт, Генуя, Парма, П'яченца та інші), поступалась на користь Наполеона як короля Італії своїми територіями на Адріатичному узбережжі (Венеціанська область, Істрія, Далмація), визнавала Баварію та Вюртемберг королівствами, Баден – великим герцогством і віддавала Баварії Тироль із Бриксеном та Трієнтом, архієпископство Бамберг, єпископства Аугсбург, Фрейзинген, Нассау, Ейхштедт та інші; Вюртембергу – п'ять міст на Верхньому Дунаї, графство Гогенберг, ландграфство Валленбург. Між Вюртембергом та Баденом було поділено частину австрійської Швабії, Констанц, Брейсгау, Ортенау. Як компенсацію Австрія отримувала Зальцбург та Вюрцбург для вигнаного з Тоскани ерцгерцога Фердинанда Габсбурга. Окрім територіальних втрат, Австрія виплатила Франції контрибуцію в розмірі 85 млн франків. Аустерліц зумовив розпад Священної Римської імперії німецьких націй у серпні 1806 р. Тоді ж Наполеон об'єднав 16 німецьких держав у Рейнський союз, який сам і очолив [4, с. 125].

Перебуваючи в Берліні, Меттерніх не одразу зрозумів усіх наслідків договору для Австрії і готувався до місії в Петербург з метою формування нового союзу проти Франції. Проте досить швидко займає позицію, протилежну реваншистській, налагоджує контакти з французьким послом у Берліні Лфорестом і запевняє його, а отже, й Наполеона у визнанні французької першості. В результаті такого хитрого ходу Бонапарт натякнув австрійському імператору Францу І, що хоче бачити Меттерніха послом у Парижі [3 с. 130]. Мета перебування Меттерніха в Парижі була складною: домогтися пом'якшення умов Пресбургського миру. Наприкінці 1806 року Меттерніх був призначений австрійським послом у Парижі, де перебував протягом наступних трьох років.

Становище Австрії після Аустерліцу було важким. Втрата найбагатших італійських областей та військові контрибуції підірвали її внутрішній добробут, скоротили торгівлю, а водночас і державні доходи. Не менш сумним було міжнародне становище Австрії. Серед колишніх союзників не було жодного, на кого вона могла б розраховувати у боротьбі з Францією, окрім Англії. Пруссія, наполовину зменшена після Тільзитського договору, була щасливою, що продовжує існувати, навіть як третьорядна держава. Про війну з Наполеоном вона поки що не могла й думати. Росія після Тільзиту стала союзницею Франції і цим ставала у ворожу позицію до Австрії [6, с. 43].

Таким було становище Австрії у Європі й новий посол у Парижі мав все зробити, щоб покращити її становище. У перші ж дні свого перебування там він

мав переконатися в безсиллі та ізольованості Австрії. Щойно він прибув до Парижа, французький уряд вступив із ним у переговори щодо проведення чітких кордонів між Австрією та Італійськими областями. Міністр закордонних справ Франції Шампаньї запропонував Меттерніху до перегляду заздалегідь підготовлений проєкт, вимагаючи підписати без обговорень. А коли Меттерніх, не бажаючи погодитися з цим не вигідним для Австрії проєктом, спробував затягнути переговори допоки не отримає інструкцій із Відня, Шампаньї зауважив: «Ви вимагатимете інструкції, але події йдуть уперед, а разом із подіями йдемо і ми» [6, с. 73]. Цим самим натякаючи австрійському послу, що непоступливість Австрії може коштувати їй дуже дорого. В таких умовах Меттерніху часто доводилося приймати самостійні рішення, без узгодження з Віднем.

Знаходячись в Парижі, австрійський посол уважно спостерігав за змінами французької політики. Й тому, коли Бонапарт побажав бачити Австрію своєю союзницею у боротьбі проти Росії, 10 жовтня 1807 року Меттерніху вдалося підписати офіційний документ, що пом'якшував умови Пресбургського світу.

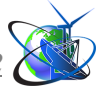
Однак думки про реванш не давали спокою Францу й у 1809 році Австрія почала військові дії проти Наполеона. Меттерніх, який вже не міг вплинути на рішення Наполеона, покинув Париж.

Війна закінчилася для австрійської армії вельми швидко і сумно. 8 липня граф Стадіон подав у відставку, а Меттерніх протягом трьох наступних місяців виконував його обов'язки. Вся відповідальність за поразку з Францією і її наслідки покладалися на Стадіона. 8 жовтня 1809 року Меттерніх офіційно зайняв пост міністра закордонних справ, а вже 14 жовтня підписав Шенбурзький мирний договір з Францією. Австрія знову йшла на значні територіальні поступки, зобов'язувалася порвати відносини з Великобританією, приєднатися до континентальної блокади, скоротити армію, виплатити великі контрибуції.

За таких обставин Меттерніх вважав, що єдино можливою та вигідною політикою була дружба з Наполеоном до того часу, поки яка-небудь щаслива випадковість не позбавить Європу від влади Бонапарта.

Досягнути зближення з Францією вдалося завдяки одній непередбачуваній обставині. У кінці листопада 1809 року Меттерніх дізнався, що Бонапарт остаточно вирішив розлучитися з імператрицею Жозефіною та одружитися знову. Наполеон просив руки російської княжни Анни, але російський самодержець відмовив йому. А Меттерніх зробив все, щоб французький імператор одружився на австрійській принцесі. Вже у квітні 1810 року відбулося весілля між дочкою австрійського імператора Франца Марією Луїзою і Наполеоном. За допомогою династичного шлюбу Австрія намагалася досягнути того, чого не могли досягнути з допомогою численних війн [9, с. 325].

У війні, що насувалася між Росією і Францією, імператор Франц прагнув тримати нейтралітет, але Наполеон наполягав на підтримці Австрії і схилив її до укладення союзного договору 14 березня 1812 року. Деякі історики вважають цей договір був продуманим кроком меттерніховської дипломатії,

оскільки давав Австрії право брати мінімальну участь у війні і максимально пожитися при укладенні миру. По великому рахунку, Австрія не брала активної участі у війні з Росією.

26 червня 1813 року відбулася славнозвісна зустріч Наполеона і Меттерніха в Дрездені. Австрійський дипломат протягом дев'яти годин намагався переконати Бонапарта почати мирні переговори і визнати австрійське посередництво. Але Наполеона так і не зміг схилити до переговорів. Меттерніх вкотре приходить до висновку, що мир з Францією неможливий доти, поки не повалена могутність Наполеона. 12 серпня 1813 року Австрія приєднується до антифранцузької коаліції (Росія, Пруссія, Англія, Швеція). Незважаючи на те, що Австрія останньою вступила до союзу, проте їй вдалося отримати політичну і військову першість. В цьому, передусім, була заслуга Клементя Меттерніха.

Віденський конгрес, який Меттерніх хотів зізвати вже в липні 1814 року, почався лише 1 жовтня і продовжився не шість тижнів, як передбачав австрійський міністр, а три чверті року.

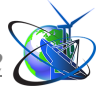
Питання, порушені на віденському конгресі 1815 року щодо об'єднання Польщі у королівство з конституцією непокоїло міністра Меттерніха. Він не хотів об'єднання Польщі й щоб послабити Росію задумав політичний крок: віддати всі землі Саксонії прусському королю за його переорієнтацію на коаліцію Австрія-Англія. І хоч ці плани зазнали невдачі, проте стараннями Меттерніха 3 січня 1815 року було підписано таємний договір між Францією, Австрією та Англією, спрямований проти Пруссії та Росії. Це стало великим успіхом австрійського канцлера, адже російський імператор Олександр I, дізнавшись про цей союз, все-таки поступився Саксонією.

Важливим для Австрії було італійське питання. Дослідники зазначають, що саме італійські землі були останньою ланкою колишньої імперської могутності. Окрім того італійські території надавали їй вихід до Середземного моря, що зберігало Австрію від перетворення на німецьке князівство. Тому стараннями Меттерніха віденський конгрес закріпив Ломбардію та Венецію за габсбурзьким престолом.

Ще одним актуальним питанням Віденського конгресу було німецьке питання. І Австрія, і Росія вважали за доцільне закріпити роздробленість німецьких князівств. Оскільки Англія не мала інтересів у цьому питанні, а Пруссія була досить слабкою на даний час, тому питання німецьких земель фактично було вирішено Климентом Меттерніхом. Ним розроблений проект передбачав створення Німецького союзу – організації, що об'єднувала Австрію, Пруссію та 38 інших князівств, мала власний німецький сейм, головою якого був австрієць. Дана система рівноваги сил в Європі дістала назву «система Меттерніха»

Висновки.

К. Меттерніх вже з перших років своєї політичної діяльності зарекомендував себе як вмілий і далекоглядний дипломат. Першим етапом його кар'єри стала боротьба проти наполеонівської Франції. Найбільших успіхів Меттерніх досяг саме у зовнішній політиці, це було його покликання і вершина кар'єри. У протистоянні з Наполеоном, він, будучи ще послом у Берліні та

Парижі, зумів домогтися унормування відносин з Францією. Мудрим дипломатичним кроком було і укладення дипломатичного шлюбу австрійської принцеси Марії Луїзи з Бонапартом.

Після розгрому Наполеона в 1814 році, Меттерніх головує на Віденському конгресі. Йому вдається не тільки домогтися розв'язання актуальних для Австрії німецького та італійського питання, а й шляхом таємних домовленостей укласти союз проти Росії та встановити баланс сил у Європі при монархічній формі правління. І цей устрій дістав назву «система Меттерніха».

Література:

1. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.): курс лекцій: навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. / В.І. Яровий, П.М. Рудяков, В.П. Шумило та ін.; за ред. В.І. Ярового. Київ: Либідь, 2001. 628 с.
2. Меттерніх Клеменс-Венцель-Лотар фон. Шевченківська енциклопедія: у 6 т. Т.4 / Гол. ред. М.Г. Жулинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка, 2013. С. 189-190.
3. Огуй О.Д. Меттерніх Клеменс-Венцель-Непомук-Лотарь. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Наукова думка, 2009. Т. 6. 784 с.
4. Папенко Н.С. Деякі аспекти розвитку Габсбурзької монархії в 30-40-і роки XIX ст. Вісник Міжнародного університету. Серія Міжнародні відносини. 2004. Вип. 3. С. 122-132.
5. Папенко Н.С. До питання про розвиток Австрійської монархії та створення Австро-Угорщини (40-60-і рр. XIX ст.). Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія Історія. № 80-81. Київ, 2005. С. 41- 47.
6. Папенко Н.С. Зовнішня політика Австрії на початку XIX ст.: стратегія і тактика. Історичний журнал. 2003. № 2. С. 72-77.
7. Раковский Х. Г. Князь Меттерних. Его жизнь и политическая деятельность: СПб, 1905. URL: http://az.lib.ru/r/rakowskij_h_g/text_1905_metternich.shtml
8. Тейлор Дж. А. Габсбурзька монархія 1809-1918: Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. Львів, 2002. 525 с.
9. Цольнер Е. Історія Австрії. Львів, 2001. 245 с.
10. Чубарьян А. О. Эволюция европейской идеи (до конца XIX века). № 5. Вопросы истории, 1981. С. 8-12.

Abstract. The work examines the history of the Austrian Empire in the international arena in the first half of the 19th century. The activity of Clemens Wenzel Lothar von Metternich-Oxenhausen in the position of chancellor of the European state is analyzed. Achievements and failures in foreign policy in the 20-40s of the 19th century of the Habsburg dynasty are determined. The author describes the chronological sequence of events of the Austrian Empire and France in the first half of the 19th century.

Key words: Clement Metternich, Austrian Empire, "Grand Inquisitor of Europe", Napoleon Bonaparte, France, Congress of Vienna.

УДК: 930.2:303.4]:159.95-048.442(045)

**APPARATUS OF NOTIONS AND CATEGORIES AS THE RESEARCH
INSTRUMENT OF EVERYDAY LIFE HISTORY**
**ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ
ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ**

Shayrenko A. V. / Шауренко А. В.

c.h.s., as. prof. / к.і. н. доц.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Умань, Садова 28, 20300

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Sadova 28, 20300

Анотація. У статті розглянуто важливість та застосування понятійно-категоріального підходу, зокрема в площині дослідження повсякденного життя. Представлено терміни й поняття, які допомагають структурувати, аналізувати та інтерпретувати різноманітні аспекти повсякденності. Акцентується увага на таких поняттях і категоріях як «побут», «дозвілля», «житло», «харчування», «одяг», «дохід», «здоров'я», «інфраструктура», «релігія». Розкрито зміст кожної дефініції, що сприяє більш глибокому та контекстуальному розумінню життя людей, допомагаючи виявити суттєві зміни та зв'язки між різними аспектами повсякденності.

Ключові слова: понятійно-категоріальний апарат, історія повсякдення, індекс якості життя, побут, дозвілля.

Вступ.

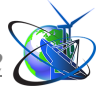
Вивчення історії повсякдення є ключовим для гуманітарних, соціальних та поведінкових галузей знань, оскільки вона відображає складність і різноманітність людського досвіду в контексті їх щоденного функціонування. Повсякденне життя населення поєднує дії, звички, взаємодії, рутину та суспільні практики, які формують наші буденні життєві реалії. Дослідження цього явища вимагає наявності базового понятійно-категоріального апарату, який би дозволяв розуміти комплікацію і значущість історії сьогодення.

У цьому контексті, розробка та застосування понятійно-категоріального апарату стає нагальним завданням. Такий апарат повинен включати опорні поняття, які дозволяють аналізувати, описувати, характеризувати різні аспекти буденності.

Основний текст.

Будь-яке історичне дослідження отримує відповідний статус тоді, коли сформувався його понятійно-категоріальний апарат, що є його фундаментом або так званою «мовою» наукової розвідки. Варто зазначити, що понятійний апарат історії повсякдення з часом змінювався під впливом суспільних та дослідницьких процедур. Складність визначень зумовлена і тим, що світ повсякденності не піддається чіткій формалізації та не має сталих інститутів і механізмів прояву.

В історичній літературі початок дискусії про повсякденність був покладений ще засновниками школи «Анналів», коли був вперше вжитий вислів «la vie quotidienne» («повсякденне життя») у 1930-ті роки. Крім вищезгаданої школи, історія повсякденності стає значимою ділянкою досліджень у німецькій, французькій, британській історіографії.

Серед сучасних дослідників варто відмітити німецького історика Альфа Людтке, який у своїй праці «The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life» [1] («Повсякденне життя в історії») досліджував сьогодення звертаючи увагу саме на терміни, що розкривають порушену тему. Понятійно-категоріальний апарат історії повсякдення був предметом досліджень французького вченого Мішеля де Серто, який у книзі «The Practice of Everyday Life» [4] («Практика повсякденного життя») аналізував повсякденне життя як простір дій і практик населення. Варто згадати і доробок британського професора Данієля Міллера «Stuff» [2], де автор вивчає роль речей і матеріальних об'єктів у повсякденному житті та їх значення для нашої самотності.

Серед українських науковців, що досліджували буденність та порушували проблему понятійно-категоріального апарату слід відмітити Антонову І. В. [6], Дмитренко В. А. [7], Коляструк О. А. [8], Удод О. А. [9], тощо. Проте, більшість їх робіт присвячені загально-теоретичним питанням. Відповідно, історія повсякденності набула визнання і легітимності, але її понятійний інструментарій все ще остаточно не впорядкований та становить одну з проблемних територій новітнього напрямку.

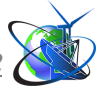
Повсякденне життя людей складається з низки діянь, які формують наше життєве середовище. Вивчення базових термінів мікроісторії дозволить нам краще розуміти її основні аспекти та взаємозв'язки. Понятійно-категоріальний апарат історії повсякдення охоплює широкий спектр визначень, наведення повного та вичерпного переліку термінів в рамках однієї статті є неможливим, однак, ми зупинимося на ключових дефініціях, що є важливими для дослідження практичної площини повсякдення.

Одним із векторів відбору понятійно-категоріального апарату для дослідження історії повсякденності є загальновизнані складові індексу якості життя – показники, що використовуються для оцінки рівня життя населення в певній країні, регіоні або місті [3]. Вони враховують різні напрямки, такі як: економічний розвиток, освіта, охорона здоров'я, доступ до послуг, житлові умови, культурна спадщина, безпека та інші фактори, які можуть впливати на якість життя людей.

Концепція «індексу якості життя» не була запропонована конкретною організацією і складається з численних підходів та методологій. Проте є авторитетні міжнародні організації, що займаються вимірами якості життя у різних країнах, серед них: Organisation for Economic Cooperation and Development (Організація економічного співробітництва та розвитку) та World Bank Group (Група Світового банку).

Наприклад, Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) розраховує «індекс якості життя» за такими напрямками як:

- житлові умови (кількість кімнат на одну особу, житло без базових зручностей, співвідношення витрат на житло до чистих наявних доходів домогосподарства);
- доходи (чисті наявні доходи домогосподарства, фінансовий стан домогосподарств – заощадження, позики);

- праця (рівень зайнятості, рівень безробіття, особисті заробітки);
- громада (відсоток людей, які мають родичів і знайомих, до кого можуть звернутися в разі потреби);
- освіта (рівень освіти, навички здобувачів освіти);
- навколишнє середовище (забруднення повітря, якість води);
- участь у суспільному житті;
- здоров'я (очікувана тривалість життя, самооцінка здоров'я);
- задоволеність життям (самооцінка задоволеності життям за шкалою від 0 до 10);
- безпека (рівень небезпеки, рівень вбивств);
- баланс праці та відпочинку (частка робітників, що працюють понаднормово та час, присвячений відпочинку і догляду за собою [5]).

Варто зазначити, що в Україні понятійно-категоріальний апарат для дослідження повсякденного життя населення обумовлений інформацією Державної служби статистики України, що теж орієнтується на міжнародні критерії та показники. Ця організація здійснює регулярні соціологічні дослідження та опитування, щоб зібрати дані про різні аспекти буття українського народу. За отриманими показниками Державна служба статистики розраховує показники якості життя, що дозволяє оцінити загальний рівень життя населення в Україні та порівняти його з іншими країнами або з попередніми роками.

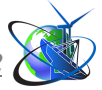
На думку істориків, у повсякденні, за домінуючим способом виявлення життєдіяльності, можна вирізнити кілька важливих сфер:

- трудову (праця, навчання);
- дозвілльєву (читання, театр, цирк, кіно, музеї, концерти, виставки, спорт, ігри, розваги, свята, урочистості, мандрівки);
- репродуктивно-забезпечувальну (харчування, лікування, торгівля, транспорт, одяг, побут);
- приватно-родинну (сім'я, родина, кохання, шлюб, діти, дім);
- комунікативно-громадську (товариства, дружба, об'єднання) [8, с. 55].

Відповідно, орієнтуючись на вищезгадані структурні підрозділи та думку науковців було виокремлено узагальнюючі елементами дослідження повсякденного життя: «побут», «дозвілля», «житло», «харчування», «одяг», «дохід», «здоров'я», «інфраструктура», «релігія». Зупинимось на кожному з понять, щоб глибше осягнути їх зміст і важливість у вивченні історії повсякдення.

«Побут» – використовується для опису рутинних щоденних справ та дій, пов'язаних з життям населення: приготування їжі, прибирання, покупки, догляд за домашніми тваринами та інші обов'язки. Аналіз поняття «побут» допомагає краще розуміти, як люди організовують своє життя та впливають на благополуччя і комфорт.

«Дозвілля» – використовується для опису часу, коли люди займаються відпочинком, розвагами та розвитком поза робочими та побутовими справами.

Це може включати такі види діяльності, як: спорт, подорожі, культурні події, хобі та інші форми відпочинку. Аналіз поняття «дозвілля» допомагає розкрити, як люди використовують свій вільний час, щоб релаксувати та розвиватися.

«Житло» також є важливим елементом повсякденного життя, оскільки воно відображає умови проживання людей. Архітектура, матеріал, дизайн та організація житла допомагають розкрити економічні та соціальні аспекти суспільства.

«Харчування» й «одяг» були предметами досліджень у контексті різних епох та культур, тому заслуговують на виокремлення. Наприклад, які продукти споживали люди, як вони готували їжу, які були страви на свята та інші події – це дає можливість краще зрозуміти матеріальне становище та культурні традиції кожної сім'ї, регіону чи країни. Гардероб, у свою чергу, відображав ще й соціальний статус людей. Дослідження в цій галузі можуть включати аналіз модних тенденцій різних століть та країн, матеріали та технології, з яких виготовлялися одяг, а також дослідження елементів костюмів.

Ще одним поняттям є «дохід», що може бути вивчений як показник соціальної нерівності та дискримінації. Дослідження можуть показати, які групи населення отримували менше заробітної плати або мали менше можливостей для заробітку через дискримінацію за ознакою статі, раси, етнічності, віку та інших факторів. Вивчення доходів допомагає виявити соціальні проблеми та несправедливості, що впливають на життя людей. «Дохід» розглядається як важливий елемент повсякденної історії, який дає змогу зрозуміти, як люди забезпечували свій матеріальний добробут, як впливав економічний розвиток на життя.

Наступний важливий аспект повсякденного життя людей, що має значення для історії є «здоров'я». Дослідження в цій галузі охоплюють різні вектори, включаючи розвиток медицини та медичної практики, професійну підготовку медичних працівників, захворювання і травми людей тощо.

«Інфраструктура» – елемент повсякденної історії, що відображає рівень розвитку суспільства. Наприклад, наявність доріг, мостів, залізниць, транспортних засобів дозволяє людям швидко й зручно переміщатись, надає можливість відвідувати інші місця, зустрічатися з рідними та друзями, здійснювати торгівлю тощо. Інфраструктура включає в себе також будівлі, споруди, а саме: школи, музеї, театри, стадіони та інші місця дозвілля, які впливають на культурний і соціальний розвиток.

Також, окремою складовою інфраструктури є «енергетичні системи», такі як електромережі, газопроводи та інші системи енергопостачання, оскільки вони забезпечують людей енергією для опалення будинків, приготування їжі і забезпечення роботи промислових підприємств.

Важливим аспектом дослідження повсякденного життя є вивчення «релігії». Саме релігійні вірування та практики часто визначають культурні й моральні цінності суспільства. Розгляд релігійних вподобань допомагає нам зрозуміти їх вплив на формування моральних стандартів, етику та норми поведінки людей.

Висновки.

Отже, сформований понятійно-категоріальний апарат є важливим інструментом для дослідження повсякденної історії. Його використання дозволяє належним чином формулювати, розрізняти та узагальнювати явища й процеси, що є фундаментальними для історичної науки. Це надає рамки для організації знань у структуровану систему, дозволяє класифікувати, упорядковувати та категоризувати інформацію, що спрощує процес обробки даних.

Крім того, понятійно-категоріальний апарат історії повсякдення є основою для спілкування та обміну досвідом – він створює спільну мову між дослідниками, дозволяючи передавати та розуміти інформацію без спотворень, а це забезпечує ефективну комунікацію і сприяє розвитку якісної наукової спільноти.

Література:

1. Alf Lüdtke. *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. Princeton: Princeton University Press, 1995. 336 p.
2. Daniel Miller. «*Stuff*». London: University College London, 2010. 169 p.
3. Human Development Index. URL: <http://surl.li/dvkhu> (дата звернення: 09. 08. 2023).
4. Michel de Certeau. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press, 1984. 229 p.
5. OECD better lifeindex URL: <http://surl.li/jxgsb> (дата звернення: 09. 08. 2023).
6. Антонова І. В. Повсякденне життя в Україні: соціологічний аналіз. Київ: Інститут соціології НАН України, 2006. 244 с.
7. Дмитренко В. А. Дмитренко В. І. Поняття «повсякдення» та його смислове наповнення: історіографічний огляд. *Молодий вчений*. 2020. № 12.1 (88.1). С. 9–13.
8. Коляструк О. Поняття повсякденності в сучасній науковій гуманітаристиці. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Київ. 2009. Вип. 15. Ч. 1. 46–56.
9. Удод О. А. Про історію повсякденності. *Бористен*. 2000. № 4. С. 9–10.

References:

1. Ludtke, A. (1995). *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. [The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life]. Princeton: Princeton University Press. (in USA).
2. Miller, D. (2010). «*Stuff*». [Stuff]. London: University College London (in Great Britain).
3. Human Development Index. [Human Development Index]. Available from: <http://surl.li/dvkhu> (accessed 9 August 2023).
4. Michel de Certeau. (1984). *The Practice of Everyday Life*. [The Practice of Everyday Life]. Berkeley: University of California Press. (In USA).
5. OECD better lifeindex. [OECD better lifeindex]. Available from: <http://surl.li/jxgsb> (accessed 9 August 2023).
6. Antonova, I. V. (2006). *Povsiakdenne zhyttia v Ukraini: sociologichniy analiz*. [Everyday life in Ukraine: sociolinguistic analysis]. Kyiv: Instytut sociologii NAN Ukrainy. (in Ukrainian)

7. Dmytrenko, V. A. & Dmytrenko, V.I. (2020). Poniattia «povsyakdennia» ta yogo smyslove napovnennia: istoriografichniy ogliad. [The notion of “everyday life” and its semantics: historiographical review]. *Molodyi vchenyi*, 12.1, 9–13. (in Ukrainian).

8. Kolyastruk, O. (2009). Poniattia povsiakdennosti v suchasni naukovi humanitarysty. [The notion of everyday life in modern scientific humanitarian studies]. *Ukraina XX st.: kultura, ideologiya, polityka*. Kyiv, 1 (15), 46–56. (in Ukrainian).

10. Udod, O. A. (2000). Pro istoriu povsiakdennosti. [About the history of everyday life]. *Borysten*, 4, 9–10. (in Ukrainian).

Abstract. *The article deals with the importance and use of notions and categories-based approach, in particular in the field of everyday life research. Terms and notions have been introduced to make it possible to structure, analyze and interpret various aspects of everyday life. Attention is focused on such concepts and categories as «lifestyle», «leisure», «housing», «food», «clothes», «income», «health», «infrastructure», «religion». The content of each definition has been characterized contributing to deeper and contextual understanding of people’s everyday lives in order to reveal significant changes and connections between different aspects of everyday life.*

Keywords: *apparatus of notions and categories, everyday life history, the quality of life index, everyday life, leisure.*

Стаття відправлена: 14.08.2023 р.

© Шауренко А. В.

УДК 94(477)

**CHILDREN - VICTIMS OF THE RED TERROR IN PRYKARPATTIA
(1939 - 1950s)****ДІТИ – ЖЕРТВИ ЧЕРВОНОГО ТЕРОРУ НА ПРИКАРПАТТІ (1939 - 1950-ті рр.)****Bilavych H.V. / Білавич Г.В.***d.p.s., prof. / д.п.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-1555-0932

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,**Ivano-Frankivsk, Shevchenka, 57, 76018**Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,**м. Івано-Франківськ, Шевченка, 57, 76018***Savchuk S.B. / Савчук С.Б.****Lutsyshyn Yu.M. / Луцишин Ю.М.***Ivano-Frankivsk Private Lyceum «St. Basil the Great Catholic Lyceum» Archeparchy**of Ivano-Frankivsk UGCC, Ivano-Frankivsk, Shevchenka, 11, 76018**Івано-Франківський приватний ліцей «Католицький ліцей святого Василя Великого»**Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ, м. Івано-Франківськ, Шевченка, 11, 76018*

Анотація. У статті розглянуто масові політичні репресії в Західній Україні (1939–1950-ті рр.), що стали відповіддю червоної москви на національно-визвольну боротьбу українців. За всіма ознаками це був терор комуністичної влади, який з 1939 р. здійснював на анексованих територіях Радянський Союз, у червні 1941 р. набув масового та особливо жорстокого характеру на Прикарпатті. Особливо тяжкі терористичні дії комуністичної влади здійснені проти дітей. Це геноцид українців, ці злочини не повинні мати терміну давності.

Ключові слова: червоний терор, діти, злочини москви, Прикарпаття, комуністичні репресії.

Вступ

Політичні репресії в Західній Україні (1939–1950-ті рр.), що набули масового характеру і які ми кваліфікуємо як червоний терор радянської влади, – це не тільки трагічна сторінка національної історії, а й маловивчена дослідниками, до кінця не усвідомлена ані суспільством, ані державними чинниками. Звісно, в Україні вшановують жертв комуністичних репресій, відбувається меморіалізація пам'яті про жертв радянського тоталітаризму; науковці, громадські активісти (товариство «Меморіал»), працівники Українського інституту національної пам'яті, небайдужі громадяни прагнуть актуалізувати увагу українства до трагічних подій (масові вбивства в'язнів, депортації, переслідування, арешти, катування людей тощо), що мали місце в історії Західної України після «золотого» вересня 1939 р., вони були спричинені насильницьким упровадженням комуністичної ідеології червоною москвою, масовими каральними акціями 1944–1950-х рр., що стало відповіддю радянської влади на рух опору українців, котрі «завинили» перед радянською державою винятково тим, що понад усе любили Україну та готові були пожертвувати своїм життям заради її незалежності.

Основний текст

Більшовицький терор та мільйонні репресії як породження марксизму-ленінізму пройшли декілька періодів розвитку; характер, методи, форми

їхнього застосування проти українства частково змінювалися, проте ключові цілі «великого терору» залишалися незмінними – неприховане жорстоке насилля, що супроводжувалося масовими арештами, катуваннями, розстрілами, депортаціями, спалюванням сіл, організацією голоду, конфіскацією (грабунком) приватної власності, примусовими роботами тощо. Ці характеристики становлять семантику слова «терор» («найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; надмірна жорстокість стосовно до когонебудь; залякування» [1, с. 1242]). Терор як інструмент утримання влади на загарбаних 1939 р. територіях Галичини, Буковини, держав Балтії став основою діяльності комуністичного тоталітарного режиму протягом усього часу його існування. У перші місяці радянсько-німецької війни 1941–1945 р. органи НКВС без слідства та суду розстріляли десятки тисяч в'язнів у Західній Україні. З 1944 до 1952 р. різні види масових репресій застосовано до 500 тис. осіб: арештовано понад 134 тисяч, фізично знищено понад 153 тис., вислано назавжди з України понад 203 тис. осіб [6, с. 868], тому є підстави стверджувати, що дії, учинені більшовицьким режимом з 1918 р. на території України, потрібно кваліфікувати як терористичні. «Золотий вересень» 1939 р. для мешканців Західної України став початком відліку червоного терору, який набрав особливих масштабів на початку німецько-радянської війни 1941 р. За даними дослідників, у в'язницях НКВС УРСР перебувало 73 тис. осіб, зокрема «контрреволюційних та антирадянських елементів» [6]. За даними судово-медичного експерта О. Левицького, упродовж 1989–2019 рр. у 74 населених пунктах області виявлено 3078 останків жертв репресій, з яких 60,4% належить чоловікам, 9,6% – дітям, 22% – жінкам (рисунки 1, 2).

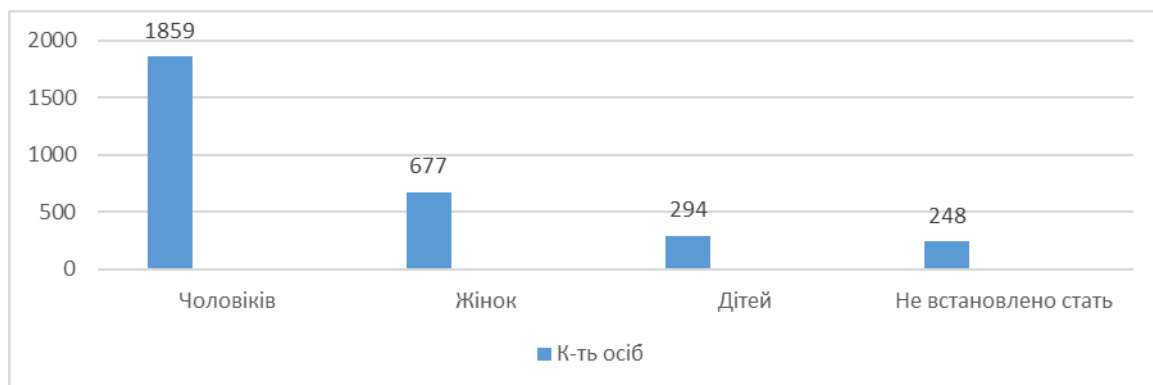

Рис. 1. Кількість жертв комуністичного терору (3078), виявлених під час розкопок, здійснених із вересня 1989 р. до жовтня 2019 р. у 74 населених пунктах за участі судово-медичного експерта О. Левицького з Івано-Франківського обласного історико-просвітницького товариства «Меморіал» ім. Василя Стуса

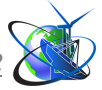
Укладено на основі джерела: [3].

Рис. 2. Якісний склад (за статтю) 3078 жертв червоного терору (відсоток дітей, жінок, чоловіків, невстановлених решток тіл, виявлених у місцях меморіальних поховань) [3].

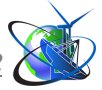
Червоний терор торкнувся всіх верств населення краю: від селянства до української інтелігенції, єдиним «злочином» яких була палка любов до України. Комуністична влада не робила винятків для вікових категорій українства: жорстоким тортурам (аж до фізичного знищення) у катівнях НКВС піддавалися діти, підлітки та юнацтво. Така ж доля повинна була спіткати й десятки тисяч дітей, депортованих упродовж 40–50-х рр. XX ст. як «вороги народу» до Сибіру. Авторка книги «Сибірська Голгофа Західної України у XX сторіччі» Л. Кузич-Білавич [4], що 24 жовтня 1947 р., семирічною, разом із 229 українцями із 8 прикарпатських сіл була депортована до сибірського Омгортоба, зі всією правдивістю описує «дитинство без дитинства» 81 дитини, яка опинилася в бараку на поселенні, що за 500 км на північ від Омська. «Більшість, у супереччя планам москви, попри нелюдські умови існування, голод, холод, рабську працю на лісозаготівлі в тайзі, зуміли вижити, плекали високі людські цінності, не втратили свого національного «Я» та через роки пронесли палку любов до України», – зазначила в інтерв'ю нам Л. Білавич-Кузич. Такі свідчення ще живих учасників тих подій слугує політиці пам'яті, меморіалізації у слові пам'яті про репресії комуністичного режиму.

29 вересня 2019 р. у смт. Більшівці Галицького району перепоховали останки жертв червоного терору. До 2015 р. тут перепоховали 43 жертви. Упродовж 3 років дослідники ретельно розшукували інші захоронення і тільки в серпні 2019 р. вдалося віднайти масове поховання людей 59 людей, з-поміж яких – 21 потрощений дитячий череп. А. Чорній, провідна наукова співробітниця Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби ім. С. Бандери, учасниця цих розкопок, в інтерв'ю нам зізналася, що навіть досвідченим учасникам розкопок, членам Івано-Франківського обласного товариства «Меморіал», моторошно було витягати із землі останки закатованих жертв, майже половина з яких – діти, середній вік яких орієнтовно сягає 5–6 років, тут знайдено останки немовляти на грудях матері. Такі ж знахідки злочинів радянської влади проти дітей віднайдено в с. Єзуполі Галицького р-ну, де у вересні 2015 р. перепоховали 225 жертв НКВС, з-поміж яких – 54 дитини, та в с. Пшеничники Тисменицького району, де з-поміж 640 останків жертв

червоного терору 1939-1941 рр. – 82 дитячих, які загинули внаслідок тортур, троє з них – у лоні матері [7]. За даними документа «Історична довідка до Акту № _ від 17 лютого 2019 р. Про предмети знайдені під час розкопок на вул. Ленкавського» [2], що відбулися в серпні-вересні 2017 р., виявлено масове поховання в трьох траншеях останків 134 осіб (70 чоловіків, 53 жінки, двоє дітей віком 10 та 16 років, 9 осіб не встановлено), закатованих в особливо жорстокий спосіб. Знайдені радянські кулі та гільзи – пряме підтвердження того, що ці люди – жертви червоного терору 1939–1941 рр. Великим радянським блюзнірством комуністичного режиму стало те, що в приміщеннях в'язниць НКВС, у місцях масових вбивств дітей, влада відкривала дитячі музичні школи, садки тощо. Прикладом слугує місце масових поховань закатованих людей у с. Войнилові, що на Калущині, де наприкінці 1990 р. на території дитячого навчального закладу «Берізка» (колишня територія військкомату) під час будівництва нової школи виявили 228 людських останків, з-поміж яких 51 дитячі зі слідами катувань [2; 5]. Масштаби червоного терору щодо українських дітей Прикарпаття вражають. Відомо, що ями в Дем'яновому Лазі (нині м. Івано-Франківськ), у якому віднайшли понад пів тисячі жертв червоного терору, були відкриті ще в серпні 1941 р. з дозволу німецької влади (додаток Ж). Очевидці тих подій згадують, що тоді першою знахідкою була жінка-гуцулка з немовлятком на руках, обмотана колючим дротом. Подальші дослідження цих останків, здійснені 1989 р., встановили, що в момент поховання жінка була мертвою, а дитина ще живою [7]. Про присутність юних дівчат та хлопців у Станіславській в'язниці, про велику їхню силу духу та неймовірні тортури, яких вони зазнавали, засвідчує В. Ніньовський у книзі спогадів «Відлуння ленінського пекла», який провів у тюрмі дев'ять місяців і дивом зумів врятуватися після масових розстрілів в'язнів у Дем'яновому Лазі [2; 5]. Зовсім юною розстріляна М. Касюк, родом зі Старих Кутів, що на Косівщині, та тринадцять хлопців, заарештованих 14 січня 1941р. під час маланкування. Дівчину, членкиню «Просвіти», засудили на 7 років ув'язнення та розстріляли. Суд над косівським юнацтвом відбувся 18–19 квітня 1941 р. на закритому засіданні військового трибуналу, до того ж без присутності прокурора, адвоката, як і самих підсудних [2; 7]. З-поміж розстріляних – І. Козьмик, учень 9 класу м. Снятина, мешканець с. Белелуя, останки якого 1989 р. упізнав його брат Дмитро за чоботями, які зшив колись братові [2; 7].

Отже, наслідком червоного терору на Прикарпатті стало фізичне знищення мирного населення. Експумовані фахівцем у галузі судово-медичної експертизи О. Левицьким останки понад 3000 осіб, з яких 677 загиблих жінок та 294 дітей, засвідчують, що майже кожна десята жертва – дитина, до того ж багато з них ще перебувало в лоні матері, були немовлятами, загалом середній вік закатованих дітей становить 5-6 років. Знайдено останки тіл дітей із розтритими черепами, кульовими отворами, слідами жорстоких тортур. Судово-медичним експертом встановлено з-поміж жертв і останки немовлят, які загинули в лоні матері. Масові політичні репресії на Прикарпатті 1939–1950-х рр. спричинили депортації дітей до Сибіру, скалічили долі сотень тисяч юних українців. Так, у сибірській тайзі, на поселенні в Омгортпі, що за 500 км

на північ від Омська, 1947 р. унаслідок операції «Захід» у нелюдських умовах існування: голоду, холоду, рабської праці на лісозаготівлі – пройшло «дитинство без дитинства» 81 дитини із 8 прикарпатських сіл Нижнього Березова, Текучі, Черемхова, Фитькова, Красної, Парищ, Цуцилова, Переросля [4, с. 140]. Сьогодні ці люди – живі свідки червоного терору, тому їхні спогади варто донести до свідомості сучасних поколінь, їхні свідчення записувати, оскільки це чи не єдине джерело інформації про перебування українців, депортованих до Сибіру. Це важливо, щоб ніхто не дозволив переосмислити українську історію, підкорегувати її, щоб не повторилися такі масові трагедії, що торкнулися десятків тисяч прикарпатських родин.

Висновки.

Масові політичні репресії в Західній Україні (1939–1950-ті рр.), що стали відповіддю червоної москви на національно-визвольну боротьбу українців, – трагічна сторінка української історії. За всіма ознаками це був терор комуністичної влади, розв’язаний москвою на анексованих територіях ще 1939 р., який у червні 1941 р. набув масового та особливо жорстокого характеру на Прикарпатті (як за розмірами, так і за характером особливої жорстокості вбивств та насилля). Особливо тяжкі терористичні дії комуністичної влади здійснені проти дітей, що кваліфікуємо як особливо тяжкі злочини проти людства; масові вбивства десятків тисяч українців, катування та знищення дітей, масові депортації сотень тисяч людей – це геноцид українців, ці злочини не повинні мати терміну давності.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 / уклад., гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпін: Перун, 2003. 1427 с.
2. Екскурсія по Меморіальному комплексі «Дем’янів Лаз» старшого наукового співробітника Чорній А. Є. Рукопис. 18 с.
3. Історія Івано-Франківського обласного історико-просвітницького товариства «Меморіал» ім. В.Стуса. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 287 с.
4. Кузич-Білавич Л. Сибірська Голгофа Західної України у ХХ сторіччі. Косів: Писаний Камінь, 2021. 476 с.
5. Левицький О. Непокараний злочин: Науково-дослідницьке видання. 2-е вид., доп. Івано-Франківськ, 2009. 160 с.
6. Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ століття: монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2007. 1028 с.
7. Чорній А. Діти – жертви комуністичних репресій. *Рідна земля*. 2019. 15 березня.

References

1. A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 170,000 / comp., ch. ed. V. T. Busel. Kyiv: Irpin: Perun, 2003. 1427 p.
2. Excursion to the «Demyaniv Laz» memorial complex of the senior researcher Chornii A. Ye. Manuscript. 18 p.
3. History of the Ivano-Frankivsk regional historical and educational society «Memorial» named after V. Stusa. Ivano-Frankivsk: City of NV, 2019. 287 p.

4. Kuzych-Bilavych L. Siberian Golgotha of Western Ukraine in the 20th century. Kosiv: Pysany Kamin, 2021. 476 p.
5. Levytskyi O. Unpunished crime: Scientific research edition. 2nd ed., add. Ivano-Frankivsk, 2009. 160 p.
6. Ukraine: political history. 20th – beginning of 21st century: monograph. Kyiv: Parliamentary Publishing House, 2007. 1028 p.
7. Chornii A. Children are victims of communist repression. Native land. 2019. March 15.

Abstract. *The article examines mass political repressions in Western Ukraine (1939–1950s), which were the response of Red Moscow to the national liberation struggle of Ukrainians. By all indications, it was the terror of the communist authorities, which since 1939 had been carried out by the Soviet Union in the annexed territories, and in June 1941 it took on a massive and especially brutal character in Prykarpattia. Especially serious terrorist acts of the communist authorities were carried out against children. This is a genocide of Ukrainians, these crimes should not have a statute of limitations.*

Key words: *red terror, children, Moscow crimes, Carpathian region, communist repression.*

УДК 930

LEGISLATIVE AND REGULATORY COMPONENT OF THE ENVIRONMENTAL POLICY OF MODERN UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL ASPECT (90S OF THE XX CENTURY-BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY).

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНА СКЛАДОВА ПРИРОДООХОРОННОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ (90-ТІ РР. XX СТ. – ПОЧАТОК XXI СТ.)

Sobol S. / Соболев С.С.

*postgraduate student in history and archaeology / аспірант з історії та археології**Volodymyr Dahl East Ukrainian National University**Kyiv, 17 John Paul II Street, 01042**Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,**Київ, Іоанна Павла II 17, 01042*

Анотація. У статті розглянуті питання трансформації законодавчо-нормативних документів, щодо державної політики незалежної України у пострадянський період.

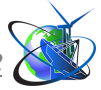
Метою та завданням власного вивчення авторка поставила: 1) аналіз та узагальнення законів України, Указів Президента, постанов Кабміну, розпорядчих та нормативних актів місцевих органів влади; 2) виявлення причин виділення в законах, постановах тощо, нових тенденцій у зміні законотворчої діяльності та практики з природоохоронної та екологічної ситуації в процесі нагальних проблем та необхідності їх вирішення.

Зроблена спроба прив'язки внутрішніх проблем з означеної проблематики до глобальних загальносвітових. У статті обґрунтовується наявність трьох періодів змін у законодавчо-нормативній політиці, що витікають зі змін державного, політичного та соціально-економічного розвитку сучасної України з початку 90-х рр. XX ст. до сьогодні. У зв'язку з цим наголошено і розкрито спрямованість правових документів першого періоду – від проголошення Незалежності до 1996р.; другого – від прийняття Конституції України до початку XXI ст.; третій – від початку XXI ст. до сьогодні, що пов'язано з вирішенням не тільки внутрішніх, але й участю української держави в загальносвітовій боротьбі з глобальними екологічними проблемами людства.

Ключові слова: Закони, Укази України з екологічної та природоохоронної діяльності, рішення КМУ та місцевих органів влади; сутність трьох періодів трансформації правових документів.

Вступ.

Сучасна екологічна ситуація в Україні вимагає від всіх державних та самоврядних органів влади цілеспрямованого формування нових законодавчо-нормативних актів, що повинні забезпечити багатопланову систему «суспільство-природа-людина». Останні роки XX століття та перші більш ніж два десятиліття нинішнього століття цьому підтвердження. Для України, як молодій незалежній державі, це особливо значимо. По-перше, у своїй Конституції 1996р. держава наголосила на найвищу соціальну цінність саме людину; по-друге, наша країна пережила і продовжує переживати наслідки Чорнобильської техногенної катастрофи; по-третє, на зламі XX-XXI ст. Україна включалася до вирішення не тільки власних, далеко не локальних, але й глобальних проблем людства.

Відповідно до цього молода незалежна держава розгорнула велику діяльність у плані утворення нової законодавчо-нормативної складової правових рішень в галузях екології та природоохоронного забезпечення боротьби з екологічними негараздами.

Вивчення цієї проблеми постало предметом дослідження фахівців-правознавців, економістів, екологів, філософів, істориків.

З позиції свого дослідження при розгляді публікацій з проблеми авторка виділила праці правознавців П.П. Войтовича [1] та О.В. Патлачука [2], а також вивчення історика М.В. Болотських [3] та економіста М.М. Ігнатенка [4].

Знайомство з науковою літературою дозволило авторці, з урахуванням окремих висновків попередників, визначити мету та завдання власної статті: 1) провести аналіз та узагальнення Законів України Указів Президента постанов Кабміну, розпорядчик та нормативних актів місцевих органів влади; 2) класифікувати та зробити періодизацію прийняття рішень всіма гілками влади; 3) розглянути витoki виділення в Законах, постановах тощо нових тенденцій у зміні законотворчої діяльності та практики з природоохоронної та економічної безпеки в процесі нагальних проблем та необхідності їх вирішення.

Основний текст

Сучасний стан існування 30-ти річної Незалежної України висуває перед державою та її населенням нагальну проблему вирішення природоохоронних заходів, які, загалом, обумовлюються не тільки внутрішніми але й загальносвітовими проблемами. Серед них: 1) наявність парникового ефекту; 2) знищення захисного озонового шару; 3) повсемісне у масштабах планети «нераціональне використання» мінеральних та органічних ресурсів, що призводить до виснаження землі; 4) техногенна Чорнобильська аварія; 5) аварії на промислових підприємствах США, Індії, Японії та інших країн; 6) збройні конфлікти у В'єтнамі, Афганістані, Перській затоці, Югославії; 7) розробка всупереч міжнародних домовленостям в окремих країнах новітніх зразків зброї масового ураження.

Цей перелік можна продовжити, але навіть і його досить стислий виклад покладає на кожну країну обов'язок займатися природоохоронною сферою в галузі правового поля.

Починаючи з 1991р. в нашій державі робилися спроби привести в дію та прийняти до керівництва сучасну законодавчо-нормативну базу з проблеми.

На наш погляд їх прийняття та реалізація може мати таку періодизацію.

Перший період визначається початком 90-х рр. ХХ ст., а його закінчення датується прийняттям 28 червня 1996 р. прийняття першої у Незалежній Україні – її нової Конституції.

На наш погляд важливі для розгляду два закони України: 1) від 25 червня 1991 р. «Про охорону навколишнього середовища»; 2) від 24 лютого 1994р. «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення».

Перший законодавчий акт встановив по-перше, загальні фундаментальні постулати про основні принципи та виміри охорони навколишнього середовища в Україні [5]. По-друге, визначені правові, економічні та соціальні заводи тогочасної організації природоохоронної та економічної діяльності.

Другий закон врегулював у правовому полі відносини людини – суспільства – державних органів – установ, підприємств та організацій у врегулюванні санітарно-епідеміологічного служби [6].

Важливо водночас зазначити, що наведені Закони та деякі нечисельні інші право нормативні документи цього періоду були, з одного боку, відходом від загальносоюзних, носили більш конкретний, притаманний Україні, її природному середовищу та українському суспільству характер. З іншого – продовжували мати в своєму змісті декларовано застарілі зміни, а головне переважно не зовсім відповідає принципам законотворчої діяльності та Законам з означеної проблеми які затвердилися в Європейському Союзі.

Переходом від першого до другого періоду постало прийняття Конституції України 1996р.

Визначимо, насамперед, ст. 16 «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.» найбільш важливу, бо стосується: 1) самого існування українського народу; 2) здоров'я кожної людини на території України; 3)стосується не тільки сучасного, а й майбутніх поколінь, тобто генофонду народу.

У Конституції визначені обов'язки держави, розширені критерії екологічних та природоохоронних прав [7].

Характерно, що вже у вересні 1996р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову №1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів [8].

Ця постанова по суті вперше за період існування Незалежної України затвердила досить повний перелік заходів в екологічній та природоохоронній діяльності.

Проте майже до 2002р. фахівці в галузі екологічного права підіймали питання про необхідність розширення переліку видів діяльності, а також про виділення об'єктів природоохоронної діяльності підвищеної небезпеки, в окрему категорію та визначення специфічних підходів держави і суспільства до них.

Ці та інші недоліки почали виправлятися піл час третього періоду, який охоплює період з початку ХХІ ст. до 2021р. виключно.

Саме третій період знаменував кількісний і якісний прорив у правотворчій діяльності з екологічної безпеки та охорони довкілля.

Слід зазначити, що з 2002р. Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та органи місцевого самоврядування прийняли цілу низку, відповідно законів, постанов та розпоряджень і нормативних актів які були спрямовані на підвищення рівня здійснення правоохоронно-нормативної діяльності у історико-правовому контексті.

Серед законів наголосимо на два основних – від 21 грудня 2010 р. та від 20 березня 2018р.

У першому «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» визначені засади національної

екологічної політики держави на довгостроковий період [9].

Другий Закон «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018р. [10]

Постало на початку періоду питання про екологічний аудит. Вирішення його розпочато в Законі «Про Положення про Державний комітет природних ресурсів України» від 21.06.2004р. [11] та продовжено в Законах України – «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 [12] та «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» від 19.05.2011р. [13] присвячений встановленню дозвільної системи у сфері господарської діяльності з урахуванням еколого-природоохоронних положень.

На новий рівень було підняте і нормативно-розпорядчі рішення Кабміну України питання у сфері екологічного захисту, насамперед, у Постанові Кабміну України від 11 липня 2002 року «Про ідентифікацію та декларування» [14]

Ці положення доповнені новою Постановою КМУ від 28 серпня 2013 року «Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» [15].

Ще одна особливість притаманна документам органів місцевого самоврядування. Їх характерна особливість – вони конкретизують положення законів і постанов КМУ з урахуванням специфіки та особливостей розвитку того чи іншого регіону або територіальної громади.

Третій період, таким чином за своїм змістом, по-перше, характеризується кількісним і якісним суттєвим збільшенням Законів та Постанов Кабміну України; по-друге, виключенням спеціальних положень про систему незалежного оцінювання об'єктів екологічного аудиту; по-третє, прийняттям у 2010 р. та 2018 р. двох стратегічних Законів про державну екологічну політику України на період до 2020 року, та про стратегічну екологічну оцінку наслідків для довкілля та здоров'я населення тощо.

Отже, підбиваючи підсумки аналізу третього періоду законодавчо-нормативної діяльності можна сказати, що лише з 2015 року, як показує аналіз документів, почала з'являтися тенденція більш-менш приведення їх до стандартів ЄС.

Підсумковуючи вищесказане, можна б було сказати що Україна стала на шлях покращення екологічного стану та переймається і робить майже все на законодавчому та соціальному рівнях. Але все зроблене виключає той факт, яким є початок війни, яку розв'язала Російська Федерація, яку переживає сьогодні Україна та весь світ. Під час війни знищується інфраструктура цілих регіонів, що призводить до забруднення повітря та ґрунтових вод. Багато природоохоронних об'єктів, що припинили свою діяльність, що має безпосередні критичні екологічні наслідки. Серйозну проблему становить вплив війни на енергетичну сферу, що відбивається у ренесансі вуглецевого палива. А це означає ще більше викидів, ще більше забруднень... Тотальний вплив має також і зруйнована Росією Каховська ГЕС.

Висновки та шляхи подальшого дослідження.

Таким чином, аналіз діяльності ВРУ та КМУ розпорядчих та нормативних

актів місцевих органів влади як суб'єктів забезпечення і реалізації покращення природоохоронної та екологічної ситуації України та виведення на шлях до стандартів ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища свідчить про позитивну тенденцію розвитку нормативно-правового забезпечення їх діяльності у досліджуваній сфері, зокрема шляхом подальшого розвитку роботи у напрямку природоохоронної політики України, наближення її до законодавства ЄС. Але не можна пропустити той факт, що актуальна військова ситуація поскладнює та тотально погіршує стан всіх сфер розвитку України і насамперед екологічний фон не тільки в Україні а й в світі.

На думку автора подальше вивчення теми можна зосередити: 1) шляхом порівняльного історичного аналізу розвитку природоохоронних і екологічних заходів як складова частина соціально-економічної діяльності населення країни; 2) підготовка правового збірника що включає природоохоронні законодавчі нормативні акти та особливо практичні коментарі та рекомендації; 3) з урахуванням перших двох напрямків впливає третій - створення фундаментального дослідження яке об'єднує перші два.

Література:

1. Войтович П.П. Захист навколишнього середовища у збройних конфліктах. К.: Гельветика, 2017. – 132с.
2. Патлачук О.В. Природоохоронні доктрини в системі джерел права. К.: Фенікс 2018. – 148с.
3. Земельна реформа в Україні: еколого-соціальні умови реалізації в історичному контексті (90-і рр. ХХ ст. - 2005 р.) : Текст. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / М. В. Болотських; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. - Луганськ, 2006. - 197 с.
4. Ігнатенко М.М. Формування ресурсного потенціалу розвитку сільських територій: Текст. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / М. М. Ігнатенко ; Білоцерків. нац. аграр. ун-т. — Біла Церква, 2010. - 173 с.
5. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» // Відомість Верховної Ради України - 1991 - № 41 - ст.546
6. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» // Відомість Верховної Ради України - 1994 - № 27 - ст.218
7. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» // Відомість Верховної Ради України - 1994 - № 27 - ст.218
8. Конституція України // Відомість Верховної Ради України - 1996 - № 30 - ст. 141
9. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» // Відомість Верховної Ради України - 2011 - № 26 - ст. 218
10. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» // Відомість Верховної Ради України - 2018 - № 16 - ст.138
11. Про Положення про Державний комітет природних ресурсів України

указ Президента України від від 21.06.2004р. N 177/2004

12. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» // Відомість Верховної Ради України - 2005 - № 48 - ст.483

13. Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» // Відомість Верховної Ради України - 2011 - № 47 - ст.532

14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ідентифікацію та декларування»// № 956 від 11 липня 2002 р.

15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» // № 808 від 28 серпня 2013 р.

Abstract. *The article deals with the issues of transformation of legislative and regulatory documents regarding the state policy of independent Ukraine in the post-Soviet period.*

The purpose and objectives of her own study were set by: 1) analysis and generalization of the laws of Ukraine, decrees of the President, resolutions of the Cabinet of Ministers, administrative and normative acts of local authorities; 2) identify the reasons for the selection in laws, resolutions, etc., new tendencies in the change of legislative activity and practice in the environmental and environmental situation in the process of urgent problems and the need to solve them.

An attempt is made to attach internal problems to this problem to the global global.

The article substantiates the existence of three periods of changes in legislative and regulatory policy, which flows from changes in the state, political and socio-economic development of modern Ukraine since the early 1990s. To the present. In this regard, the orientation of the legal documents of the first period - from the proclamation of independence to 1996 is emphasized and disclosed; the second - from the adoption of the Constitution of Ukraine to the beginning of the 21st century; The third - from the beginning of the 21st century. To this day, which is related to the solution of not only the internal but also the participation of the Ukrainian state in the global struggle against the global environmental problems of mankind.

Keywords: *laws, decrees of Ukraine on environmental and environmental activities, decisions of the CMU and local authorities; The essence of three periods of transformation of legal documents.*

Науковий керівник: *д.і.н., проф. Михайлюк В.П.*

Статья надіслана: 29.08.2023 р.

© Соболев С.С.

УДК 340.12(477)(091):342.7:305-055.2

FORMATION OF GENDER OUTLOOK IN UKRAINIAN LANDS: A RETROSPECTIVE REVIEW**ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО СВІТОГЛЯДУ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД****Chumak O.V. / Чумак О.В.***аспірантка кафедри історії та археології**Східноукраїнського національного університету ім.В.Даля*

У статті розглянуто історичну ретроспективу формування гендерного світогляду українців. Проаналізовано основні періоди, у які формувалися засади гендерної рівності як у суспільному житті загалом, так і в державному управлінні зокрема. Визначено фактори, що гальмували процес формування гендерного паритету між чоловіками та жінками в минулому України та на її сучасному етапі розвитку.

Ключові слова: *гендерна рівність, стереотип, рівноправність, управління, гендерний паритет.*

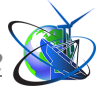
Актуальність проблеми.

Успішний розвиток та формування сучасної України повинні ґрунтуватися на усвідомленні цінності людського життя, важливості повноцінного та гармонійного розвитку кожної особистості, забезпеченні прав людини, необхідності створення умов для самореалізації людського потенціалу. Це можливо тільки за умови забезпечення гендерної рівності. Невипадково в Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 18 вересня 2000 р. закріплено норму: «Рівні права і можливості жінок і чоловіків повинні бути гарантовані». У Підсумковому документі 131-ї Асамблеї Міжпарламентського союзу (організації, яка об'єднує парламенти понад 160 країн світу), прийнятому 16 жовтня 2014 р. у Женеві зазначено, що жодна країна не може констатувати, що їй вдалося досягнути рівності, та наголошено, що «гендерна рівність лежить в основі прогресу, миру та розвитку. Якщо ми прагнемо досягнення миру і безпеки у світі, подолання бідності та забезпечення сталого розвитку, то повинні докласти всіх зусиль для досягнення цієї мети».

Дослідження гендерного світогляду, витоків його формування, розвитку та усталення дозволяє в значній мірі визначити ролі окремих компонентів гендера та вплив гендерних відносин на гармонізацію соціальної, політичної та інших сфер життєдіяльності. По-перше, ці відносини розпочинаються з родинних, і їх усталеність та прогресивний характер мають не тільки опосередкований, а й прямий вплив на загальну ситуацію, яка складається у суспільстві. По-друге, особливого значення вони набувають при складанні паритетності між чоловіками і жінками, при врахуванні великої природної місії жінки, яка завдяки цьому може відіграти більшу роль в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Саме це в значній мірі визначає актуальність і обумовлює вибір теми нашого дослідження.

Історіографія питання

При підготовці статті використовувалися дослідження провідних фахівців

з проблеми таких, як Рент О.П., Т.В. Бендас, О.А. Вороніна. Стан гендерної проблематики як у вітчизняному просторі так і у сьогоднішні є цікавим для широкого кола дослідників, з вітчизняних слід виокремити А. Волобуєва, І.С. Кон, І. С. Клецина, Д. Н. Остапенко, О. Пода, Н. Сидоренко, Т. Старченко які бачать переоцінку «гендерних» цінностей в сучасному суспільному житті держави. В даний час гендерні дослідження широко проводяться в усьому світі, такими вченими як Ф.Л. Джеймс, К. Хорні, К. Уест, С. Фаррел, Т.С. Баранова, Ю.Є. Альошина.

До питання про проблеми жінки в українському суспільстві звертаються у своїх дослідженнях Ярмиш О. Н., Головка О. М. [4], Книш І. [7], Смоляр Л. [9], Богачевська М. [12] та багато інших науковців. Однак, попри зростання наукової зацікавленості щодо даної теми, проведений аналіз історіографічної бази за порушеною проблематикою дає підстави стверджувати, що, незважаючи на джерельне підґрунтя, питання, яке є предметом нашого дослідження, не розкрито повністю, що й обумовлює актуальність даної теми.

З урахуванням досліджень попередників ми ставимо на меті розглянути та вирішити такі питання:

Мета і завдання дослідження.

Метою дослідження є формулювання теоретично обґрунтованих висновків щодо нерозривного зв'язку ідеї гендерної рівності з інтелектуальним, культурним, економічним, соціальним та національним розвитком українського народу, її присутності у всіх прогресивних національно-демократичних програмах, поглядах українських громадських, культурних та політичних діячів протягом всього історичного розвитку суспільства на українських землях, коли в умовах сучасності розвивається усталене поняття необхідності правової рівності, свободи та справедливості.

Зазначена мета зумовила постановку і розв'язання таких *завдань*:

1. Схарактеризувати та структурувати погляди на формування підвалин українського суспільства, розвиток та усталеність гендерного світогляду на українських землях з найдавніших часів до сьогоднішнього;
2. Проаналізувати та узагальнити фактичний матеріал, розробити на його основі ретроспективний огляд формування гендерного світогляду на теренах сучасної України;
3. Виокремити етапи розвитку стереотипного мислення громадян у питаннях гендерного світосприйняття сучасності, особливу увагу приділити висвітленню періоду виникнення та розвитку української державності, остаточного формування гендерної думки за умов самоідентифікації українського суспільства;
4. Вивчити історичні передумови формування гендерної свідомості громадян у новітні часи.

Виклад основного матеріалу.

Взагалі соціокультурні стереотипи сприйняття жінки в соціальному контексті можуть бути охарактеризовані як маскулінні. Жінці традиційно відводилися заняття, редуковані до біологічного початку, тобто пов'язані з народженням і вихованням дітей та обслуговуванням чоловіка: забезпечення

його первинних (фізіологічних потреб) – від сексуальних до побутових - харчування, догляду тощо.

Разом із тим українська історія свідчить, що українська ментальність відзначається толерантністю і повагою щодо соціальної (у тому числі політичної) активності жінки.

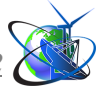
Для ґрунтовного вивчення гендерного світогляду українці в історичній ретроспективі слід визначитись з періодизацією. Цей процес ми поділяємо на такі етапи (залежно від форм державного правління в Україні протягом століть):

- а) ранньофеодальний;
- б) станово-представницький;
- в) імперський;
- г) національно-республіканський;
- д) радянський;
- е) сучасний в умовах незалежної України.

Досліджуючи ранньофеодальний період Русі (кін. IX- поч. XIV ст.) слід згадати постаті таких жінок, як княгиня Ольга, Анна – королева Франції, Роксолана. Вони залишили по собі пам'ять саме як політичні діячки, жінки, які займалися - і успішно - політикою, а не були просто дружинами князя чи короля, чи султана. Княгиня Ольга сприяла прилученню Київської Русі до християнської релігії. Анна Ярославна фактично управляла Францією, поки її син був малолітнім. Онука Ярослава Мудрого – Анна Всеволодівна в 1089 році самостійно правила посольство у Візантії (крім цього, заснувавши у Києві Андріївський монастир, Анна відкрила при ньому першу відому в історії Русі школу для дівчат) [6].

До речі, останнє не є поодиноким випадком: у XII-XIII ст. нерідко виникали монастирські школи, засновницями яких були жінки княжих родів. Вважається, що масштаби державної соціальної активності давньоруських жінок взагалі були значними. Звичайною справою для руських княгинь було вести переговори з іноземними послами. Імена давньоруських жінок зустрічаються в джерелах і у зв'язку з боротьбою за зміцнення та єдність їх власних земель як на Русі, так і за кордоном [16].

У ранньофеодальний період порівнюючи економічні та соціальні права чоловіків та жінок слід зазначити, що у цивільно-правових відносинах статус жінки в давньоруському праві було набагато вище, ніж, наприклад, в римському чи давньо-германському. У цих суспільствах жінка, дочка, дружина та мати завжди перебували під опікою чоловіка і були позбавлені правоздатності. Натомість в Русі, жінка в шлюбі зберігала за собою все своє майно, яке і після смерті чоловіка не включалося у спільну спадщину, а вдова ставала повноправною головою сім'ї. Жінки володіли правом на придане і спадок. Ще в дохристиянський період дружини мали своє майно, княгині та інші знатні жінки володіли великими статками, містами, селами. Так, «княгині Ользі належало власне місто, свої місця пташиної і звірячої лову». Чоловіки нерідко майново залежали від дружин. Істотно, в древніх актах не міститься жодного свідчення про те, щоб дружина у будь-який

спосіб обмежувалась в праві розпоряджатися своїм майном.

Жінки у період середньовіччя практично не могли брати участі в управлінні державою, займати державні посади, претендувати на найбільш престижні професії: лікарів, юристів, священнослужителів. Соціальна активність жінки обмежувалася владою чоловіка, якому вона була зобов'язана служити згідно з нормами канонічного права. Жінка «не може вчити, виступати свідком у суді і гарантом в угодах, вона не має права брати участь у засіданнях судів ... » [1, с. 192].

Таким чином, проаналізувавши узгодженість прав і обов'язків чоловіків та жінок в середньовічній Русі (IX – XIV ст.), слід відмітити: присутність гендерної рівності: а) на побутовому рівні та у сім'ї між подружжям; б) у цивільно-правових відносинах при заключенні договорів та відшкодуванні збитків; в) у всіх видах господарської діяльності особливо у середовищі вищих верств населення на загально-державному рівні; г) жінки та чоловіки, як представники одних верств населення, користувалися однаковим судово-правовим захистом.

Класичним виявом типу української жінки у станово-представницький період стала козачка. „Козачка-мати, яка виховувала лицаря, оборонця рідної землі; вихователька спартанців сама була кришталеву чистою, безкорисливою, гордою, рішучою. На перше місце ставила загальнонаціональні інтереси, а не власні”[6].

Соціальне становище українського жіноцтва у XVI-XVII ст. було кардинально відмінним порівняно із Західною Європою. Суспільний статус чоловіка не відіграв тут головної ролі, натомість усе вирішував власний майновий стан жінки. Наприклад, шляхтянки – володарки величезних земельних латифундій мали значну суспільну вагу, незалежно від того, були вони заміжніми чи ні.

Разом із тим „у статевій свідомості українців відсутні ригідні стереотипи щодо маскулінності-фемінності, дихотомічність яких притаманна більшості етносів”. Сердечність, м'якість, ніжність чоловіка (згадаймо хоча б: „Я ж тебе, милая, аж до хатиноньки сам на руках донесу” або „Як не хочеш, дівчинонько, моєю бути, то дай мені таке зілля, щоб тебе забути”) поєднуються з активністю, незалежністю, самостійністю та рішучістю жінки, маскулінні якості якої не применшують її фемінності. Як підкреслюють етнографи та історики, українська духовна традиція виробила своєрідний код характеру українки: розум, доброта, мужність та гідність.

Жінці віддавалася перевага у сімейних та соціальних ролях. Прикладом суспільного авторитету жінки може служити давній козачій звичай, за яким тільки жінка могла врятувати козака від смертної кари, якщо погоджувалася вийти за нього заміж.

Входження України до складу Російської імперії негативно позначилося на юридичному статусі жінки, що сприяло поглибленню гендерної асиметрії українського суспільства. Вже у 1646 року до тодішнього законодавства („Требник”) було внесено зміни щодо шлюбної присяги. Раніше подружжя вважалося “помічниками” один щодо одного. Віднині ж було законодавчо

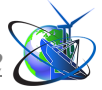
упроваджено зобов'язання жінки щодо покори своєму чоловікові. Така позиція підтримувалася й церквою, що тлумачила владу чоловіка над жінкою як непорушний закон, відповідний ієрархічній будові станової держави: „Дружинам голова чоловік, чоловікові – князь, а князю – Бог”.

Боротьба за гендерну рівність в Російській імперії взагалі та в Україні зокрема, бере початок з другої половини XVIII ст. під впливом ідей Французької революції 1789 та Просвітництва. З'являється новий тип жінок, готових брати участь у суспільному житті. Це Є.Р. Дашкова, графині М.Г. Разумовська, А.К. Воронцова, М.А. Нарішкіна. Поява жінок-письменниць і поетес Є.А. Княжніної, Е.А. Вельяшевой-Волинцевої, В.А. Волкової, Є.С. Менипикової свідчило про зростання жіночої самосвідомості. Цьому сприяла поява у 1812 р. так званого «Жіночого патріотичного суспільства» (громади) - першої на теренах імперії організації, яка ставила за мету досягнення цілей публічного характеру. Цією організацією започатковано історію організованої жіночої політичної активності в Російській імперії. До певної міри, віддзеркаленням її діяльності став вчинок жінок декабристів, які відправилися за своїми чоловіками і братами до Сибіру [6].

На початку 50-х рр. XIX ст. передова російська інтелігенція уже була добре обізнана з феміністськими рухами на Заході. Свідченням цього є низка опублікованих статей ліберально налаштованих викладачів університетів: фізіолога І. Сеченова, історика Т.М. Грановського (його стаття «Погляд на зміну громадянського стану жінок в нашій вітчизні» спиралася саме на західний досвід), а також хірурга Н.І. Пирогова. У статті літературного критика М.Л. Михайлова «Жінки, їх виховання і значення в сім'ї та суспільстві» (1852), вперше у вітчизняній історії прозвучала вимога щодо рівноправності жінок у соціально-політичному житті [3].

Реформи 60-70-х рр. XIX ст. радикально, хоч і непослідовно, змінили всі сторони життя в Російській імперії. Гендерна рівність повинна була проявитися насамперед у виборчому праві, але саме у цій сфері жінки фактично були віднесені до категорії політично неправоздатних громадян. Вони не мали пасивного виборчого права і були позбавлені можливості брати участь в державному управлінні та місцевому самоврядуванні. Все це спонукало жінок до активної боротьби за отримання політичних прав.

Натомість вже XIX століття внесло свої корективи у сфері гендерної рівності значно рішучіше. Так, 15 квітня 1917 р. Тимчасовий уряд видав Постанову «Про проведення виборів гласних міських дум» і «Тимчасові правила щодо проведення виборів гласних міських дум». Як вказують О.Ярмиш і О.Головко, «Уперше в колишній Російській імперії впроваджувалось демократичне, пряме і рівне виборче право. Обирати й бути обраним до органів міського самоврядування могли усі громадяни чоловічої та жіночої статі усіх національностей та віросповідань, які досягли 20 років. Під час складання списків ці особи повинні були мешкати у цьому місті, або мати в ньому домівку, або інші заняття, пов'язані з містом. Кожен виборець мав один голос» [5, с. 41]. Міські вибори, у яких брали участь жінки, пройшли влітку 1917 р. в умовах політичної та соціальної нестабільності. [5, с. 7].

Скасування кріпацтва, перехід до капіталістичного способу виробництва, всебічна трансформація суспільного життя стали основними передумовами оформлення жіночого руху як соціально-політичної сили. Всі ідеї формувалися в руслі соціальної модернізації і трансформації, становлення демократичної громадянської свідомості. Щоправда, серед основних цілей було відстоювання права жінок на освіту, на участь у духовному житті, в суспільному виробництві [16].

Отже, вивчаючи процес формування гендерної свідомості українців в імперську добу, слід зазначити, що історичні традиції культурно зумовлених гендерних стереотипів простежуються і в мовленнєвій поведінці статей, впливають на їх мовну соціалізацію (відоме батьківське виховне висловлювання – „Ти ж дівчинка” – означає недозволенність певних мовленнєвих практик саме для дівчаток, у той час, як логічно витікає з цієї настанови, це не забороняється (хоча і не рекомендується) хлопцям. Ця регламентація мови відбиває вербалізацію статі. Так, лінгвісти свідчать, що в „українській мові спостерігаються елементи андроцентричності. Це стосується здатності мови виражати належність особи до статі щодо системи парних відповідників. Відомо, що для означення осіб за професіями, спільними для осіб різних статей, перевагу має чоловічий рід, і саме ця граматична форма фіксується навіть, коли йдеться про жінок” [6].

Внаслідок скасування кріпосного права та реформування, хоча й обмеженого, політичної системи відбулися відчутні зміни у політичній свідомості населення.

Бурхливий початок ХХ ст. ознаменувався для України можливістю на національне самовизначення та спробою розбудови гендерно свідомого суспільства.

Про емансипацію жінки в Україні тривали активні дискусії, починаючи ще з кінця ХІХ ст. Як соціальна проблема становище жінки знайшло висвітлення у творчості Т.Г.Шевченка. Зображуючи її тяжку долю, поет закликав до протесту проти соціальної несправедливості, і цей протест був почутий демократично налаштованим жіноцтвом. Недарма серед молодих освічених жінок Наддніпрянщини зростав інтерес до творчості Т.Шевченка, переписувалися його вірші. Особливе зацікавлення викликала проблема визволення жінки.

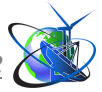
Видатним гендерним ідеологом періоду національного державного відродження в Україні була Софія Русова. За її словами: «Жіноче питання одне з найскладніших, які ставить перед нами наше культурне життя, яке може розвиватися правдивими шляхами в залежності від багатьох економічних, етичних і культурних умов громадського життя. Воно вимагає зростання почуття правди й волі в людях, воно не вкладається ні в які законодавчі постанови, бо воно цілком залежить від моральних відносин людей між собою, від розвитку пошани людини до людини, від самоутримування своєї розбещеності заради гуманного почуття до жінки» [9, с. 70]. Поряд з Софією Русовою у роботі Центральної Ради та створених нею установ приймали участь такі жінки-інтелектуалки, як Л. Старицька-Черняхівська, М. Грушевська, З.Мірна, М. Ішуніна, В. О'Коннор-Вілінська, Л. Яновська, С. Любинська,

О. Пащенко, В. Ничаївська, Н. Захарченко, О. Клер, М.Лисиченко, Ю.Шевченко, О. Андрієвська та інші [6, с. 12]. У «Законах про тимчасовий державний устрій України», виданих 29 квітня 1918 р. Гетьманом Української держави П. Скоропадським, практично поновлюється станова структура суспільства, виокремлюючи два суб'єкти прав і обов'язків - козаків і громадян. Про гендерну рівність у державному управлінні ні у конституційних Законах 29. IV. 1918 р., ні в іншому законодавстві Гетьмана не йдеться, хоча фактично соціальні права жінок набули значного розширення. Так, у «Проекті Конституції основ державних законів УНР» доби Директорії професора Київського університету Отто Ейхельмана відроджуються громадські погляди М. Драгоманова про соціальну рівність жінок і чоловіків у державному самоврядуванні, але цей проект не був затверджений через об'єктивну історичну ситуацію.

З утворенням Західноукраїнської Народної Республіки наприкінці 1918 р. відразу ж виникло питання про гендерну рівність чоловіків та жінок. Воно було вирішено у Тимчасовому основному законі про державну самостійність українських земель колишньої австро-угорської монархії, ухваленому Українською Національною Радою на засіданні 13 листопада 1918 р. В Артикулі IV цього конституційного акту було закріплено: «Права влади іменем Західно-Української Народної Республіки виконує весь її народ через своє заступництво, вибране на основі загального, рівного, безпосереднього тайного і пропорційного права голосування без різниці статі. На цій основі мають бути вибрані установчі збори Західно-Української Народної Республіки. До часу зібрання установчих зборів виконує всю владу Українська Національна Рада і Державний Секретаріат» [11, с. 96]. Жінки Західноукраїнської Народної Республіки брали участь до виборів у парламент, займали владні та судові посади, були вояками Галицької армії, після Злуки УНР та ЗУНР разом з жінками Української Народної Республіки створили в Кам'янці-Подільському об'єднану українську жіночу організацію та спільно включились у міжнародний жіночий Рух, брали участь у міжнародних з'їздах Міжнародної жіночої ради, Міжнародного суфражистського союзу та Міжнародної жіночої ліги за мир та свободу» [12, с.72]. Після приєднання Західної України до Польщі політична діяльність українських парламентаристок у Другій Речі Посполитій (1922-1935 рр.) зі захисту національних та соціально - політичних інтересів була досить значною.

З революційним закріпленням радянської влади в Україні починається нова доба у боротьбі за рівні соціально-політичні права жінок та чоловіків. Вже у Конституції УСРР 10 березня 1919 р. опосередковано закріплено за жінками, як громадянами тільки право обирати та бути обраними. Чітко вираженого формулювання про статеву рівність у цьому акті не зафіксовано, а, насамперед, йдеться про класову пролетарську єдність. Проте вже у Конституції УСРР 1929 р. у ст. 66 зазначається: «Право обирати і бути обраним до рад мають, незалежно від статі, віри, раси, національності, осілості тощо, такі громадяни Української Соціалістичної Радянської Республіки, що їм до дня виборів минуло 18 років» [12, с. 285]. Усі ці конституційні нововведення були

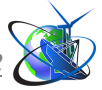

прогресивними, оскільки на той час, жодна країна світу законодавчо не закріплювала вичерпне коло прав для чоловіків та жінок “на рівних”. І надалі конституційне закріплення гендерної рівності в Україні відбулося в Конституціях СРСР 1977 р. та Конституції УРСР 1978 р.[14, с. 644].

У другій половині 1950-х – на початку 1960-х років обмежена лібералізація суспільства і «приватизація» особистого життя поступово послабили дію більшовицького гендерного кодексу й підштовхнули до появи альтернативної інтерпретації жіночності й чоловічності в СРСР. Радянська пропаганда завжди пишалась тим, що жінки вперше в історії були залучені до суспільно-політичного і культурного життя країни. Дійсно, до часу завершення радянської історії, жінки становили 51 відсоток всієї робочої сили. Проте, звісно, не можна стверджувати, що ці показники свідчать про дотримання принципу рівності та рівноправності в державному управлінні. Наприкінці 1980-х років кожен другий чоловік з вищою освітою займав який-небудь адміністративний пост, а серед жінок таких було тільки 7 %. Така ж ситуація склалась і в політиці. До початку перебудови, коли все вирішувалося зверху, партійною бюрократією, жінки були, хоча б номінально, представлені на всіх сходах політичної ієрархії, за винятком Політбюро (за всю історію КПРС цієї честі були удостоєні тільки дві жінки – Катерина Фурцева і Олександра Бірюкова). На перших же більш-менш вільних виборах це формальне представництво зазнало поразки [13, с. 41].

Після розпаду СРСР, попри структурні зміни й виникнення нових гендерних практик, трансформація гендерних відносин супроводжувалася поверненням до патріархальних уявлень про рольові статуси чоловіків та жінок у суспільстві [10]. На думку О. Кулачек, перемини в політичній системі та встановлення ринкових відносин в Україні, зумовили зміни у соціально-політичних відносинах між жінками й чоловіками. В ейфорії проголошеної незалежності України були знехтувані ідеї рівноправної участі жінок і чоловіків у державному будівництві, і це стало фундаментальною помилкою з погляду використання могутнього наукового, творчого і практичного потенціалу жінок, що й призвело певною мірою до теперішніх сумних наслідків. Це насамперед виявилось на рівні змін соціокультурного контексту подальшої політичної та управлінської діяльності українських жінок, що усуває їх від державотворчого процесу, обмежує роль жінок при розробці та прийнятті управлінських рішень [8, с. 41]. Як один із заходів «широкого» залучення жіноцтва до державного управління, що пропонується деякими вченими і політиками - це повернення до радянської системи квотування, насамперед при виборах до представницьких органів влади.

Як зазначає О.Марцеляк, щодо запровадження виборчих гендерних квот, яка вважає, що по-перше, введення гендерної квоти порушує принцип вільного вибору, а по-друге, введення гендерних квот прямо суперечить ст. 24 Конституції України, яка гарантує рівність між жінками і чоловіками і забороняє запровадження привілеїв та обмежень за ознакою статевої приналежності [11, с. 94]. В політиці як і в економіці повинна існувати вільна конкуренція в боротьбі за владу, а не штучний пошук кращих претендентів на

державницькі посади. У данному випадку слід обережно відноситися до зарубіжного досвіду гендерного квотування на державні посади.

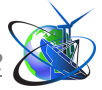
Проте, поступово ситуація змінюється, хоча і дуже повільно - наприклад, ратифікація Стамбульської конвенції в Україні, що покликана захищати жінок від домашнього насильства в усьому світі, і в Україні зокрема, у нашій державі пройшла тривалий процес ратифікації - понад 11 років: прийнята була у листопаді 2011 року, а лише у 2022 році Верховною Радою України було прийнято Закон про ратифікацію Стамбульської Конвенції №0157 від 18.06.2022р. Або інший приклад: Мінекономіки своїм Наказом від 18.08.2020 р. № 1574 лише у 2020 році унесло зміни до Класифікатора професій ДК 003:2010 щодо застосування адаптованих до жіночого роду професійних назв робіт, які у класифікаторі майже в усіх випадках наведені у чоловічому роді. Причому процес законодавчого врегулювання використання фемінітивів (мисткиня, директорка, юристка і т.ін.) також “розтягнутий в часі” - зазначений нормативний документ змінюється вже вдев’яте, але досі має не врегульовані питання і потребує майбутньої доробки.

Якщо звернути увагу на те, що відповідно актуального гендерного профілю України [17] чоловіки складають більшість у Верховній раді України, то питання такого повільного законотворчого процесу у нашій державі в питаннях гендерного паритету наводить на висновки про пасивність чоловічої складової до гендерних прав жінок. Як зазначає, С.Павличко, один з найсильніших міфів, що існує в українській свідомості, це “культ матері”. Він створюється в культурі, в основному, чоловіками, для того, щоб усунути конкурентів-жінок з традиційно чоловічих сфер діяльності. Маючи материнські обов’язки, жінка доволі рідко може виступити конкурентом на виборах у парламент, чи в отриманні високої посади на приватній фірмі або в захисті докторської дисертації. “Українські чоловіки готові оспівувати і оспівують, прославляти і прославляють жінок-матерів, а на політичному рівні приймати постанови про обмеження суспільної діяльності жінок” [6].

А якщо проаналізувати Інтернет-опитування про необхідність використання фемінітивів в українській мові [18], то можна навіть відзначити іронію, жарт, або навіть роздратованість у респондентів переважно чоловічої статі та їх впевненість у тому, що фемінітиви фактично не відіграють ніякої ролі у питання поваги до прав жінок, але ж одночасно чоловіки виступають проти відміни “чоловічих” назв професій загалом - не погоджуються, щоб їх називали “медичними сестрами” тільки “медичними братами” та зменшували їх право на вибір назви їх професії.

Такий стан ситуації у досягненні гендерної паритету говорить про наявність в сучасному українському суспільстві більш “декларативного” характеру гендерної рівності, ніж про “практичні” механізми реалізації захисту прав жінок.

Як і у всьому світі, в Україні, протягом останнього десятиліття, розпочалась активна діяльність великої кількості жіночих організацій, метою яких було розв’язання проблем забезпечення рівних прав і можливостей для представників обох статей в усіх сферах життєдіяльності та вирішення питання

статусу жінок в суспільстві. У нашій країні створено та діє майже 30 всеукраїнських та міжнародних організацій. Крім цього, відбувається зростання кількості спонтанних жіночих об'єднань і разом з цим громадської активності, що певно обумовлені необхідністю відстоювання жіночих прав та інтересів.

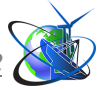
Висновки

Отже, проведений аналіз надає можливість виявити наступне, а саме, що чоловіки й жінки мають особисті погляди і потреби, які не завжди співпадають, відповідно представництво жіночої статі в органах влади є надзвичайно важливим для того щоб, їхні інтереси були представлені належним чином при керівництві країною. Відповідно зростає необхідність збалансованої участі чоловіків та жінок у процесі прийняття управлінських рішень та впровадженні заходів що впливають на їхнє життя. Як ми бачимо, історично доведено, що жінки в Україні майже ніколи не були осторонь усіх суспільних проблем але певні стереотипи не дають змогу вийти жінкам на «передову». Зміни у становищі жінки в Україні ймовірні, за умови ведення послідовної гендерної політики. Розробка та впровадження державних стратегій дозволять жіночій статі на паритетних засадах приймати участь у суспільній діяльності та у сімейному житті й тим самим підвищити ефективність державного управління.

Базовим підґрунтям таких стратегій є відродження демократичних традицій історично високого суспільного статусу української жінки, насамперед, підтримка прагнень жінки розкрити нові діапазони, досягнути омріяних вершин та врешті решт заявити про свій повноцінний та паритетний статус членкині громадянського суспільства, тому напрямок дослідження витоків гендерних традицій в українському суспільстві залишається актуальним як для істориків, так і для соціологів, правознавців, юристів, тощо.

Література.

1. Цит. по: Bonnie S. Anderson, Judith P. Zinsser. A History of their own. Vol. 1. - Penguin Books, 1988. 280 с.
- 2.[Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.wco.ru/biblio/books/domostroy/main.htm>
3. Гендерна нерівність жінок. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua-referat.com>
4. Ярмиш О. Н., Головка О. М. Харківське міське самоврядування на зламі століть: XIX – XX і XX – XXI. Досвід історії та сучасності. Х., 2004.
5. Нестерцова-Собакар О.В. Державно – правовий статус жінки в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.: На матеріалах українських губерній / О.В.Нестерцова-Собокарь// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://visnyk.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=9623>.
6. Морщакова О.С. Історико-соціальні та правові аспекти гендерної рівності О.С.Морщакова // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/571/>
7. Книш І. Иван Франко та рівноправність жінок / І.Книш – Вінніпег, 1956. –

185 с.

8. Хрестоматія з історії держави і права України - Том 2. Лютий 1917 р. – 1996 р. Навч. посіб. Для юридичних вищ. Навч. закл. і фак.: У 2 томах. / В. Д. Гончаренко, А.Й Рогожин, О. Д. Святоцький; За ред. члена – кореспондента Академії правових наук України В. Д. Гончаренко. - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1997. - 800 с.

9. Смоляр Л. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогоденні: Монографія / За заг. ред. Л. Смоляр. О.: Астропринт, 1999. – 440 с.

10. Кулачек О. Роль жінки у державному управлінні: старі образи, нові обрії [Монографія] / О.Кулачек– К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – 301 с.

11. Конституційні акти України. 1917 – 1920. Невідомі конституції України. К., 1992.

12. Богачевська М. Дума України – жіночого роду / М. Богачевська/ –К.: Воскресіння, 1993. – 57 с.

13. Шостак Н.В. Гендер і його репрезентація в капіталістичній і соціалістичній рекламі. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle>

14. Гендер по-радянськи: навантаження жінки в СРСР звужувало коло обов'язків чоловіка [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://tyzhden.ua/History/44370>

15. Марцеляк О. Гендерна політика у зарубіжній та вітчизняній виборчій практиці / О.Марцеляк //Вісник центральної виборчої комісії №3 (13) 2008 р. – С. 91 – 95.

16. Черняхівська В. Історичний досвід становлення української моделі гендерного паритету [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012>

17. Гендерний профіль України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/gender-profile-ukraine>

18. Фемінітиви [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/%D0%A4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2.html>

The article examines the historical retrospective of the formation of the gender worldview of Ukrainians. The main periods in which the principles of gender equality were formed both in social life in general and in state administration in particular have been analyzed. The factors that inhibited the process of forming gender parity between men and women in Ukraine's past and at its current stage of development have been identified.

Keywords: gender equality, stereotypes, equality, governance, gender parity.

Науковий керівник: д.іст.н., проф. Михайлюк Віталій Павлович

Стаття надіслана: 28.08.2023 г.

© Чумак О.В.

УДК 821.111-3.09"20"

**BRITISH CULTURAL TEXT IN D. BROWN'S NOVEL
"THE DA VINCI CODE"
БРИТАНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ТЕКСТ В РОМАНІ Д. БРАУНА
«КОД ДА ВІНЧІ»**

Tveritinova T.I. / Тверітінова Т.І.*c.ph.s., as.prof. / к.ф.н., доц.*

ORCID ID: 0000-0002-7731-2040

Boris Grinchenko Kyiv University,

Kyiv, Bulvarno-Kudriavska, 18/2, 04053

Київський університет імені Бориса Грінченка,

Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053

У статті досліджується британський культурний текст на матеріалі роману Д. Брауна «Код да Вінчі». Розглядаються маркери британського (англійського і шотландського) культурного тексту: генетичний, матеріально-культурний і духовно-культурний. Виокремлюється поняття «лондонський текст», який подається як своєрідний *name-dropping*, нанизування назв визначних пам'яток та імен видатних представників національної культури. Простежується екфразис архітектурних культових споруд Лондона і Росліна, з якими пов'язані тамплієрський дискурс і релігійна символіка.

Ключові слова: Д. Браун, британський культурний текст, лондонський текст, архітектурний екфразис, сигнатури міста, тамплієрський дискурс.

Творчість сучасного американського письменника Дена Брауна (народ. в 1964 р.) знаходиться в центрі уваги сучасної гуманітаристики. Досліджується специфіка так званого "The Dan Brown Phenomenon", проблематика, символіка та жанровий синкретизм його романів (О. Бесараб, Б. Ерман, Т. Старостенко, Р. Девіс, Б. Бауерс, Г.У. Еріксон, Г. Тейлор та ін.). Дослідники виділяють ознаки конспірологічного детективу (Т. Амірян), роману-андрогіну (А. Балод, О. Бесараб), трилеру (Д. Бренон), інтелектуального трилеру (О. Черник), синтезу бойовика, пригодницького роману та "mystery book" (Д. Бернштейн), "detective-mystery thriller" (Т. Грей) тощо [5].

Чільне місце в творчості письменника посідають романи його ленгдоніани. Події в творах відбуваються в відомих містах Європи, Азії й Америки, які репрезентуються як носії духовної культури і генератори історико-культурної інформації. В такому разі автором вибудовується культурний текст кожної країни: в «Янголах і демонах» та в «Інферно» - італійський, у «Втраченому символі» - американський, в «Коді да Вінчі» - французький, в «Джерелі» - іспанський. Втім в романі «Код да Вінчі» події також відбуваються в Англії і Шотландії (країнах Сполученого Королівства Великої Британії), що дозволяє репрезентувати британський культурний текст. Дослідження маркерів такого тексту видається нам цікавим і перспективним, що й визначило мету роботи.

Мета статті – на матеріалі роману «Код да Вінчі» дослідити культурну ідентичність британського топосу, визначити складові елементи лондонського тексту, знакові постаті, які репрезентують національну культуру. В роботі застосовані історико-літературний, культурологічний, культурно-історичний та герменевтичний методи.

Поняття «культурний текст» зазвичай розглядають в літературознавчому, культурологічному та семіотичному аспектах. Відштовхуючись від кантівського визначення «світ як текст», дослідники розглядають це поняття в межах феноменологічного підходу (Е. Гусерль, Е. Левінас, М. Мерло-Понті та ін.), як складного семіотичного цілого (М. Бахтін, Ю. Лотман та ін.), як процес осмислення і трансляції сукупності реалій культури (М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер, П. Рікер та ін.), як синтез традицій семіотики, герменевтики й філософії (У. Еко). Варто відзначити, що «культурний текст» - це складний, багаторівневий і багатовекторний простір, в якому можна виділити історико-культурну, матеріальну, духовну, соціально-комунікативну складові, які є значущими в просторово-часовому континуумі.

Дослідники Н.П. Гура і О.К. Бойко відзначають, що в основі сюжету романів Брауна – «таємниця світового масштабу, високий статус якої підтримують таємні товариства та серйозні наукові установи»; пошуки розгадки цієї таємниці «відбуваються у формі пригод (квест) з великою кількістю додаткових завдань на широкому історико-культурному, релігійно-політичному та науково-дослідницькому тлі» [3, с. 24]. Так сюжет роману «Код да Вінчі» нагадує інтелектуальний квест – пошуки Святого Грааля. В ході послідовного розгадування зашифрованих дороговказів герої переміщуються з Парижа до Лондона, а французький текст поступово замінюється на британський. Занурення в британську культуру починається з мови: вірші великого магістра «Пріорату Сіону» були написані англійською мовою. Таємне братство вважало її єдиною чистою європейською мовою, *la lingua pura*, яка, на відміну від французької, іспанської та італійської, що походили з латини, «була незалежною від пропагандистської машини Рима» [2, с. 324]. Перший рядок віршу спрямовував героїв до конкретного міста: «В Лондоні папа рицаря ховав» [2, с. 343].

На думку Д. Боклаха, будь-який міський текст визначається як «сукупність предметно-атрибутивних, соціально-історичних, особистісно-психологічних, міфопоетичних кодів міста, що у творі набувають особливої семантики, реалізуючи гносеологічну, культурологічну функції міського ландшафту та архітектоніки» [1, с. 251]. Дослідження лондонському тексту вітчизняними та зарубіжними науковцями (О. Джумайло, О. Павлова, Н. Нестерова, Л. Прохорова, Б. Бойнтон, П. Бейлі, П. Гілберт та ін.) були спрямовані на вивчення феномена міста та його ролі в розвитку цивілізації. При цьому, як зазначає Д. Вольфрейс, місту при його зануренні в культурний та історичний контекст властиві динамічні зміни, що робить його текстотворчим простором [6].

Лондон постає в романі Брауна як велике місто з багатовіковою історією і оригінальною архітектурою. Письменник використовує сигнатури міста світової лондоніани: вода, твердь, топоніми, архітектурні споруди, персонажі, історичні та культурні реалії. Вибудовуючи лондонський текст, він розставляє акценти на знакових місцях, які є відомими туристичними маршрутами: набережна Вікторії, «Сент-джеймський парк – острівець зелені в самому серці Лондона, громадський парк, що межує з Вестмінстерським, Букінгемським і

Сент-джеймським палацами» [2, с. 403], площа Хорстардз-Парейд перед будівлею казарм Королівської кінної гвардії, Вестмінстерське абатство тощо. Браун зазначає, що колись над міським пейзажем «височили Біг-Бен и Тауерський міст, а тепер їх замінило «Око Мілленіуму» - величезне ультрасучасне оглядове колесо заввишки п'ятсот футів, з якого відкривалась захоплива панорама міста» [2, с. 361].

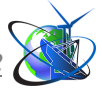
Лондонський текст включає кліматично-метеорологічний, духовно-культурний та матеріально-культурний елементи. Місто зустрічає героїв ранковою мрякою і дощовою погодою, що взагалі властиво для мінливого клімату Туманного Альбіону. Тому й розмови про погоду, якими зустрічає героїв в Королівському коледжі бібліотекарка-лондонка, – це виявлення англійської культурної традиції вести розмову [7].

Браун доповнює оповідь в романі «текстом про мистецтво», екфразисом, сутністю якого є відтворення одного мистецтва засобами іншого. Як зазначає Ю. Ковалів, «поняття екфразис – інтерсеміотичне розкриття засобами літератури ідейно-естетичного змісту творів малярства, скульптури, архітектури, музики та інших мистецтв» [4, с. 325]. Відповідно визначають живописний, музичний, архітектурний, урбаністичний, міфологічний види екфразису. По суті це «репрезентація репрезентації», тому що надається інформація про невербальний твір мистецтва і реципієнта, який його сприймає.

Огляд архітектурних культових споруд в романі – церкви Темпл, Вестмінстерського абатства в Лондоні і каплиці Рослін у Шотландії – подається як опис артоб'єктів, візуальної образності. Репрезентація цих духовних пам'яток відбувається в традиціях жанру туристичного путівника: надається історична довідка про будівлю, особливості її архітектури, інтер'єру, долучаються елементи духовної сфери (міфи, легенди, історичні перекази тощо). Як в будь-якому путівнику зазначаються години роботи цих культових об'єктів і наявність екскурсів. Опис архітектурних споруд доповнюється фрагментами лекцій та додатковою інформацією героїв-інтелектуалів – університетського професора, фахівця з історії мистецтв і символіки Ленгдона та члена британського Королівського історичного товариства сера Лі Тібінга.

Відвідування церкви Темпл супроводжується зануренням в тамплієрський дискурс, адже вона «свого часу була осередком усієї діяльності Пріорату Сіону і тамплієрів в Об'єднаному Королівстві, назвали її так на честь храму Соломона (Solomon's Temple – англійською)» [2, с. 358]. З темою тамплієрів пов'язані топонімія, історичні перекази і легендарій рицарського ордену: таємні ритуали, необмежена влада над Римом, створення концепції банківської системи, конфлікт з королем Філіпом IV і папою Климентом V. В описі церкви Темпл репрезентуються як твори незображального мистецтва (архітектура, інтер'єр), так і зображального (кам'яні скульптури рицарів, вітражний портрет Алана Марсея, магістра та першого барона Англії).

Вестмінстерське абатство Браун називає «найвеличнішою будівлею Лондона» [2, с. 407], «центром англійського протестантизму» [2, с. 411]. Втім, незважаючи на соборний стиль, абатство має статус «особливої королівської церкви», яка підпорядкована монархові, адже тут від часів Вільгельма

Завойовника і до наших днів відбувались королівські церемонії і державні акти. Перелічені події – канонізація Едварда Сповідника, одруження принца Ендрю, похорони Генріха V, королеви Єлизавети I і леді Діани – складають список знакових імен національної культури. Абатство також є усипальнею видатних англійців: «...поховано понад три тисячі людей... королів, державних мужів, поетів та музикантів» [2, с. 414]. Топос церкви – це «заплутаний лабіринт із мавзолеїв, альковів та ніш» [2, с. 416], серед яких виділяються славнозвісний Куток поетів, мавзолей королеви Єлизавети I в окремій каплиці, «імпозантна могила сера Ісаака Ньютона» [2, с. 417]. Браун використовує «текст про мистецтво», описуючи могильний саркофаг і скульптурну композицію, яка поєднує символи наукових здобутків вченого й жалобну атрибутику.

Каплиця Рослін в Шотландії також належить до духовно-культурних елементів британського тексту. Браун визначає її географічні особливості (збігається з лінією рози, що й легендарний острів короля Артура Авалон), топографічні (вважається стрижнем британської сакральної геометрії), історичні (побудована в 1466 р. за зразком храму Соломона в Єрусалимі), міфосимволічні («кам'яні стіни, підлога і стелі каплиці прикрашені неймовірною сумішшю символів, що походять із єврейської, християнської, єгипетської, масонської та поганської традицій» [2, с. 453]). Рослін також належить до тамплієрського дискурсу: рицарі, які її будували, розписали інтер'єр, перетворивши культову споруду на храм усіх релігій, природи і богині. Опис масонських колон, зірки Давида, склепінчастої арки, на блоках якої сукупність символів утворювала зашифрований код, – все налаштовує на міжкультурний діалог між творами архітектури, образотворчого мистецтва і літературним твором.

Таким чином, у романі Брауна «Код да Вінчі» міста Лондон і Рослін, де відбуваються події, репрезентують накопичений британський національний історико-культурний досвід. Використовуючи традиційні сигнатури лондонського тексту та тамплієрський дискурс, письменник зосереджує увагу на «іншому місті», що представлено здобутками архітектури і містить історичну та духовно-культурну інформацію.

Література

1. Боклах Д.Ю. Дефініції і взаємозв'язок категорій топосу, локусів, хронотопу міста та їх реалізація у міському тексті художнього твору. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2016. Вип. 74. С. 249-257.
2. Браун Д. Код да Вінчі. Роман. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 480 с.
3. Гура Н.П., Бойко О.К. Жанрова своєрідність циклу романів про професора Ленґдона. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Філологія. 2014. Вип. 10. С. 21-27.
4. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 624 с.

5. Черник О. О. Романи Дена Брауна: жанр та концептосфера. *Вісник КНЛУ*. Серія : Філологія. Т. 19. № 1. 2016. С. 146-154.

6. Wolfreys J. *Writing London: the trace of the urban text from Blake to Dickens*. London : Macmillian Press, 1998. 249 p.

7. Геддес Л. Чому британці постійно говорять про погоду. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-42242233> (дата звернення 18.08.2023)

The article examines the British cultural text based on D. Brown's novel "The Da Vinci Code". Markers of the British (English and Scottish) cultural text are considered: genetic, material-cultural and spiritual-cultural. The concept of "London text" is distinguished; it is presented as a kind of name-dropping, stringing together the names of notable cultural landmarks and the names of prominent people. An ekphrastic description of the architectural cult buildings of London and Roslyn, with which the Templar discourse and religious symbolism are connected, is traced.

Key words: D. Brown, British cultural text, London text, architectural ekphrasis, signatures of the city, Templar Discourse.

T.I. Tveritina

CONTENTS

Innovations in Pedagogy, Psychology and Sociology

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-001	3
THE INFLUENCE OF A FOLK CREATION ON A PHYSICAL EDUCATION A CHILD'S	
<i>Zaliznyak A. N.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-002	7
PSYCHOLOGICAL STABILITY (RESILIENCE) IN THE CONDITIONS OF WAR	
<i>Mishchenko M.S.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-003	11
INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF A PSYCHOLOGIST	
<i>Polishchuk O.R.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-004	15
TEACHER TRAINING FOR WORKING WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS	
<i>Dudnyk N.V., Bezliudna N.V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-005	19
MANAGERIAL COMPETENCE OF FUTURE HIGH SCHOOL TEACHERS AND HEADS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS: CONCEPTUAL-CATEGORICAL ANALYSIS	
<i>Kirdan O.L.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-010	25
WESTERN POMERANIAN CULTURE IN NAMES: DARIUSZ ADAM LEJON	
<i>Barvinok I., Cherusheva G. B.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-012	41
FORMATION OF A POSITIVE ATTITUDE OF STUDENTS TOWARDS PHYSICAL EXERCISES BY MEANS OF MOTIVATION	
<i>Kozlovska S.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-014	49
ANALYSIS OF PHYSICAL TRAINING HEALTHY LEARNING IS AN IMPORTANT COMPONENT OF IMPROVING THE INITIAL PROCESS	
<i>Antipova Zh.I.</i>	

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-023	54
USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN APPLIED STUDENT TRAINING IN PHYSICAL EDUCATION <i>Balukhtina V.V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-024	62
PHYSICAL ACTIVITY AS A FACTOR OF IMPROVING STUDENTS' STRESS RESISTANCE <i>Zyuz V.N.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-033	69
APPLICATION AND IMPROVEMENT OF THE USE OF TIME MANAGEMENT TECHNOLOGIES BY UNIVERSITY STUDENTS <i>Podlesny S.V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-038	76
WAYS TO IMPROVE THE PROCESS OF FORMING ACMEOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATION MANAGERS IN HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION INSTITUTIONS <i>Tkachuk L.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-039	84
DEVELOPMENT OF THE CULTURE OF PSYCHOLOGICAL HEALTH OF TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL IMPROVEMENT. <i>Oleksenko S.V., Savchenko S.V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-042	90
FORMATION OF THE RHETORICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS IN AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION <i>Yurchenko O. V.</i>	
Innovative philosophical and historical perspective	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-006	95
KLEMENT VON METTERNICH AND HIS INFLUENCE ON EUROPEAN POLITICS <i>Didenko K.V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-016	101
APPARATUS OF NOTIONS AND CATEGORIES AS THE RESEARCH INSTRUMENT OF EVERYDAY LIFE HISTORY <i>Shayrenko A. V.</i>	

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-027> 107

CHILDREN - VICTIMS OF THE RED TERROR IN PRYKARPATTIA
(1939 - 1950s)

Bilavych H.V., Savchuk S.B., Lutsyshyn Yu.M.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-036> 113

LEGISLATIVE AND REGULATORY COMPONENT OF THE
ENVIRONMENTAL POLICY OF MODERN UKRAINE:
HISTORICAL AND LEGAL ASPECT (90S OF THE XX
CENTURY-BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY).

Sobol S.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-037> 119

FORMATION OF GENDER OUTLOOK IN UKRAINIAN
LANDS: A RETROSPECTIVE REVIEW

Chumak O.V.

Innovations in philology and linguistics

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-029> 130

BRITISH CULTURAL TEXT IN D. BROWN'S NOVEL
"THE DA VINCI CODE"

Tveritina T.I.

International periodic scientific journal

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 87.25)

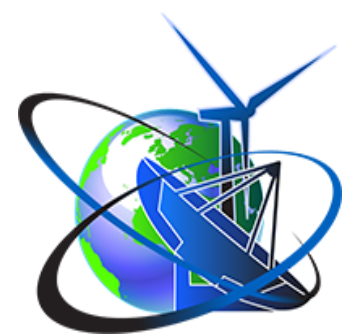
Issue №28
Part 2
August 2023

Development of the original layout - Sergeieva&Co

Signed: August 30, 2023

Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de

Articles published in the author's edition

www.moderntechno.de

e-mail: editor@moderntechno.de